

УІЛЛІАМ ШЕКСПІР.

КОРІОЛЯН

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

Л. 1.

У ЛЬВОВІ 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написаня „Коріоляна“. „Трагедія Коріоляна“ появилася у-перше в першій повній виданю Шекспірових творів in folio 1623 р. Для означеня часу її написаня маємо не багато даних. Викінченє мови, віршової форми і драматичної композиції показує, що сей твір був плодом Шекспірового генія в добі його найвисшої дозрілости. Факт, що основою трагедії було оповіданє Плутарха, яке в англійськїм перекладі Норта появилося у-перше 1595, потім 1603 а нарешті 1612, не дає ніякої певної вказівки. Троха тіснійше стягають хронологічну межу ось які уваги. При кінці 1603 р. відбув ся голосний у цілій Англії процес одного з найвизначнійших героїв Єлисаветинської епохи, Вальтера Ралєя, смілого войовника, що здобув для Англії Гюяну, щасливо воював в Іспанією і відкрив Вірджинію, оскарженого за зраду краю і за накладанє в Іспанією. На основі зовсім недостаточних доказів його засуджено на смерть, але вирок не виконано, тільки замкнено його в тюрмі і держано там довгі роки. Сей Ралей, гордий магнат, що з призи́рством дивив ся на простий люд, виступав у парламенті против закона про зни-

жене ціни на хліб і був ненависний народови яко державець винної монополії, послужив по всякій правдоподібності живим прототипом для геройської фігури Коріоляна. Ще далі веде нас Кемденова книжка „Remains concerning Britain“, видана 1605 р. З сеї книжки Шекспір узяв ширшу, Лівієву версію притчі про жолудок і сугави, наведеної у Плотарха лише в дуже короткій формі. Се одинокий бузсумнівно певний граничний камінь: раніше Кемденової книжки „Коріолян“ певне не був написаний. Але коли саме? Деякі критики (Брандль) зупиняють ся на тім же 1605-ім році. Інші (Брандес) пригадуючи, яку велику роль в трагедії грає мати — „найгордїйша і найбільше викінчена постать матери, яку лише сотворив Шекспір“ (Brandes, Shakespeare, 761), звертають увагу на правдоподібність, що для сотвореня сеї фігури Шекспір покористував ся постатю своєї власної матери. Ся постать могла в повній силі ожити в його памяти як раз тоді, коли ся мати вмерла, а се стало ся 9 вересня 1608 р. Шекспір без сумніву був на її похороні і потім іще пробув пару неділь у Стратфордї; ще 16 жовтня він був за кума у одного стратфордського міщанина. З сего виводять, що тодіж, під вражінем материної смерти, був написаний „Коріолян“. Неясний натяк на одну репліку в сеї трагедії хотіли деякі критики віднайти в одній драмі Бен Джонсона, виданій 1609 р. Та не хибло й таких критиків, які на основі ще дрібнїйших обставин (одного слова в Нортівім перекладі Плотарха, що в виданю з 1612 р. має форму відмінну від старших видань, а ідентичну з тою, яка є у Шекспіра в тім місці) догадували ся, що „Коріолян“ написаний аж по 1612 році, отже був найпізнійшим Шекспіровим твором. Хоча сей погляд з різних причин не може бути прийнятий, то все

таки лишається досить широкий простір часу 1605—1608 як правдоподібна пора написання „Коріоляна“. Кінець 1608 року видається нам найбільше правдоподібним.

II. Жерела „Коріоляна“. Шекспір узяв основу для своєї трагедії з оповідання грецького писателя Пліутарха про життя римського героя з початків республіки Кнея (не Кая) Марція прозваного Коріоляном. Новіша історіографія виказала повну неісторичність сеї фігури і легендарність його мнимої історії, от тим то ми не маємо можності ані потреби дошукувати ся верна дійсности в Шекспіровій трагедії. Що Шекспір не мав на меті писати історичну трагедію, се розуміється само собою при всіх його творах; тут се тим менше можливе, бо „Коріолян“ — твір наскрізь тенденційний. Навіть той легендарний скелет, який Шекспір найшов у Пліутарха, він дуже значно перемінив, для угоди своїйму поглядові на героя і юрбу, який він хотів перевести в драмі. Ми подали в поясненнях докладні витяги з Пліутархового оповідання паралельно з Шекспіровими сценами і читач може в них мати добрий образ того, як перемінював і прикроював Шекспір своє жерело, деколи — рідше -- для самої драматичної будови, а деколи — частійше — для тенденції. Ся тенденція була — виявити своє призирство для юрби, для простого люду, а пошану, навіть закохане обожане для виважених одиниць, для героїв. Свого героя Коріоляна зрештував він далеко понад той ріст, який дає йому оповідане Пліутарха. Він прибавив йому хоробрість, заставивши його зовсім самого вбїгти в брами Коріолі, коли тим часом у Пліутарха він вбїгає з невеличкою купою Римлян і не дає замкнути за собою брами; прибавив йому гордість, заставивши його підчас кандидования на консульство

випрошувати ся від обов'язку говорення до народа, заставивши його далі говорити кандидатські промови уриваними словами і згідним тоном, не показувати своїх ран, на перекір Плутархови, який виразно каже, що Марцій на ринку показував свої рани; прибiльшив його правдомовність, а радше нерозумну лайливість — розуміє ся, тільки супроти плебейів, а не супроти патриційів; надав йому чаруючу силу особистого впливу, що мигом привертає до него серця не тільки приятелів (пор. промови Мененія стор. 42, Волумнії стор. 43, Брута 45--46, послапця 48, другого отамана 49, Комінія 52—53, пятого і шестого міщанина 60—61), але й найзапекліїших ворогів (пор. промову Авфїда стор. 112—113 і розмову слуг 113—115). Натомість його противників трибунів він зробив дурнями, інтригантами, завидливими честолюбцями, що підцьковують народ, а самі раді би вигородити себе, одним словом, демагогами найнижшої проби. Та найбільшу потопу свого гніву і призираства виявив Шекспір на простий народ, на „юрбу“, оту темну, змінчиву, легковірну і недовірливу, трусливу в небезпеці, нестійку і захланну юрбу, що ніколи не думає власним мізком, не зробить нічого з власної застанови, що потонула в найнижших матеріальних інтересах і вміє любити тільки рівних собі та таких, що підлещують ся їй, але ненавидить тих, хто здібністю, заслугами і силою волі станув вище неї, хоч би він був і найбільшим добродієм народа. До сеї юрби Шекспір почував інстинктове обриджене не так може за погані прикмети її характеру (аристократична „юрба“ буває не много ліпшою від плебейської), як радше за її брудні лица, невимиті зуби, вонючі шапки, неприємне диханє і т. и. Все те проявляє й Шекспірів герой в неспиненою різкістю, проявляють і інші

персонажі трагедії (таї не лише сеї одної), як ось Мененій, Волюмнія, навіть отаман, що застелює подушки на лавицях у Капітолї.

III. Особисті ремінісценції. Що могло довести Шекспіра до такого погляду на героїв і юрбу? Що могло довести в його душі до такої нечуваної інтензивності обожане для одних, а погорду і обриджене для другої? Хоч і як мало ми знаємо про Шекспірове життя, але з самого тексту його творів, а особливо в „Коріоляна“ ми можемо врозуміти, що ті почуття у него не вирозумувані, не удані ad hoc, але проривають ся з елементарною силою з глибини його душі, виявляють себе такими конкретними рисами, що ми мусимо бачити в них особисті ремінісценції автора, виплоди його життя і тих відносян, серед яких розвивала ся його творчість.

Поперед усього треба знати, що якогось „історичного зміслу“ у Шекспіра не було. Старі римські, чи старі англійські чи які будь иньші часи він малював такими фарбами, яких достарчувала йому сучасна його дійсність. У „Гамлеті“ при королівських віватах стріляють з гармат, а в „Коріолянї“ римські плебеї говорять „амін“, як англійські пуритане. І загалом римські плебеї — се не ті повнохарактерні, хоч не повноправні Римляне, що дали перший у історії, блискучий приклад довговікової, упертої і консеквентної боротьби за права, — се льондонська юрба, брутальна, неотесана, а головно та її часть, яку Шекспір що вечера бачив на партері свого театру, якої гамір приглушував найкращі місця його творів, якої сопух здавлював його груди. Що та юрба працює на хліб для себе — се він знав, знав навіть, що праця — її перший обовязок. Але що ся юрба своєю працею годує і збогачує героїв і що праця

повинна давати також відповідні права в громаді — про се у Шекспіра не находимо ніякого натяку.

І се не тяжко вяснити. Шекспір як актор був слугою в разу англійського маґната, потім короля і привик обертати свій зір завше в гору, до тих найвисших сфер, у котрих бачив своїх протекторів. Походячи з заможної родини і доробивши ся акторством і писательством значного маєтку він не багато знав про бідованє тої „юрби“ і не мав для неґо спочутя. Зазнавши приязни деяких маґнатів він бачив у них дійсні основи суспільности, а його історичні відомости, черпані з хронік та Плютархових біографій, могли й утвердити його в тім погляді, що людськість живе і розвиває ся тільки нечисленими великими одиницями, чи то, як влучно каже Брандес, що та маса не складає ся з одиниць, але тільки з немногих великих цифер і міліонів нуль. Чуючи й себе одною з тих великих цифер, і гірко відчуваючи своє упослідженє, своє низьке становище в суспільности, Шекспір тим живійше відчував великі траґедії великих героїв, що погибали в конфлікті з людською завистю, непостійністю та низьким честолюбством. Приклади таких героїв мав Шекспір у себе перед очима, а найяркійшим був без сумніву згаданий уже Вальтер Ралей, що своїми завойованями прославив і збогатив Англію, а якого про те в падолисті 1603 р., коли його перевезено з одної тюрми до другої, розлючена льондонська юрба мало не розірвала на вулиці. Той сам Ралей — як Коріолян хоробрий, пишний, гордий та неподатливий супроти юрби, як Коріолян зненавиджений низькими, оклеветаний і засуджений за зраду краю, хоч її не допустив ся, симпатичний був Шекспірови ще й з иньшого боку. Він був протектором артистів, приятелем поетів,

в тім числі й Шекспірового друга Бен Джонзона, і сам навіть складав не погані ліричні поезії, — отже й тут деяка аналогія до Коріоляна, якого Плутарх називає одним із найліпших римських бесідників.

Коли справедлива догадка деяких критиків, що постать Волюмнії утворена під впливом власних споминів поета про свою матір, то ми мали би в тій постаті важний причинок до характеристики матери нашого поета. Те, що ми знаємо про неї, велить догадувати ся, що се була справді незвичайна жінка. Мері Арден належала до одної з найстарших і найповажніших шляхетських фамілій графства, що виводила свій рід аж із часів короля Едварда Визнавця. „В Шекспіровій сім'ї вона репрезентувала гордий, шляхетський елемент; її предки в давен давна були гербовою шляхтою.“*) В промові Волюмнії до Коріоляна (стор. 141) є одно місце, що може служити характеристикою відносин Шекспірової матери до сина; се вірші, яким нема ніякої аналогії у Плутарха, додані Шекспіром із власного досвіду, ніжні і м'які, майже не до лица гордій і твердій Римлянці:

А яж то, бідолашня кечочка, мавши
Тебе одинчика, єдину втіху,
І на війну виквоктувала сина,
І по війні його витала в лаврах.

Ті слова далеко скорше до лица матери поета, що догадує ся про велич свого сина, та змушена жити оддалік від него, тільки в ряди-годи може витати його, коли вертає до рідного міста зі свого побуту в широкім сьвіті.

IV. Артистичне оброблене „Коріоляна“.
З погляду артистичного оброблення — композиції

*) Brandes, Shakespeare, 760.

і будови драми, характеристики дієвих осіб, багатства ідей і мови, краси віршованя „Коріоляна“ належить до найкращих творів Шекспірових. Будова драми проста і прозора, експозиція ясна від першої сцени, характери дієвих осіб проведені рукою великого майстра. Дія розвивається просто і широко; автор певний усюди свої руки, не снішить до кінця, бо знає, що всюди зуміє зацікавити, захопити нас. Він звертає особливо пильну увагу на виписувані характерів і творить на канві, даній умілою рукою грецького писателя, безсмертні фігури Коріоляна, Волюмнії, Мененія і обох трибунів, фігури не стільки римські, скільки загально людські, типи великих людських пристрастей, а в Мененію безсмертний тип погідного прихильника золотої середини, скептика в міру і ентузіаста в міру, гумориста, філософа, тип, для якого у Плутарха Шекспір не знайшов майже ніяких даних, але який списав сон атоме, беручи для него багато рисів мабуть — із себе самого. Те, що ми знаємо про приватне життя Шекспіра, особливо про його відносини до товаришів, показує аж надто багато рисів зближених до тих, якими автор наділив Мененія.

Варто піднести різницю в поглядах на характер Волюмнії. Польський критик гр. Тарновський бачить у тій фігурі сам чистий патріотизм, сам розум, саму моральну висшість над усіма фігурами драми, сам чистий і благородний аристократизм (див. його студію про Коріоляна); натомість Брандес справедливо добачує в її характері пориви жорстокости і несправедливости супроти люду, значить, ті самі хиби, що згубили її сина, а її ради синови, щоб до часу вдавав смирного і покірного, поки не захопить повної власти в руки, не можна вважати знаком високої моральности, хоча бевпе-

речю вони належать до катехізму аристократичної політики. Є неконсеквенції і в фігурі Коріоляна. Справедливо підніс ґр. Тарновський, що зрада вітчизни дасть ся йому якось занадто легко. Він, що при першій закиді трибуна, який закидав йому зраду, спалахнув нечувано острим вибухом (стор. 95), швидко потім поповнює зраду — і ані одної рефлексії, ані сліду моральної боротьби, вагання, нічого. І ще одна неконсеквенція. Він, загорілий аристократ і консерватист, виголошує в пориві отвертості погляди крайнього поступовця про старі звичаї:

А як ми звичаю у всім покірні,
 То й пил старий ніколи не змітаєсь,
 І блудів накопичують ся гори,
 Що й правду нам на віки закривають.

Здасть ся нам, що се не аристократ Коріолян говорить, а демократ Спенсер, що та репліка вирвана з його нарису про „Звичаї і обичаї“, де сказано між иньшим: „Старі вірування роблять ся в кінці жертвами формулами, що не сприяють розвоєви духа, але викривлюють і зупиняють його“. Але ся неконсеквенція, то не знак слабости, а радше знак ґеніяльності. Шекспір і його Коріолян — ґеніяльні одиниці, що носять у своїй душі в суміш добутки минувшини і зароди будучини, що боронячи старого, свідомо чи несвідомо промощують дорогу новому.

Ів. Франко.

КОРІОЛАН.

DRAMATIS PERSONAE.

Кай Марцій Коріолян, римський пан.

Тит Ларцій } гетьмани
Коміній } проти Вольсків.

Мененій Аґріппа, друг Коріолянів.

Сициній Велют } народні
Юній Брут } трибуни.

Молодий Марцій, Коріолянів синок.

Римський вістун.

Тул Авфід, гетьман у Вольсків.

Наказний Авфідів.
Змовники з Авфідом.
Міщане з Анцієм.

Два вольські чатівники.
Волюмнія, Коріолянова мати.

Віргілія, Коріолянова жона.

Валерія, подруга Віргілії.
Дворянка, прибічниця Віргілії.

Римські та вольські сенатори, патріциї, едили, ліктори, воїни, міщане, поеланці, Авфідові слуги і иньші прибічники.

Сцена по части в Римі, а по части в землях Вольсків та Анціян.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Рим. Вулиця.

Ввіходить купа збунтованих міщан з кіллем, киями і иньшим знарядом.

Первий міщанин. Поки рушимо дальше, ось слухайте, що я вам скажу.

Усі. Кажи, кажи.

Первий міщанин. Чи всі ви наважились лучче вмерти, ніж голодувати?

Усі. Наважились, наважились.

Первий міщанин. Перш усього знайте, що Кай Марцій¹⁾ головний ворог народови.

Усі. Се ми знаємо, се ми знаємо.

Первий міщанин. Ходімо-ж убиймо його, то й буде нам хліб по нашій власній ціні. Добре розсуджено?

Усі. Нічого більше й балакати про се. Так тому й бути. Гайда, гайда!

Другий міщанин. Одно слово, люде добрі.

Первий міщанин. Нас кличуть: „бідні люде“; патрициїв „добрі“. Те, що спадає від

рота нашим зверхникам, нам вистало-б нажитє. Коли-б вони оддали нам тільки зайве, докіль не зопсувалось, ми вже гадали-б, що вони годують нас по людськи. Та їм здаєть ся, що й того ми не стоїмо. Нас сушить голод, нас їсть нужда, а вони по тим знакам мов по інвентару вичитують своє богацтво. Наша біда — то їх розкіш. Помстимó ся-ж на них списками, докіль самі не поробимось спичками. Бо знають боги, що се я кажу з голоду, а не з помсти.

Другий міщанин. І ви хочете особливо кинутись на Кая Марція?

Усі. На його перш усього. Се справдішній собака до народу.

Другий міщанин. А зміркували ж ви, які він послуги ²⁾ зробив кравци?

Первий міщанин. Вельми добре. І вконтентували б його за їх похвалами, тільки що він сам собі платить гордощами.

Другий міщанин. Ну, годі злоріччати!

Первий міщанин. Кажу тобі: що він учинив славного, то все для того. Нехай собі блаженські простаки провадять, що то було для краю; він те чинив, догоджаючи матері та своїм гордощам ³⁾. А в його стільки-ж гордині, як і заслуги.

Другий міщанин. Чого він не здоліє перемінити в своїй натурі, у тому ви його винуватите. Та вже-ж ніяк не скажете, щоб він був зажерливий.

Первий міщанин. Хоч і не скажу, так не бідкатимусь винуваченєм. Хиб у його стільки, що втомиш ся лґчивши. (Гук із за сцени.) Що се за гук такий? Устав другий куток міста. Чого ми тут стоїмо балакаючи? До Капітоля! ⁴⁾

У сї. Ходїмо, ходїмо.

Первий міщанин. Стійте. Хто се йде сюди?

Ввіходить Мененій Агіппа.

Другий міщанин. Достойний Мененій Агіппа.⁵⁾ Сей завсїди любив нарід.

Первий міщанин. Він таки геть чесний. Колиб і всі були такі!

Мененій.

Гей, земляки! що се в вас за робота?

Куди йдете з паличчем та киями?

Первий міщанин. Наша справа знана добре й сенату. Про свою думку вже тижнів зо два натякали ми їм словáми, а тепер виявимо ділами. Вони кажуть, що у вбогих просителїв чути з рота; тепер не те скажуть, як почують наші руки.

Мененій.

Панове, друзї, чесні сусїди,

Чи вам отсе погібелї схотїлось?

Первий міщанин. Се неможливе, добродїю: ми вже погїбли.

Мененій.

Кажу вам, друзї, що про вашу нужду

Патрицї наймилостивше дбають.

А що до нинїшньої голоднечї,

То кидати киями против неба

Усе одно, що бити ними старших.

З свого путя вони для вас не звернуть,

І скрушать тисячі завад ще більших,

Нїж ті, що зробите їм вашим бунтом.

Се не патрицї, боги зробили голод,

І не рукáми мусимо спасатись,

А молитвами, на колїна впавши.

Ой леле! з óдної бїди та в другу,

Ще гїршу, вас повергло лихолїтте.

Ви клеплете на стерників держави,
Що, як батьки, про вашу нужду дбають,
А ви їх кленете, як лиходіїв.

Первий міщанин. Дбають про нашу
нужду?... Еге, як раз!... Ніколи вони про нас
не дбали. Ми перед ними вмираємо, а їх ко-
мори аж тріщать від жита. Становлять право
на лихву, підпомагаючи лихварям; що-дня від-
суджують яку небудь установу проти багатого
і вимудровують ще важчі статuti, щоб скувати
і скрутити вбогого. Коли не війни нас поже-
руть, так вони. От і все піклування їх про нас.

Мененій.

Або ти сам себе, як злюку, винуватиш,
Або-ж дурним тебе вважати мушу.
Ось слухайте: я розкажу вам притчу⁶).
Вже може ви не раз її чували,
Та сей случай під неї так підходить,
Що хочу вам її напам'янути.

Перший міщанин. Добре, послухаємо,
добродію; тільки не думай забавити наші зли-
дні казкою. Та вже, коли охота, кажи.

Мененій.

Було колись, що всі частини тіла
Устали против живота, та й кажуть:
Що він, мов та безодня серед тіла,
Лежнює та гуляє без роботи,
А тільки знає страву пожирати,
Не помагаючи робучим членам.
Ті бачять, чують, мислять, ходять, роблять,
Підпомагаючи одно одному,
І догоджають всім потребам тіла,
А він один марнує та гайнує.
Тоді живіт озветь ся та й промовив:...

Первий міщанин. А ну-ж, добродію,
що промовив живіт?

Мененій.

Ось слухай, пане. — Засьміявсь так якомсь,
Не з серця йшов той сьміх, а так собі —
(Бо, бачте, як у мене він говорить,
То може й усьміхатъ ся) тай мовляє
Зневажливо тим бунтівливим членам,
Що тільки бачать, як він страву травить —
Зовсім як ви сенаторів поважних
Злословите, що вами не вродились.

Первий міщанин.

То се такий живіт розумний в тебе?
Ге, ге! То й голова в вінці царському,
І бистре око, і порадник-серце,
І руки-воїни, і ноги-конї,
І тулумбас-язик, і всякі иньші
Потужники і підсусїдки тіла,
То в тебе всі вони...

Мененій.

Чого-ж спіткнув ся?

От вам речнік! Ну, що-ж вони? кажи вже.

Первий міщанин.

Пригнічені тим паном пузом,
Що в тілі лиш помийниця, кльоака...

Мененій.

Добре.

Ну, що-ж іще?

Первий міщанин.

Коли-б сї трудолюбці

Загомонїли, що-б він їм одвітив?

Мененій.

Я вам скажу, ось дайте лиш менї
Хоть трошки того, чого в вас так мало —
Терпцю, то вчуєте його одповідь.

Первий міщанин.

Да й ти-ж бо тягнеш довго.

Мененій.

Знай же, друже:

Твоє поважне пузо мало розум,
Не так як ті осудники крикливі,
І так рекло їм стиха: „Правда, друзі,
Що спільна харч іде найперш до мене,
І се гаразд: бо я комора ваша.
Та тільки-ж бо про те собі зміркуйте:
Я по річках крові її спускаю,
У двір — до серця, у сенат — до мізку,
У всі місця од висших та й до низших,
Нехай усе живе й працює добре.
І хоть ви всі, мої сердечні друзі“...
Се все так пузо те рече поважно...

Первий міщанин.

Ну, добре вже, нехай.

Мененій.

„І хоть усі ви

Не бачите, чим я кого обмислю,
Та я вам доведу се в очевидьки,
Що борошном усіх я вас годую,
Собі ж саму половину zostавляю“.
Ну, що ви скажете?

Первий міщанин.

Гаразд мовляло.

Та що нам за наука з сього буде?

Мененій.

Сенатори у Римі — добре пузо,
А ви міщане -- члени бунтовливі.
Бо зважте ради їх, зміркуйте праці,
Та розберіть гарненько кожне діло,
З чого і як добро і зло виходить,
Тоді й самі вбачатимете добре,
Що всякі блага, все громадське щасте
Від них, а не од вас самих походить.

Ну, ти, великий пальче у громадї,
Що ти на сю менї відкажеш притчу?

Первий міщанин.

Великий пальче? Як же се я палець?

Мененій.

Затим, що ти, найнижший, найбіднійший,
У тім премудрім бунті первий преш ся;

Ти ледарь, слабосилий, без поваги

Біжиш на здобич, передувш добрим.

Ну, що-ж, давайте палицям роботу;

Рим буде битись як мишей дві орди,

Аж одна одну перебє. (Ввіходить Каї Марцій).

Здоров був

Мій чесний Каю!

Марцій.

Спасибі. Що се, бунтовлива ледарь?

Чого се чухаете ви сверблячку

Паскудних думок, докіль та сверблячка

Розчухаеть ся у гидку коросту?

Первий міщанин.

Від тебе доброго діждеш ся слова.

Марцій.

Промовивши до тебе добре слово,⁷⁾

Зогидиш ся лестивістю на віки. —

Чого ви гарчите, лихі собаки,

Що ні війни не любите, ні миру?

Війна — ви надимаєтесь пихою,

А мир — теряете і стид і сором.

Спустись на вас — замісь левів одважних

Побачиш вас лякливими зайцями.

Де мусіли-б лисицями звернутись,

Там ви гусьми клекочете дурними.

Надежні ви — як на льоду жарина,

Або як град на сонці серед літа.

У вас така у серці добродїтель,

Щоб славити покараний переступ

І проклинати мудре правосудє.
Ненависний вам муж, великий духом;
Ви прихиляєтесь до хижого підлизи,
Що вас веде на вічну погибель.
Мов хворий той з попсованим жолудком,
Бажаєте того, що вам шкодливе.

І хто у вас шукає запомоги,
Той оловяними плавцями плавле,
Соломою дубовий гай рубає.
Ідїть, повісьтесь! Як вам віри няти?
Міняєте ви думку що хвилини:

Сьогодні злюка, завтра благородний;
Сьогодні добрий, завтра вже падлюка.

Падлюка в вас і зараз буде чесний,
Ненависний — і зараз буде любий.

Чого се ви по майданах громадських

Гукаєте против батьків народніх,
Сенаторів і старців благородних?

Та'ж се вони, під вічними богами,
Держать вас, лютих, у спасеннім страсі,
А то-б давно брат брата ви пожерли.

Чого вони в патрициїв канючать?

М е н е н і й.

Щоб хліб їм був по їх же власних цїнах:
Бо в городї його, мовляв, багацько.

М а р ц і й.

Мовляв! Мовляв! На шибеницю клятих!

Сидять собі коло вогню тай знають,

Що дїєть ся у нас у Капітолї;

Хто в гору йде, хто в низ, хто править миром;

Збирають нас у факції й союзи;

Зятїв і невісток нам вибирають;

Котору схочуть партію підносять,

А другу стоптаним обувем топчуть.

Вони говорять, що багацько хліба?

Хотїв би я, щоб можли перестали

Над ними плакатись та вболівати.
Нехай дали-б мечу мойому волю,
Я б їм наклав м'ясива сих гультаїв
Так високо, що й списом в верх не сягнеш.

М е н е н і й.

Ну, сї вже й так до розуму вернулись :
Бо хоч і як вони несуть ся в гору,
А при тому без міри полохливі.
Ну, а та друга купа що там коїть ?

М а р ц і й.

Розлізла ся. Ті гайдамаки кляті
Кричали знай, що з голоду здихають,
І сипали дурними примівками :
Що голод ламле й стїни кам'яні ;
Що і собак та треба годувати ;
Що страва знай для рта й рот для страви ;
Що хлїб не для багатих тїлько родить...
Так бідкались вони перед сенатом,
І дано їм чого вони прохали, —
Дали таке, що серце рветь ся щире
І щоки в мужества з жалю білїють.
Тодї давай шапки шпурлять у гору,
Мов на рогах у місяця хотїли
Повішать їх, і з гуком розійшли ся.

М е н е н і й.

Що-ж дано ? В чїм вволили волю чєрнї ?

М а р ц і й.

П'ятьох трибунів, виборних громадських,
Щоб їх мужицьких думок пильнували.
Се Юнїй Брут, і ще Велют Сицинїй,
А ще якї, сього вже я не знаю⁸).
О пекло ! мотлох сей у мене перше
З будинків криші позривав би в Римі,
Нїж се одержав од батьків народнїх.
Колись вони над властю візьмуть гору,

І будуть більшого ще допевнятись
Та бунтами грозити.⁹⁾

Мененій.

Се чудне щось.

Марцій.

Ну, що-ж? геть по домівках, сьмітте!
(Ввіходить посланець)

Посланець.

Де Марцій Кай?

Марцій.

Ось він. Ну, що там?

Посланець.

На нас ідуть війною Вольски, пане.

Марцій.

Я рад сьому. Тепер провітрим трохи
Скарбівні наші затхлі. Ось батьки йдуть.

Ввіходять Коміній, Тит Ларцій і иньші сенатори; Юній
Брут і Сициній Велют.

Первий сенатор.

Тя, Каю, правду нам казав, що Вольски
В'оружились.

Марцій.

І ними Тул гетьманить,

На прозвище Авфід.¹⁰⁾ Сей дасть вам чосу.

Хоть гріх мені, а я його зависник,

І будь я иньший хто, не я, не Марцій,

Я тільки ним хотів би народитись.

Коміній.

Ти вже не раз із сим Авфідом бив ся.

Марцій.

Коли б земля розпалась на дві часті,

І він стояв на нашій половині,

Я-б перейшов до наших супостатів,

Щоб тільки з ним помірятись мечами.

Се лев; за честь пійшов би я на нього.

Первий сенатор.

То що-ж, достойний Марціє? Збирай ся
На сю війну з Комінїєм.¹¹⁾

Комінїй.

Тв, Каю

Вже й обіцяв ся.

Марцій.

Так і здέρжу слово.

Тв, Ларціє,¹²⁾ ще раз мене побачиш,
Як Тулови я зазирну у вічі.

Як! ти нездужаєш? не пійдеш?

Тит Ларцій.

Нї, Каю, нї! скорійш я обіпру ся
На мілицю та буду воювати,
А нїж зостанусь дома.

Мененїй.

Щире серце!

Первий сенатор.

Ходїмо в Капітоль. Там, знаю добре,
Нас ждуть найкращі друзі.

Тит Ларцій.

Ну, веди-ж нас.

Іди за ним, Комінїй; ми за вами,
Найпершими з нас.

Комінїй.

Благородний Ларцій!

Первий сенатор (до міщан).

Геть! по домах! розходьтесь!

Марцій.

Нї, нехай бо

Ідуть за нами. В Вольсків хлїба много:
Возьмімо сих мишей туди на їх комори.
Достойнїї бунтовники, ходїмо:
Там процвите хоробрість ваша! Просим!

(Виходять сенатори, Комінїй, К. Марцій, Тит Ларцій
і Мененїй. Міщане тихцем розходять ся).

С и ц и н і й.

Чи був коли такий на світі пинда,
Як сей Кай Марцій?

Б р у т.

Не було такого.

С и ц и н і й.

Як вибрано нас у громадські мужі...

Б р у т.

Чи ти вважав, як він, стуливши губи,
Очима зиркав?

С и ц и н і й.

Ні, як насміхався.

Б р у т.

Він гордуватиме й богами з серця.

С и ц и н і й.

І з місяця тихого насмієть ся.

Б р у т.

Війна ся пожере його: бо вельми
Пишаєть ся своїм лицарством славним.

С и ц и н і й.

Як доля пощастить такому пишакови,
То й тівь свою зневажить о полудні.
Дивуюсь вельми, як се він зневолив
Свою гординю під реймент Комінїя.

Б р у т.

Та слава, про котру він тільки й дбає,
Котрою й так уже окрив ся добре,
Найбільше сяє в старшого під боком.
Бо тільки де йому не поталанить,
Хоча-б він був найкращий воевода,
Хибка помовка зашумить про Кая:
„О, що-б було його обрать гетьманом!“

С и ц и н і й.

Коли-ж поход щасливо закінчить ся,
То суд людський, сліпуючи до Кая,
Комінїю заслуг надполовинить.

Брут.

О, се вже так! Хоч би й не жав з ним Марцій,
А славними поділить ся снопами.

Всі-ж помилки його прибавлять Каю чести,
Хоча-б того не був він гідний зовсім.

Сициній.

Ходім, послухаймо всього порядку,
І як він виступить, і ще яке дивацтво
Покаже нам перед походом.

Брут.

Добре. (Виходять).

Сцена друга.

Коріоля. Сенатський будинок.

Входять Тул Авфід і сенатори.

Первий сенатор.

Дак ти, Авфідіє, такої думки,
Що задум наш провюхали Римляне?

Авфід.

А ви не думаєте так? Чи був же
У нас такий случай, щоб ми свій задум
До діла довести зуміли потай Риму?
Четвертий день уже, як маю звістку,
Та ось і лист із Риму. От що пишуть. (Читає).
„В'оружились, та ще ніхто не знає,
Чи на восток, а чи й на захід рушать.
Страшений голод; бунти почали ся.
Є чутка, що Коміній та Кай Марцій
(Його тут ще більш ніж у вас не люблять)
Та Ларцій Тит, найхоробрійший воїн,
Сі трое поведуть потуги римські,

Куди-ж — не знаю; може що й на Вольсків.
Про се зміркуйте“.

Первий сенатор.

Наше військо в полі
А що Римляне нам готові до одвіту,
Се знана річ у нас, ми не сумнились.

А в ф і д.

Затим то й думаєм: чого таїтись?
Із думками од Риму не сховатись.
А Рим іще тоді про них довідавсь,
Як ми на них сиділи, мов на яйцях.
Тепер уже шкода нам сподіватись,
Як думалось, позабирати в Рима
Вкраїнні городи, закіль ще дійде чутка
До римського сенату, що ми в полі.

Другий сенатор.

Авфіде, наш гетьмане благородний,
Прийми свою комісію, і спішно
Рушай до свого війська, ми вже будем
Самі обороняти Коріолю.
Коли обляжуть нас, тоді на одсїч
Ти військо приведи своє. Та тільки,
Я думаю, вони ще не готові.

А в ф і д.

О, не сумни ся в тім! Се певно.
Ще й надто: знайте, деякі когорти
Вже виступили і до нас прямують.
Прощайте, милостивий панове.
Ми з Марциєм обидва покляли ся,
Зустрівши ся аж поти битись,
Докіль один не вибеть ся із сил.

У с і.

Нехай тобі щастять боги в походї!

А в ф і д.

А вас хранять!

Первий сенатор.

Прощай.

Другий сенатор.

Прощай.

Усі.

Прощай. (Виходять).

Сцена третя.

Рим. Сьвітлиця в Марциєвім домі.

Ввіходять Волюмнія та Віргілія, сїдають на двох низьких
ослінчиках і шують.

Волюмнія. Прошу тебе, дочко, співай ;
або-ж говори хоть трошки веселїйше. Коли-б
мій син був моїм мужем, я більше-б радува-
лась, що одлучивсь із домівки здобувати слави,
нїж обнімаючись із ним на ложі, де-б дозна-
вала його любови. Як він іще був маленьким
хлопчиком і єдиним сином моєї утроби ; як
його юність і врода брали в кожного очи ; як
иньшу матір і царь за цілий день не вблагав
би випустити його з під свого любування на
одну годину, — і тоді я міркувала, як би то
слава скрасила його подобу, і що він, не ожи-
влений бажанєм хвали, тільки картина, щоб
красуватись на стїні. Тим то я й дозволяла
йому шукати небезпек там, де сподївав ся знай-
ти славу. На жорстоку війну я послала його,
і він вернув ся з чолом обвитим дубовим листем.
Кажу тобі, дочко, не так я стрепенулась у ра-
доцах, почувши, що вродила хлопчика, як по-
бачивши його мужем.¹³⁾

Віргілія. А коли-б він полїг, що-б тоді ?

Волюмнія. Тоді-б його добра слава зробилась моїм сином. Слухай, щиро тобі визнаю: будь у мене дванацять синів і люби я кожного однаково і не менш, як твого і мого дорогого Марція — лучче нехай би одинацять із них благородно полягло за свій край, ніж би один купав ся лежнем у роскошах.

Входить дворянка.

Дворянка. Пані добродійко, пані Валерія прийшла одвідати вас.

Віргілія. Благаю вас, дозвольте мені одійти.

Волюмнія.

О, ні! сього бо ти не вчиниш.
Мені здаєть ся, чую тулумбаси
І бачу, як твій муж вхопив Авфіда,
І за волоссе повалив на землю.
А Вольски, мов дїтвора од ведмедя,
Розбігли ся від нього. Чую голос
Мого героя; „Стійте, легкодухи!
Ви тремтите, хоть і родились в Римі“.
І піт обтерши на чолі кривавім
Правицею, обкованою сталлю,
Іде він далі, мов той жнець трудящий,
Щоб вижать все, або втеряти плату.

Віргілія.

Кривавім... О Юпітере! не треба.

Волюмнія.

Мовчи, дурна! Се мужови більш личить,
Нїж золото його трофеям славним.
Як Гектора Гекуба годувала,
Не так ї були принадні груди,
Як на його чолі високім рани,
Що кровю на мечі плювали грецькі. —
Вітай Валерію, нехай увійде. (Виходить дворянка).

Віргілія.

Нехай боги боронять мого мужа
Од лютого, страшеного Авфіда!

Волюмнія.

Він голову Авфідову пригне
Аж до колін, на карк ногою стане.

Вертаєть ся дворянка в Валерію й її прислугою.

Валерія. Благородним паням добридень.

Волюмнія. Люба панї добродійко...

Віргілія. Рада вбачити твою милость.

Валерія. Що ви тут у двох робите?

Справдешні доматорки. Що се таке ви шите?
Гарна забавка, нічого сказати!... Ну, що-ж твій
синок? ¹⁴⁾

Віргілія. Спасибі твоїй милости, здоров.

Волюмнія. Усе-б дивив ся на мечі та
слухав тулумбаса, а до свого вчителя не так-
то горнеть ся.

Валерія. Чесне слово, батьків синок.
Хоть забожитись, гарний хлопчик. Далєбі, в ту
середу я тішилась ним із пів години. Таке
якесь у нього статочне обличчє. Я бачила, як
він ганяв ся за золотим метеликом. Піймавши,
пустив на волю, і знов за ним; спіткнув ся,
простягсь, скочив і піймав. Тодї чи розсердивсь,
що впав, чи що таке, сціпив отак зуби і розір-
вав його. О, коли-б ви бачили, як він його
шарпав!

Волюмнія. Батьківська завзятість.

Валерія. Справдї так. Благородна ди-
тина.

Віргілія. Пустун, добродійко.

Валерія. Годї вже тобі шити. Сьогодні
я хочу повеселитись із тобою, як із лїнивою
господинею.

Віргілія. Ні, добра моя пані. Я не вийду з господи.

Валерія. Не вийдеш із господи!

Волюмнія. Вийде, вийде.

Віргілія. Справді ні; уваж мені. Не переступлю й через поріг, докіль мій пан не вернеться з війни.

Волюмнія. Фі! Се божевільна річ так зачинятись. Ходім, одвідаймо добру сусідку, що лежить у полозї.

Віргілія. Бажаю їй скоро одужати і одвідаю її молитвами, а туди не піжду.

Волюмнія. Чом-же, скажи мені?

Віргілія. І не з лїновщів і не з нелюбови.

Валерія. Тобі хочеться бути другою Пенельпою; та кажуть, що вся вовна, котру вона попряла, як не було Уліса дома, тільки наповнила всю Ітаку міллю. Слухай: я-б хотїла, щоб твоє полотно було таке чутливе, як твої пальці, то ти перестала-б його проколювати з жалощів. Ходім бо таки з нами!

Віргілія. Ні, люба пані добродійко, вибач мені; не піжду справді.

Валерія. Отже таки ходімо: я розкажу тобі гарні новини про твого мужа.

Віргілія. О, люба пані добродійко! ще не можна їм бути.

Валерія. Справді, я не жартую з тобою: прийшли від нього новини сїєї ночі.

Віргілія. Невже-бо, пані добродійко?

Валерія. Далєбі правда. Я чула, як розказував один сенатор. Ось що: Вольски виступили в поход. Гетьман Коміній пішов против них з одною частю римської сили, а твій пан із Титом Ларциєм стоять під городом Коріолею.

Не сумняйте ся, що опанують його і скінчать війну незабаром. Се правда, клянусь честю моею. Ну, ходімо-ж тепер з нами.

Віргілія. Вибач мені, люба пані добродійко. Опісля послухаю тебе у всьому.

Волюмнія. Не чіпай її, добродійко. Вона сьогодні така, що засмутить і наш веселий дух.

Валерія. Я таки й сама думаю, що засмутить. Прощай же! Ходімо, люба, дорога пані добродійко. -- Прощу бо тебе, Віргіліє, випхай твою поважність за двері, та ходімо з нами.

Віргілія. Ні, шкода говорити, пані добродійко. Ніяк не можу. Бажаю вам веселої забави.

Валерія. Ну, прощай же. (Виходять).

Сцена четверта.

Перед Коріолею.

Входять з тулумбасами та корогвами Кай Марцій, Тит Ларцій, отамани та воїни, потім посланець.

Марцій.

Ось і новини. В заклад, що вже бють ся.

Ларцій.

Оддам коня, що ні.

Марцій.

А я, що бють ся.

Ларцій.

Згоджаюсь.

Марцій.

Ну важи, чи пан Коміній
Уже зійшовсь у полі з ворогами?

П о с л а н е ц ь.

Стоять готові, тільки ще не бились.

Л а р ц і й.

Ну, добрий кінь мені достав ся!

М а р ц і й.

Я викуплю.

Л а р ц і й.

І не продам за гроші
І не верну, а хочеш — дам в позичку
Хоть на півсотні літ. Труби до Вольсків!

М а р ц і й.

А далеко од нас вони зійшли ся?

Л а р ц і й.

Миль з півтори.

М а р ц і й.

То чутиєм їх галас.

Вони також почують, що бємо ся.
Тепер зроби нас, Марсе, похіпними,
Щоб ми постигли на підмогу нашим,
Димуючи кровавими мечами!

А ну, витрублюй бурю-хуртовину!

Трублять визов. На мурах ¹⁵⁾ виходять два сенатори
із іншими.

Чи Тул Авфідій тут у мурах з вами?

Первий сенатор.

Нема. Та й ні один з нас не боїть ся
Тебе більш, ніж би він тебе бояв ся.
Злякались ми тебе так, як нікого. (Оддалеки гук).
Чи чуєш гук? Се наші тулумбаси
Скликають наших юнаків до бою.
Раднїйш самі зруйнуєм наші мури,
Нїж би вони вплинули нас від бою.
Ми комишем засунули ворота:
Розчинять ся вони самі собою.

(Чути бойовий галас оддалеки).

А се вам чути? Се Авфід гукає,
Се ваше військо він під ноги топче.

Марцій.

Ого! вони вже й бють ся.

Ларцій.

Се наш галас. —

Агов, драбин!

Входять Вольски і переходять через сцену.

Вони нас не боять ся,

І безліч з мурів висипали в поле.

Тепер щити свої поставте перед серцем,

І вдарте серцем від щита твердійшим. —

Рушай, хоробрий Тите, на завзятих!

Вони гордують нами ще й над думку,

І я від ярости потію, мов од праці.

Наступим, друзі! Хто назад поткнеть ся,

Того вважатиме мій меч за Вольска.

(Бють ся і буючись виходять Римляне й Вольські. Римлян відперто до їх коша).

Вертаєть ся розлютований Марцій.

Марцій.

Нехай на вас ударять болістї полудня!

Ви сором Рима! Що-б нелюдські струпи

Окрили вас од голови по пяти!

Щоб гидували вами перш ніж зуздять,

І проти вітру ще на цілу милю!

Ви, душі гусячі в людському видї!

І обізяни сих побили-б хлопів,

А ви втекли від них! Плутоне й пекло!

Із заду рани, спина червонїє,

А лица побілїли з переляку!

Назад! бий сьміло: бо клянуся громом,

Не ворогів, а вас крішити буду!

Оглянь ся! стій! удармо, браттє, дружно!

Ми до жінок проженемо їх миттю,
Так як вони прогнали нас до шанців!

(Знов бють ся. Вольски і Римляне вертають ся і поновлюють битву. Вольски уступають до Коріолі, Марцій жене їх до воріт).

Ага, ворота настїж! Покажіте-ж,
Що з вами в купі можна воювати!

Не втікачам се доля пощастила:

Се нам вона ворота відчинила.

На мене дивлячись, рупай за мною!

(Входить у ворота. Його причинено).

Первий воїн.

Дурне завзяття! Ні, я не полїзу.

Другий воїн.

Ні я.

Третій воїн.

Дивітесь, він один у мурах. (Битва кипить).

Усі.

Тепер він там мов у горшку, їй Богу!

Входить Тит Ларцій.

Ларцій.

Де Марцій?

Усі.

Вбито! Певно, що вже вбито.

Первий воїн.

За втікачами він угнавсь у мури,

І ворітьми його заперто зараз.

Тепер один він беть ся з цілим містом.¹⁶⁾

Ларцій.

О благородний друже мій! І меч мій

Скорійш погнеть ся, ніж твій дух великий.

Покинуто тебе самого, Каю!

Коли-б рубін був завбільшки із тебе,

І він тебе не стояв би ціною.

Ти воїн був як раз такий, якого

Бажав Катон.¹⁷⁾ Ти був страшний і ярий
Не силою самою, ні, а зором
І голосом таким, як грім небесний.

Перед тобою вороги тремтіли,
Неначе сьвіт увесь трясеть ся в трясці.¹⁸⁾

(Ворота відчиняють ся. Виходить Марцій поранений; його
тіснить неприятель).

Первий воїн.

Дивите ся, добродію!

Ларцій.

Се Марцій!

Рятуймо, чи поляжмо з ним у купі!

(Бють ся і впирають ся в місто).

Сцена пята.

У місті, вулиця.

Входять Римляне зі здобичю.

Первий Римлянин. Я повезу се в Рим.

Другий Римлянин. А я отсе.

Третій Римлянин. На його все зле-
лихе! Я думав, се срібло. (Оддалеки все ще чути битву).

Входять Кай Марцій та Тит Ларцій з трубачем.

Марцій.

Дивись, як сі старці теряють время

Задля старої драхми! Наші бють ся,

А сі раби ледачі вже волочать

Перини, ламане залізо, драгте,

Що поховав би й кат по злодіяці,

І всякую мизерию... Стинай їх!...

Чи чуєш, як гетьман наш галасує?...

До нього! Там душі мої противний

Авфід Римлян мечем січе та топче.

Хоробрий Тпте, обгорнись народом
Та обезпечуй місто, я-ж із тими,
Хто чує в серці духа, на підмогу
Комінію лечу!

Ларцій.

Достойний пане,

Вже з тебе кров дзюрчить, і вже доволі
Великого ти совершив сьогодні.

Ні, не пускайсь у другу добу битви.

Марцій.

Шкода, добродію, мене хвалити.

Ще в битві я й не розогрів ся добре.

Прощай! Се кров тече мені на пільгу,

А не на шкоду. Так явлюсь перед Авфіда
І попобуюсь із ним.

Ларцій.

О, закохай ся-ж

В тобі богиня дивная Фортуна

І одведи від тебе чаром вдар кривавий,

А чурою нехай тобі Удача служить!

Марцій.

Нехай же і тебе вона окриє щастем,

Як тих, кого на висоту возносить!

Прощай! (Виходить).

Ларцій.

О предостойний Марцій!

Иди, труби в твою трубу на ринку,

Взивай туди все отаманне міське.

Ми їм обявим нашу волю. Миттю! (Виходять).

Сцена шеста.

Коло Комінієвого табору,

Входить Коміній із військом, уступивши.

Коміній.

Оддиште, друзі. Бились ви, яє личить
Римлянам: наступали без запалу,

А відступали стиха і без страху.
Панове молодці, я добре знаю,
Що вдарять знов на вас. Ще як стояли,
Приносив вітер нам воєнні крики.
О римські боги! даруйте нашим
Побіду на враги: нехай ми з ними
Ізійдемо до жертви вам у купі!

Входить посланець.

Які новини?

П о с л а н е ц ь.

Вийшли Коріольці

І з нашими під мурами зчепились.
Я бачив, як під шанці гнали наших,
І кинувсь геть.

К о м і н і й.

Хоч ти і правду кажеш,
Та не гаразд. Давно воно так сталось?

П о с л а н е ц ь.

З годину буде, милостивий пане.

К о м і н і й.

Тут менше мвлі: чути тулумбаси.
То се ввійшов ти мплю за годину
І опізнавсь із вістю?

П о с л а н е ц ь.

Вольські шпіги

За мною гнались; мусів я оббігти
Три чи чотири мвлі кругу. Доси-б
Давно вже новину приніс вам, пане.

Входять Марцій.

К о м і н і й.

А хто-ж се йде, мов шкуру з нього знято?
Боги! На Марція схожий станом.
Я Марція вбачав таким кривавим.

М а р ц і й.

Невже пристиг до вас я надто пізно?

Коміній.

Не так пастух у полі розпізнав
Од бубна грім, як я сей голос дивний.

Марцій.

Невже спізнавсь?

Коміній.

Коли се не чужою,
А власною облив ся, то й спізнав ся

Марцій.

О, дай я обійму тебе руками,
Міцними, як за часу женихання,
І палко пригорну тебе до серця
Веселого, з яким я наближав ся
При факелах до ложа молодої!

Коміній.

О квіте воїнства! А що-ж Тит Ларцій?

Марцій.

Тит Ларцій декретує: смерть, вигнання,
Оплату, милость, чи страхання казню:
Вся Коріоля в римського гетьмана
Мов на смичу хортиця. То притягне,
То знов смича попустить побідитель.

Коміній.

Де-ж той ледачий раб, що нам доносив,
Що вас відперто аж до ваших шанців?
Де він? нехай іде сюди.

Марцій.

Спокій ся.

Доніс він істину. Опріч нас значних,
Поспільство наше (щоб воно пропало!
Ще їм трибунів?) — миш так не втікала
Від кішки, як вони метнулись різно
Від гіршого ще, ніж самі, гультайства.

Коміній.

То як же ви взяли без черні гору? —

Марцій.

Тепер не час на військові балачки.
Де Вольски? Хто панує полем битви?
Коли не ви, то чом іще не бились?

Коміній.

Ми бились поти, поки духу стало,
І відійшли, щоб тим певнійш подужать.

Марцій.

Який їх розклад? Де їх луччі люде?

Коміній.

Із переду, здаєть ся, Анціяне,
Бойці найлуччі, і між них Авфідій,
Гетьман їх, серце їх і вся надія.

Марцій.

Прошу тебе, благаю й заклинаю
Усіми битвами, в яких ми бились,
І кровю, що у купі проливали,
І клятвами сьвятого побратимства,
Постав мене як раз против Авфіда,
І більш не гаючись ані хвилини,
Нехай сповнять списи з мечами воздух:
Попробуймо у сю годину щастя.

Коміній.

Раднійш би я повів тебе у баню,
І облїпив тобі бальзамом тіло;
Та я нї в чім тобі не супротивлюсь.
Сам вибїрай, кого до боку візьмеш,
Проміж таких, що раді йти з тобою.

Марцій.

Найлуччі ті, котрі найбільше раді. —
Коли тут є такі, (а грїх сумнитись),
Кому мої румянці найлюбійші,
Кому неслава гірша злої смерти
І чесна смерть худої краща жизні,
А рідний край дорожше й жизні й щастя, —
Нехай він сам, або з такими-ж вкупі

Махне оттак, щоб знав його я думку,
І йде слідом за Марцієм за Каєм.

(Усі гукають і махають мечами; беруть його на руки
и кидають у гору шапками).

Ну, годі-ж! не робіть мяча із мене.
Коли ясуєте ви се по правді,
То Вольсків кожен чотирьох звоює
І кожен з вас против Авфіда вийде
З таким, як і в його, щитом твердющим.
Спасибі всім, а виберу не многих.
Нехай всі зайві бють ся в иншій битві,
Яку їм вкаже час і нужда. Гайда!
Я зараз виберу собі підмогу.

К о м і н і й.

Гайда, товариші! З'ясуйте ділом
Ознаку сьмілости, і все в вас буде рівне.

(Виходять).

Сцена сема.

За ворітьми в Коріолі.

Тит Ларцій, покинувши залогу в Коріолі, виходить з буб-
нами і тулумбасами на зустріч Комінію та Каєви Марцію;
за ним ідуть наказний, почет воїнів та проводирі.

Л а р ц і й.

Воріт щоб як найлучче пильнували.
У всім справляйсь по мойому наказу.
Коли пришлю, то щоб негайно вислав
Центурії ти нам на поміч; решти-ж
Доволі буде на недовгий догляд;
А як втеряєм поле, вдержим місто.

Н а к а з н и й.

Не клопочи ся про мою дбайливість.

Ларцій.

Рушай! Засовуйте ворота добре. —
Ти, провідник! веди нас в римський табор!
(Виходять).

Сцена осьма.

Боеве поле між таборами Римлян і Вольсків.

Битва. Входять Кай Марцій і Авфід.

Марцій.

Не буюсь ні з ким, з одним тобою тільки:
Бо більш тебе ненавиджу, ніж зраду.

Авфід.

Обидва ми ненавидим однако.
Не знайдець ся і в Африці гадюки,
Гидкої, як твоя велика слава,
Котрій завидую. Постав же ногу твердо.

Марцій.

Хто первий дасть на втеки, щоб умер той
Невольником другому, а навпослі
Нехай його боги як знають судять.

Авфід.

Коли я, Каю, побіжу, нацьковуй
Твої хорти на мене, як на зайця.

Марцій.

Авфіде, я один недавно бив ся,
Як єсть один, у мурах Коріолі,
І там робив, що сам собі вподобав.
Ся кров, що нею, бачиш ти, облив ся,
Се не моя. За неї відомстити
Ти мусиш всіми силами твоїми.

Авфід.

Коли-б ти був сам Гектор той троянський,

Що бичував твоїх хвастливих предків,¹⁹⁾
Ти не влизнув би і тоді від мене.

(Бють ся; деякі з Вольсків приходять на підмогу Авфїдови).

Послужливі, та не хоробрі. Годі
Соромити мене нікчемним боєм.

(Виходять бючись. Кай Марцій жене їх усіх. Боевий гук.
Трублять на відступ. Тулумбаси. Входять з одного боку
Комінїй та Римляне, а з другого Кай Марцій з перев'язаною
рукою і інші Римляне).

К о м і н і й.

Коли-б тобі я мусїв розказати

Про подвиги твої в сей день великий,

Ти не повірив би діянням власним.

Та я їх оповідувати буду

Там, де сенатори веселий усьміх

Мішатимуть із слїзми на обличчі;

Там де патриції первовельможні

Здвигаючи плечима понїміють;

Де значні жони серцем ізжахнуть ся

І тут же з радощів тремтїти будуть;

Де нависні трибуни, що їм слава

Твоя ненависна, як і тим смердам,

Наперекір самим собі промовлять:

„Подякуймо богам, що в нас у Римі

Такий воїтель об'явивсь преславний!“ —

Входить Тит Ларцій із своїм військом, вернувшись із погонї.

А ти до нас прийшов іще й вечерять.

Дарма, що до схочу наївсь в обїди.

Л а р ц і й.

Ой ні, гетьмане! Ось хто кїнь сьогодні,

А ми були до него тільки рядом.

Коли-б ти бачив!

М а р ц і й.

Годі! Панї matka,

І та мене досадує хвалами,

Хоч має й право кров свою хвалити.

Зробив я те, що ви й самі б зробили.
Зробив що зміг для рідної країни,
Що й ви обов любите так само.
Хто виповнив, що сам собі задумав,
Той все мов аж надто переважив.

Коміній.

Ні, ти своїх заслуг не поховаєш:
Хай знає Рим ціну того, що має.
Се буде втайка більша від крадіжки,
Як про діла твої мовчати будем, —
Про ті діла, що вознеси як хочеш, —
Все-ж похвалив, здаватиметься, мало.
Тим я прошу, не щоб для нагороди,
Дай військові діла твої сказати.

Марцій.

Як ти зачнеш про них оповідати,
У мене рани розболять ся гірше.

Коміній.

А як умовчу, рани загниють ся:
Невдячність їх до смерти допровадить.
Набрали ми тут коней у наряді,
Набрали золота в кошу і в листі.
Із здобичі сїєї десятину
Візьми собі, що до вподоби вбачиш,
Довіль усе ми будем паювати.

Марцій.

Спасибі, наш гетьмане благородний;
Та тільки взять за добрий меч мій плату
Не дасть мені мов лицарське серце.
Зрікаю ся такої нагороди.
Візьму я пай не більший, як і ті з нас,
Що на бої дивили ся не бившись²⁰⁾.

Довго гучать тулумбаси. Кричать: Марцій! Марцій! кидають у гору шапками й ратищами. Коміній і Ларцій стоять без шапок).

О, щоб на вік замовкли тулумбаси,

Коли вони лестивцями зробились!
Нехай двори і города пустують,
Коли залізо стало м'якше шовку!
Нехай-же ті шовкові словодзвони
Боронять нас під час війни страшної!
Кажу вам; годї!

Що я не вмивсь, як з носа кров побігла,
Чи шпигонув якого там тімаху,
Як се і всі без огласу чинили,
То ви мене превознесли над міру,
Мов-би мов маленьке я харчилося
Присмаками, заправленими лжею.

К о м і н і й.

Ти надто низиш ся вже. Ти гордуєш
Своєю славою ще більш, ніж нами,
Що воздаєм їй тобі по правді.
Нехай же знають всі, що Каюс Марцій
Вінок носитиме війни сві.
На знак того, коня йому зпід себе,
У війську знаного усім, дарую,
Як єсть він в бовім своїм наряді.
І від сього часу за те лицарство,
Яке явив сьогодні в Коріолі,
Нехай зоветь ся в нас Коріолян. —
Неси придомок сей на віки з честю!²¹⁾
(Труби та бубни з тулумбасами).

У с і.

Кай Марцій хай живе! Коріолян!

К о р і о л я н.

Пійду та вмю ся, щоб ви вбачали,
Чи я почервонів. Ну, та спасибі. —
Конем твоїм гулятиму по полю,
І всіми силами старатись буду
Се гарне прозвище носити чесно.

Коміній.

Тепер ми по наметах розійдімось,
І перш ніж відпочнем по добрій праці,
Напишем в Рим про нашу перемогу. —
Верни ся, Ларціє, у Коріолю
Та вишли нам до Риму найзначнійших,
Щоби про мир із ними трактувати.

Ларцій.

Іду, мій пане.

Коріолян.

Боги вже з мене почали сьміятись.
Я зрік ся дорогих заслуг лицарських,
Та й маю вже про що просить гетьмана.

Коміній.

Бери, усе твоє. Чого ти хочеш?

Марцій.

Колись давно я жив у Коріолі
У вбогого якогось чоловіка,
І добрий був до мене мій господарь.
Тепер він вязнем закричав до мене.
Та в мене був Авфід перед очима,
І від гніву замовкло милосердє.
Благаю, дай мені його свободу.²²⁾

Коміній.

Проханне благородне! Хоч нехай би
Він сина вбив мого, він був би вільний,
Як вітер в полі. Видай, Тите, вязня.

Коріолян.

Клянусь Юпітером, забув, як звати.²³⁾
Втомив ся добре і ослабла пам'ять. —
Коли-б вина!

Коміній.

Ходімо до намету.

У тебе кров ізсілась на обличчі.
Пора тобі перевязати рани. (Виходять).

Сцена дев'ята.

Табір Вольсків.

Трублять роги. Входить Тул Авфід, скривавлений, з двома чи трьома воїнами.

А в ф і д.

Здобуто город!

Первий воїн.

Його нам вернуть, і на вмові добрій.

А в ф і д.

На вмові!...

Хотів-би й сам я Римлянином бути :

Бо, будши Вольском, я не можу бути

Тим, що я єсть... Ти кажеш, добра вмова!

Яка-ж умова у тому трактаті,

Де ми здались на милость?... Пять раз бились

Ми, Марців, з тобою, і — даремне.

Коли-б ми сходились так часто битись,

Як їсти, все таки ти брав би гору...

Клянусь стихіями, коли зустрінусь

Іще з ним борода із бородою,

Або поляже він, або я ляжу.

Тепер йому завидую без чести,

Не так як перш. Я думав одоліти

Його мечем та силою мовою.

Тепер мені й досада і лукавство,

І все годить ся, тільки-б одоліти.

Первий воїн.

Се дьявол.

А в ф і д.

Ще сьмілійший, та не хитрий.

Тепер отровна моя хоробрість :

Він сплямував її. Вона зречеть ся

Й себе самої, і ніщо не втїнить

Ненависти моєї: ні сьвятиня,

Нї сон, нї вбога нагота, нї болїсть,
Нї храм, нї Капітоль, нї молитви
Жерцїв, нї гимни й жертвоприношення,
Що всяку злість і фурїю гамують.
Сї ветхі привїлеї і звичаї
Не оборонять Марція від мене.
Де-б нї спїткав його, хоч би в господї,
Хоч би стерїг його мій брат єдиний,
Зломлю й сьвятий гостеприйїмства звичай,
Що б затопить йому ножа у серце. —
Іди у місто та розвідай добре,
Яка залога, і кого обрали
Послать до Риму на заруки мира.

Первий воїн.

А сам, сподарю, ти не пїдеш в місто?

Авфїд.

Я буду з людьми в кипариснїм гаї.
Туди будь ласко принести новини,
Як сьвїть іде, що-б знав я, що чинити,
І що почати.

Первий воїн.

Все зроблю, мій пане. (Виходять).

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененій, Сициній та Брут.

Мененій. Авгур каже, що в ночі матимемо новини.²⁴⁾

Брут. Добрі, чи лихі?

Мененій. Не по молитвах народу: бо він Марція не любить.

Сициній. Природа учить і звірів знати своїх друзів.

Мененій. Скажи-ж, будь ласко, кого любить вовк?

Сициній. Овечку.

Мененій. Еге, що-б ізїсти, як і голонні плббеї зїли-би благородного Марція.

Брут. Він справді овечка, тільки реве ведмедем.

Мененій. Він справді ведмідь, тільки живе овечкою. Обидва ви старі люде. Скажіте мені про одну річ, що я в вас поспитаю.

Обидва трибуни. А ну-ж, добродію.

Мененій. На який черезмір Марцій убогий, а ви багаті?²⁵⁾

Брут. Ні на один черезмір він не вбогий. Нагромаджено в нього всяких.

Сициній. А найбільш на гордощі.

Брут. А всього більш на величання.

Мененій. Се дивна річ. Чи ви знаєте, чим дорікають вам у городї, — я розумію, такі люде, як ми, значні? Знаєте?

Обидва трибуни. А ну-ж, чим дорікають нам?

Мененій. Що ви отсе мовляли про гордощі... Чи не буде вам гнівно?

Обидва трибуни. Ну, ну, добродію, кажи.

Мененій. Се не велика річ. Бо й маленький злодіячка случай украде в вас много терпеливости. Попускайте-ж попуск вашій удачі, сердьте ся собі до схочу, — по крайній мірі, коли вам угодно сердитись. Ви судите Марція за гордощі?

Брут. І не одні ми, добродію.

Мененій. Я знаю, ви мало що робите одні, бо в вас помічників много; а то-б в ваші діла були на вдивовижу маленькі. Ваші здібности ще надто хлопячі, що-б вам робити много самим. Говорите про гордощі. О, коли-б ви поглянули на торби за плечима в себе та роздивились гарненько у серединї в себе самих! О, коли-б то ви се змогли!

Брут. Що-ж тоді, добродію?

Мененій. Тодї-б ви зуздріли пару таких недостойних, гордих, завзятих, невстрійливих дигнітарів (alias дурвів), які тільки є в Римі.

Сициній. Мененіє, тебе вже добре знають.

Мененій. Мене знають яко жартовливого патриція, охотника до чарки доброго вина,²⁶⁾

без краплі Тибрової води. Кажуть, що я й хиблю, потураючи паницям; що я собі похіпливий та палкий як губка, аби що заворушилось; такий, що більше знаєть ся з задом ночі, ніж із чолом дня. Що в мене на умі, те й на язиці. Злість моя тратить ся на слова. Спіткавши таких громадян, як ви (правду сказати, не Лікуртів), пю те гірке, чим ви шануєте мій смак, та кривлюсь випивши. Не казати-ж мені, що ваші славетности вислебезували вашу справу добре, коли а вбачаю осла в більшій частині вашого слебезування. І хоть переносу мовчки, як про вас говорять, що ви люде шановні й поважні, та здорово ті брешуть, хто каже, ніби в вас гарні обличчя. Коли ви бачите се на мапі мого мікрокозма, то хіба з сього виходить, що мене добре знають? Яку-ж хибу ви читала ваша сліпа прозірливість у моїй удачі, коли мене добре знають?

Брут. Ну, ну, добродію; ми знаємо тебе геть добре.

Мененій. Не знаєте ви ні мене, ні себе, та й нічого. Ви пишаєтесь шапкуванням та поклонами вбогої ледарі. Ви цілий ранок тратите на те, що-б вислуховувати змагання між перекупкою помаранчів та виноградним крамарем, та й відрочуєте справу вартости трьох денежок на засідання другого дня... Як під час вашого суду заколе вам у животі, ви кривите собі пики, мов ті блазні, виставляєте кривавий прапор против усякої терпеливості і ревучи про кімнатній горщик одпускаєте посварених, ще більш заплутавши їх справу, а вмиротворюєте хіба тим, що й одну й другу сторону взиваєте ледащом. Ви пречудна пара.

Брут. Годі вже, годі. Се добре знана річ, що ти хороший жартівник за столом, та не вельми потрібний лавник у Капітолї.

Мененій. І самі жерці наші почали-б глузувати, коли-б зустріли таких сьмішних людей, як ви. І тоді як говорите найдоладнійш, не стоїть ваша мова хитання бороди, а бороди ваші не заслужують і такої, як віхотникова подушка або ослиний вюк. Ви кажете, що Марцій гордий. Та коли-б його цїнувати й дешево, так він варт усіх ваших предків, від самого Девкаліона,²⁷⁾ хоть може луччі з них були з діда-прадіда катами. Доброго вечера вашим славетностям! Поговоривши з вами ще я заразив би свій мізок: бо ви скотарі плебейської чеди. Зосьмілюсь попрощатись із вами.

(Брут із Сицинієм виходять на задній плян сцени).

Входять Волюмнія, Віртілія та Валерія.

Як живете, мої гарні, благородні панїї? І сам місяць, родись він на землі, не був би благороднійшим. Куди се ви так пориваєте очи?

Волюмнія. Шановний Мененїє, мов чачо до Марцій наближуєть ся. Ради любви до Ювони, не зупиняй нас.

Мененій. Га! Марцій вертаєть ся?

Волюмнія. Так, достойний Мененїє, і в найвисшою заслугою.

Мененій. Прийми-ж, Юпітере, мою шапку! Дякую тобі. Го! го! Марцій вертаєть ся?

Дві панїї. Та правда-ж, правда.

Волюмнія. Дивись, ось лист од нього. У сенату другий, а в його жони ще один. Та, здаєть ся, в й до тебе лист у тебе дома.

Мененій. Та я заставляю й самого будинка танцювати сьогодні... До мене лист?

Віргілія. Так, так. Є лист до тебе. Я бачила.

Мененій. До мене лист? Та він мені прибавить на сім літ здоровля, і весь сей час я перекривлятиму лікаря. Найлучче лікарство Галєна²⁸) в мене бовтанка, і в порівнянню до сього презервата не лучче кінського заливання. Чи його не ранено? Він звик вертатись до дому раненим.

Віргілія. О, ні, ні ні!

Волюмнія. О, його поранено! Дякую за се богам.

Мененій. І я також, коли не дуже. То отсе несе побіду в кишені? Рани йому до лица.

Волюмнія. До чола, Мененіє. Се вже в трейте вертаєть ся до дому в дубовому вінку.

Мененій. А добре провчив Авфіда?

Волюмнія. Тят Ларцій пише, що вони бились, та Авфід утік.

Мененій. І в самий час для себе; ручаюсь йому в цім. Коли-б він ще постояв, я-б не схотів, що-б мене так з'авфідовано за всі скрині коріольські і за все золото, що є в них. Чи сенат уже знає про се?

Волюмнія. Ходімо-ж, мої любі. А як же, а як же, а як же! Сенат одержав лист од гетьмана, в котрому він усю славу сієї війни оддає мойому синові. У цім поході він переважив свої попередні подвиги у двоє.

Валерія. Справді, про нього правлять чудеса.

Мененій. Чудеса, так я вам ручаюсь, і без усякої видумки.

Віргілія. О, коли-б воно було все правда!

Валерія. Правда! овва, овва!

Мененій. Правда? Я заприсягну, що правда. У що-ж його поранено? (До трибунів, що наближують ся.) Спаси Боже ваші славетности! **Марцій** вертаєть ся до дому. Тепер ще більше має права пишатись. У що його поранено?

Волюмнія. У плече і в ліву руку. Мусять бути широкі шрами, що-б показати народови, як допевнятиметь ся свого місця. Як виганяли **Тарквінія**, його ранено аж сім раз²⁹).

Мененій. Раз у шню та двійчі в стегно, — девять раз, скільки я знаю.

Волюмнія. Перед сим походом на нїм було аж двадцять і пять ран.

Мененій. Тепер їх двадцять і сім. Кожна рана була домовиною ворога. (Гук і труби). Чуєте! труби!

Волюмнія.

Се **Марцієві** вістники!

В перед себе він посилав розгук,
Позад себе він зоставляє сльози,
А смерть, сей чорний дух, в руці у нього:
Прийшов, махнув, і люде помірають.

Яса. Трубний гук. Входять **Коміній** і **Тит Ларцій**; між ними **Коріолян** у дубовім вінку, з отаманнем, воїнами та герольдом.

Герольд.

Знай **Риме**, що твій **Марцій** бивсь один
У коріольських мурах, і в придачу
До **Кая Марція** здобув иридомок,
Преславне прозвище **Коріоляна**.
Витай-же славного **Коріоляна**!

Усі.

Витаєм славного **Коріоляна**!

Коріолян.

Доволі вже. Менї воно противне.
Прошу вас, годї.

Коміній.

Глянь, і мати вийшла...

Коріолян, на вколїшках.

О, знаю, ти усіх богів благала,
Що-б поцастили.

Волюмнія.

Ні, мій добрий воїн,
Мій любий Марцію, мій любий Каю,
Чи як те куплене ділами титло...
Мій дорогий Коріоляне.. так?
Устань. Ось і жона твоя.

Коріолян.

О любе

Мое мовчаннє! Віват! Ти-б сьміялась,
Коли-б вернувсь я в домовині? га?
Чого-ж ти плачеш на моім тріумфі?
Нехай тепер у Коріолі плачуть
Удови, матірки, дїтвора, сестри.

Мененій.

Нехай боги тебе во вік вінчають!

Коріолян.

А ти ще жив? (До Валерії).

Ой, панї, вибачай же!

Волюмнія.

Не знаю, до кого менї й витатись.
Витаємо, гетьмане! Всїх витаєм!

Мененій.

Витаєм, безліч! Разом і сьмію ся
І плачу; легко на душі і важко.
Витаємо! Нехай у саме серце
Той буде проклят, хто тобі нерадий!
Вас трьох боготворити треба в Римі.
Та є в нас, добре знаю, дике пнячче,
Що не прищепиш сьвіжої любови,
Не звеселиш своїм торжествуваннем.
Ну, та витаємо вас, вої слави:

Кропива-ж буде в нас по вік кропива,
І дурні дурнями так і погинуть.

Коміній.

Все він однакий.

Коріолян.

Наш Мененій все однакий.

Герольд.

Дорогу! Чуєте?

Коріолян.

Дай, мамо, руку.

Віргіліє, дай руку! Докіль прихилю ся
До рідної родини, мушу добрих
Патрициїв одвідати в господах.
Вони мене витали щирим серцем
І шаную високою окрили.

Волюмнія

Я дожила, що благородні мрії
І серця щарого мого бажання
Сповнили ся перед очима в мене.
Не достав ще одного, та знаю,
Що Рим тебе колись і тим звеличить.

Коріолян.

Паньматко, знай, що я раднійший буду
Служити їм своїм звичаєм власним,
Ніж ними правити їх робом.

Коміній.

Далій!

До Капітоля! (Гук і труби. Виходять усі опріч трибунів).

Брут.

Всі язики про нього тільки плещуть.
Що-б подивитись на Коріоляна,
Сліпі хапають ся за окуляри,
А мати говірка, про крик дитини
Не дбаючи, вітає на все горло;
Ба й дівчина кухонна, у ганчірці,
На мур дереть ся, що-б його побачить.

Скрізь голови стирчать з дверей і вікон;
Скрізь криші й виступи народу повні;
Скрізь димарі осідлані й причілки;
І все те пнеть ся, що-б його побачить.
Ба і женці, що рідко де їх зуздриш,
І ті штовхають ся проміж народом.
А панянки, в серпанках білосніжних,
Забувши ніжити свої обличчя,
Дають їх жарко цілувати Фебу.
Так наче бог який зійшов із неба,
Ввійшов тихцем в земну його поставу,
І дав йому велично-пишний образ.

Сициній.

Гледи, ще й консулом його окличуть.

Брут.

Тоді наш сан, докіль його владання,
Нехай собі іде лягав спати.

Сициній.

Незгіден він смирятись у гонорах
І, як почав, щасливо закінчити.

Втраєв й те, чого допняв ся.

Брут.

Правда.

В сьому одна й одрада, пане брате.

Сициній.

Я знаю, чернь, котру ми підпираєм,
Забуде всі нові його заслуги
З старої злости, дай їй лиш притоку;
Притоку-ж їй подасть він сам, се певно,
Так як і те, що ще й пишатись буде.

Брут.

Я сам чув, як покляв ся він богами,
Що хоч би і схотів консулювати,
До віку не появить ся на ринку
В покірливій, приношеній одежі;
До віку посполитим не покаже

Тих ран, що ввесь в боях окрив св ними,
Що-б випросити в них вонючу згоду.

С и ц и н і й.

Се добре.

Б р у т.

Так казав він слово в слово.

О! скорше він зречеть ся дигнітарства,
А ніж його прийняти не від значних,
По просьбі всіх патрициїв вельможних.

С и ц и н і й.

Нічого так йому я не бажаю,
Що б він стояв проти народу опір.

Б р у т.

О, певно він свого додержить слова!

С и ц и н і й.

То сам собі й погибель наготовить.

Б р у т.

Хоч він, хоч наша власть погібнуть мусить.

Оттим-то ми товкти повинні черні,

Як нею він неависно гордує,

Як рад би він її зробити бидлом,

Як речникам її роти заткнув би

І звівечив усю її свободу, —

Товкти, що він не ставить черні висше

У всіх людських дїяннях і порядках

Над тих верблюдів, що в походах носять

Великі тягари, та й більш нічого.

За се їм харч злиденну вистачають,

А хто впаде, киями підіймають.

С и ц и н і й.

Оттак як раз нам говорити треба.

Таке слівце під слухний час пробовкни,

Та й жди, а він і сам нам допоможе:

Бо напустить його на чернь так легко,

Як підцькувать собаку на овечку.

Хай гордощами допече голої;

Тоді вона мов той огонь запалить.
Сухий хворост простацького завзяття,
І пана закурить на віки димом.

Входить посланець.

Б р у т.

А що тобі?

П о с л а н е ц ь.

Вас кличуть в Капітоль.

Там Марція у консули готвлять.
Я бачив, як глухі туди тиснулись,
Що-б подивитись на його зблизенька,
І як сліпі проміж народом перлись,
Бажаючи його почути голос.
Матрони кидали йому рукавички,
А пані й панночки хустки й серпанки.
Де він ішов, хилились можли люде,
Мов то була Зевесова статуя;
А чернь у гору кидала шапками
І криками під небо гоготала.
Такого ще ніколи я не бачив.

Б р у т.

Ходімо в Капітоль, несімо вуха
Та очи наші про сей час, а наші
Серця про иньші нагоди.

С и ц и н і й.

Ходімо. (Виходять).

Сцена друга.

Тамже. Капітоль.

Входять два отамани та розкладають подушки.

Первий отаман. Боржій, боржій: вони
вже мало й не тутеньки. А скільки допевняєть
ся консулювання?

Другий отаман. Кажуть, трое; та всі так думають, що воно впаде Коріолянови.

Первий отаман. Се бравий козак; та він страшенно гордий і не любить простого народа.

Другий отаман. Дак що-ж? Багацько було великих людей, що лащились до поспільства, а воно їх не любило; а багацько й таких, котрих воно любило не знаючи за що. Коли-ж воно любить, не знаючи за що, то й ненавидить так само. Тим і Коріолян не дбає, чи воно його любить, чи ні. Видно, що добре знає мужицьку вдачу, і з благородним недбальством виявлює себе ясно.

Первий отаман. Коли-б йому було байдуже, чи вони його люблять, чи ні, він би й не вважав на них, і не робив би народови ні добра, ні зла; а то він так допевняєть ся в них ненависти, що вони не здоліють і вдовольнити його, і все так робить, що-б знали, який він їм противник. Ну, а дратувати людей, що-б вони лютували та ремствували, се таке-ж нехороше діло, як ненавидна йому лестивість та впаданнє перед ними.

Другий отаман. Прислужив ся своєму краю велико. Пійшов у гору не такими легкими сходами, як ті, котрі вмiли тільки ласкавенько розмовляти з поспільством та шапкувати, і нічим більш не заслужили в нього поваги і поголоски. Ну, він так укоренив свою славу в очах народу, а свої подвиги в їх серцях, що коли-б їх язики мовчали і не виявлювали так голосно, дак се була-б невдячна наруга з него. Пускати иньшу поголоску, се було-б злоріченнє, і воно, завдаючи само собі брехні, викликало б на себе докір і караннє в кожного, хто слухав би.

Первий отаман. Нічого й казати, достойний чоловік. Дорогу! Ось вони йдуть.

Яса. Входять, з лікторами по перед себе, Коміній, консуль; Мененій, Коріолян, многи иньші сенатори, Сициній і Брут. Сенатори сідають по своїх лавицях. Трибуни також сідають біля них.

Мененій.

Ми вже декретували справу Вольсків,
І Тита Ларція у Рим вертаєм.
Тепер найголовнійше діло наше —
Надгородити благородну службу
Того, хто так стояв за край свій рідний.
Отсе-ж зволіте, високоповажні
Старійшини, так як того бажає
Наш консуль і гетьман побідоносний,
Нехай він сам хоть коротко з'ясує
Діла Кай Марція Коріоляна,
Котрого дякувать ми тут зібрались
І честію вінчати по заслужі.

Первий сенатор.

Віщай, Коміній, благородний пане,
І не скорочуй повісти своєї.
Аби снаги у государства стало,
Готові ми надгородить героя.
А вас, громадські мужі, просим слухать,
І з ласки вашої поспільству радить
Згодити ся на те, що постановим.

Сициній.

Закликано сюди нас трактувати
Про діло любе нам, і ми готові
Звеличити, хто нас ізвів до купи.

Брут.

Були-б ми ще раднійші се вчинити,
Коли-б він висше цінував поспільство,
Нїж се являв і досі.

Мененій.

От вже й не до ладу!

Мовчав би лучче ти собі, та й годї.
Чи не зволиш Комінїя послухать?

Б р у т.

З охотою; та тільки більш до ладу
Я натякнув, ніж ти мене наставив.

М е н е н і й.

Поспільство ваше любить наш воїтель,
Та тільки-ж бо сього не допевняйтесь,
Що-б він і спав у купі із поспільством.
Ну говори-ж, Комінїй благородний.

(Коріолян устає і хоче вийти).

Нї, нї, зостань ся.

К о м і н і й.

Сядь, Коріоляне,

І не сором ся слухати оповість
Про те, що ти звершив великодушно.

К о р і о л я н.

Нї, високоповажне паньство, лучче
Мені і знов залічувати рани,
Нїж слухати, як я на них здобув ся.

Б р у т.

Добродїю, зосьмілюсь уповати,
Що з лавиці піднявсь не через мене.

К о р і о л я н.

Нї, нї, добродїю, та тільки часто
Стояв я під мечем, тїкав од слова.
Ти не лестиш мені, то й не вражаєш.
А ваш народ люблю я по заслугі.

М е н е н і й.

Прошу-ж сїдати.

К о р і о л я н.

Нї, скорійш згоджу ся,
Що-б хто мені в головці ськав на сонці,
Як протрубили битву, ніж сидїти
Та слухати надмірні перехвали. ³⁰) (Виходить).

Мененій.

Громадські мужі, як же він лестив би
Тим купам мотлоху (що серед него
Один із тисячі удасть ся добрий),
Коли, ви бачите, він лучче тіло
Усе одважить у бою для слави,
Нїж ухо для хвали! Коміній, далій.

Коміній.

Де взяти голосу менї такого,
Що-б подвиги Коріоляна славить?...
Хоробрість, кажуть, висша добродїтель,
І висше всїх величній муж хоробрий.
Коли се правда, то Коріоляну
Не має рівного у всїй вселенній.
Ще мав він тільки лїт шіснацять з роду,
Як підступив під Рим Тарквін із військом,
І вже тоді усїх він переважив.
Диктатор наш тодішній знаменитий,
Котрого я хвалив не нахвалив ся-б,
Вбачав, як він, з дївочим підборідем,
Перед собою гнав усаті губи;
Як він когось переступив ногою
І боронив, аж покіль трьох подужав.
Ступив ся далі він з самим Тарквіном,
І впав Тарквін, бючи ся, на колїно.
Ще він би міг жінок на сценї грати,³¹⁾
А вже як муж прославив ся у полі,
І голову ввінчав вінком дубовим.
Оттак змужнівши у лїтах хлопячих,
Він ріс, як море, і сімнацять битов
Мечі криваві перед ним схилило.
А що звершив при гордій Коріолї
І потім сам у коріольських мурах,
Сього не в моготу менї з'яснити.
Він на бігу спинив собою військо,
І дивно страх його звернув на жарти.

Як гич під кораблем на морі тоне,
Що повен парус вітер надуває,
Так никло перед ним вороже військо.
Своїм мечем усюди смерть він с'яв,
І весь кривавий улетів у мури,
Один вломивсь у смертяні ворота,
Розмалював їх долею страшною,
Пробивсь назад із пекла без підмоги
І мов комета, обгорнувшись жахом,
Влетів ізнов у брами коріольські.
Усе його, як чує віще ухо
Далекий гук і стогни тулумбасів.
Тоді вкресив ослабле тіло духом,
І полетів на инше бойовище.
Димуючи горячою кривцею,
Вихрує він серед людської жизнї,
Що мов вона його судьбова здобич.
І докіль ми своїми не назвали
І города, і поля, не віддихав.

М е н е н ї й.

Достойний муж!

Первий сенатор.

І саме тільки в міру

Гонорів тих, що ми йому готовим.

К о м і н ї й.

Він здобич нашу відопхнув од себе;
На всі скарби так як на грязь дивив ся,
І взяв таке, що дарував би й скнара.
Він сам себе надгородив ділами,
Веселячись, що зміг їх довершити.

М е н е н ї й.

Отсе воно, справдішне благородство! —
Просіть його перед сенат явитись.

Первий сенатор.

Кликніть до нас Коріоляна.

О т а м а н.

Ось він!

Вертаєть ся Коріолян.

М е н е н і й.

Радіючи, Коріоляне славний,
Тебе сенат у консулі йменує.

К о р і о л я н.

Вся жизнь моя йому на службу буде.

М е н е н і й.

Тепер іди поговори з народом.

К о р і о л я н.

Благаю вас, дозвольте перескочить

Мені сей звичай: бо я не здолію

Надіти вретище, стояти голим

І ранами моїми їх благати,

На консульство мені голосувати.

Зволіть мене від сього слобонити.

С и ц и н і й.

Добродію, народ свій голос має

І нехтувать звичаєм не дозволить.

М е н е н і й.

Не сердь його, уваж народній звичай,

Зроби по предківськи, прошу, благаю,

Прийми своє достоїнство по формі.

К о р і о л я н.

Се роль така, що мужу червоніти.

Годилось би одняти се у черні.

Б р у т.

Чи чуєте?

К о р і о л я н.

Хвалитись перед ними:

Зробив я те і те... і давні рани,

Котрі-б ховати був раднійший,

Показувать, неначе я здобув їх,

Аби людське дихання закупити...

М е н е ї й.

Не становись бо опір! Ви, трибуни,
Реконмендуєм вам наш добрий задум,
А консулю достойному бажаєм
Усяких радощів і почесий до віку.

С е н а т о р и.

Усяких радощів Кориолану!

(Труби. Виходять сенатори).

Б р у т.

От бач, який він буде до народу.

С и ц и н і й.

Коли-б вони постерегли! Він буде
Просити їх гордуючи, мов просить
Такого в них, що конче дати мусять.

Б р у т.

Ходім, розкажем їм, що тут робилось.
Я знаю, що вони чекають нас на ринку. (Виходять).

Сцена третя.

Тамже. Ринок.

Входить дехто з міщан.

Первий міщанин. Одно слово; коли
він бажатиме наших голосів, ми не можемо
йому відмовити.

Другий міщанин. Можемо, добродію,
як схочемо.

Третій міщанин. Ми-то маємо на се
право, тільки-ж бо се таке право, що не маємо
права так зробити. Адже коли він покаже нам
свої рани та розкаже про свої подвиги, то нам
доведеть ся всунути свої язики в ті рани і го-
ворити за них. Отсе-ж розкаже нам про свої

діла великодушні, то нам також треба буде виявити йому наше великодушне признання. Невдячність дивоглядна, і коли народ був би невдячний, то був би він народ дивоглядний, а ми, будши його членами, зробились би членами дивоглядами.

Первий міщанин. А що-б нас не вважали такими, не треба багацько.³²⁾ Адже як ми встали були за хлїб, не злякав ся він звелічати нас многоголовою гидрою.

Третій міщанин. І не один він так узивав нас, та й не за те, що инший з нас чорноголовий, инший русявий, той рудий, а той лисий, а за те, що в нас розум не однакої масти. І справді я думаю, що коли-б усі наші розуми та вийшли з одного черепа, вони полетїли-б на восток, на захід, на північ і на полудне, і згода їх про одну дорогу була-б тільки в тому, що вони заразом були-б на всіх пунктах компаса.

Другий міщанин. Ти так думаєш? Якою-ж дорогою, по твому, полетїв би мій розум?

Третій міщанин. Ну, твій не вибрав ся-б так хутко: бо його міцно загнано в макотиру. А коли-б вибравсь, то як раз полетїв би на полудне.

Другий міщанин. Чого-ж на полудне?

Третій міщанин. Що-б зникнути в тумані. Там три чверті його взялись би отруйними росами, а четверта, посовістившись, вернулась би, що-б допомгти тобі знайти жінку.

Другий міщанин. Ти ніколи не обійдеш ся без жартів. Ну, добре, добре.

Третій міщанин. Так ви надумались дати ваші голоси? Та про се байдуже. Більша

часть дає. Я вам скажу, коли-б він прихилився до поспільства, не було-б чоловіка достойнішого. (Входять Коріолян та Мененій). Ось і він сам, в смирній одежі. Помічайте його поставу. Та не стіймо всі у купі, а проходьмо, там де він стоїть, по одинцю, по двов і по тров. Нехай просить у роздріб, то кожен з нас матиме свою честь, даючи йому свій голос власним язиком. Отсе-ж ідіте за мною, то я дам лад, як іти поуз його.

У сї. Гаразд, гаразд. (Виходять).

Мененій.

Нї, нї, добродію. Та се річ знана.

Найдостойніші люде так чинили.

Коріолян.

Що-ж тут казати?... „Друже мій, благаю“...

Геть к бісу! Не здолію так ламати.

Собі язик... „Добродію, споглянь лиш...

Ось рани... я здобув на службі краю,

Як декотрі із наших утікали

Від лускоту своїх же тулумбасів“...

Мененій.

Ой Боже! нї, такого не розкажуй!

Кажи таке, що-б нагадать про себе.

Коріолян.

Про себе нагадать? Що б чорт узав їх!

Нехай вони про мене всі забудуть,

Як про добро, що їм жерці товкмачать.

Мененій.

Ти зопсуєш усе. Пійду від тебе.

Благаю, говори до них ласкаво. (Відходить).

Входять два міщане.

Коріолян.

Скажи, що-б повмивали перше пики,

Та що-б роти собі пополоскали. —

А, ось двойко! Панове, ви вже певно
Довідались, чого стою я тут.

Первий міщанин.

Та знаємо-ж, добродію. А що-ж се
Тебе примусило?

Коріолян.

Мої заслуги.

Другий міщанин.

Твої заслуги?

Коріолян.

Певно не бажання.

Первий міщанин.

Як се? Ти не бажав сього ніколи?

Коріолян.

Ні, пане, не бажав я ще ніколи
У вбогого прохати милостині.

Первий міщанин.

Не забувай, що даючи що-небудь,
Вповаємо одержати й від тебе.

Коріолян.

Скажи-ж мені, що консульство коштує?

Первий міщанин.

Коштує просьби, приятної просьби.

Коріолян.

Приятної! Прошу-ж тебе, мій пане,
Даруй мені його. Я й рани показав би
На самоті. Добродію, твій голос!
Що скажеш?

Другий міщанин.

Дам, мій пане благородний.

Коріолян.

Ну, сторгувались. Випрохав я пару
Достойних голосів. Я вже одержав
Од вас двоїх мізерне подавання.
Прощайте-ж.

Первий міщанин.

Пре-чудне щось він провадить.

Другий міщанин.

Коли-б ізнов давати... Ну, та що вже?

(Виходять два міщане).

Входять два иньші міщане.

Коріолян. Ну, прошу вас, коли се йде в одну ноту з вашими голосами, нехай я буду консульом. Бачте, я надїв звичаву одежу.

Третій міщанин. Заслужив вси благородно дяку в свого краю, та й не заслужив благородно.

Коріолян. Що се за загадка?

Третій міщанин. Ти був бичем для ворогів його; ти був різкою для його друзів. Не любив вси ніколи простого народу.

Коріолян. Тим ви мусите ще більш уважати мене за добродітельного, що я не був простим у моїй любови. Я буду, добродію, лестити мойому побратимови, народови, що-б здобутись у нього на луччий задум про мене: тільки так підійдеш йому під ласку. Він такий премудрий, що моя шапка йому любійша від мого серця; то я вчитимусь, як під його підходити киванням голови, і вироблятиму перед ним усякі вихиляси. Се, добродію, значить, перейматиму причаровування в де-яких популярників, і вдовольню всіх до схочу. То-ж то й благаю вас, зволіте на мое консулювання.

Четвертий міщанин. Сподіваємось, що будеш нашим приятелем, тим і даємо тобі наші голоси від щирого серця.

Третій міщанин. Здобув вси багацько ран за нашу країну.

Коріолян. То я твого знаття не скрип-
лятому й показуваннем. Вельми високо ціную
ваші голоси; тим і не турбую вас більше.

Обидва. Нехай боги посилають тобі ра-
дощі, добродію, — від серця. (Відходять).

Коріолян.

О любі голоси!...

Вже лучче вмерти чи голодувати.
А ніж випрошувати, що ми перше
Запрацювали. Що-ж мені стояти
У сій-ось вовчій тозі та благати
Про непотрібні голоси якогось
Харка чи Дороша, що мимойтима?
Еге, бо так велить чинити звичай.
А як ми звичаю у всім покірні,
То й пил старий ніколи не змітаєсь,
І блудів накопичують ся гори,
Що й правду нам на віки закривають!
Як так мені хиляться, дурнем бути,
Нехай і честь і сан високий візьме
Такий, котрому по нутру плюгавство...
Та вже пройшов я через половину,
То видержу як небудь і другу.

Входять ще три міщане.

Ось голоси іще! —

Давайте голоси. За них я бив ся;
За них я чатував; за них два рази
Дванацять ран одержав, трицять шість
Баталій бачив, і зробив премного
Великих і маленьких дїл. Давайте ж,
Давайте голоси. Я справді хочу
Консулювати.

П'ятий міщанин. Він подвизав ся бла-
городно, і ні один чесний чоловік не відмовить
йому голосу.

Шестий міщанин. Ну, так і нехай консулює. Даруйте йому боги радощі і зробіте його другом народу.

Усі.

Амінь, амінь.³³)

Бувай щаслив, наш консуль благородний!

(Виходять міщане).

Коріолян.

Достойні голоси!

Вертають ся Мененій із Брутом та Сицинієм.

Мененій.

Ти вистояв по припису, трибуни

Об'являть голоси тобі народні.

Тепер надінь свою одержу значню,

Та йди в сенат.

Коріолян.

То вже воно скінчилось?

Сициній.

Ти виповнив уже прохальний звичай.

Народ згодив ся, і його зазвали,

Що-б консульом тебе проголосити.

Коріолян.

Де-ж? у сенаті?

Сициній.

Там, Коріоляне.

Коріолян.

Тепер сю одіж скинути я можу?

Сициній.

О, можеш, пане!

Коріолян.

Так скину зараз і, собою ставши,

Явлюсь в сенат.

Мененій.

Іду з тобою. Ви також із нами?

Брут.

Ми ще ждемо народу.

Сициній.

Ну, прощайте. —

(Виходять Коріолян та Мененій).

Добивсь таки, і по очах здасть ся,
Радіє вельми.

Брут.

З гордим серцем смирну
Носив він одіж. Се народу скажеш?

Входять міщане.

Сициній.

Ну, що, панове? вибрали собі ви пана?

Первий міщанин.

Так, голоси дали йому, сподарю.

Брут.

Нехай боги його достойним зроблять.

Другий міщанин.

Амінь, сподарю. Тільки, по дурному
Мойому розуму, він з нас сьміяв ся,
Як голосів прохав у нас для себе.³⁴⁾

Третій міщанин.

Да й так таки, що глузував із нас.

Первий міщанин.

Нї, се така у нього вдача. Де-ж бак!

Другий міщанин.

Та хто ж із нас, опріч тебе, не скаже,

Що він знущавсь із нас? Йому-б годилось

Знаки заслуги, рани показати,

Що він здобув ся служачи отчизні.

Сицицій.

І певно-ж він показував вам рани?

Усі.

Та нї-ж бо, нї, нїхто їх і не бачив.

Третій міщанин.

Він тільки каже: „Ось я маю рани,

На самотї то може й показав би“.

А потім став отак нам шапкувати:
„Я хочу бути консульом“, мовляв нам,
„Та стародавній звичай не пускає
Без ваших голосів, то подавайте-ж“.
А як дали, пробовкнув: „Ну, спасибі
За ваші голоси... спасибі.., любі вельми...
Тепер їх маю.. ні про що нам більше“...
Хиба-ж се не наруга?

Сициній.

Се ви чули

І чуючи були такі блаженські,
Що й голоси дали?

Брут.

Було-б казати,

Як ми навчили вас: що і без власти,
Ще будши п'бспільним слугою краю,
Він був вам ворогом, і озивав ся
Проти тих вольностей і прівілеїв,
Що посполита річ вам дарувала;
А ставши зверхником, мовляв, і будши
Таким-же злющим, зробить він що схоче,
І вашими-ж побе вас голосами.
То вам було-б у його вимагати,
Що хоч його заслуги і не нижчі того,
Чого він допевняв ся, тільки-ж мусить
З своєї вдячливої вдачі дбати
Про те, що ваші голоси дали ви
Не дармо, а що-б з ворога лихого
Приятелем його своїм зробити,
І що-б він був до вас прихильним паном.

Сициній.

Коли-б ви, як вас учено, сказали,
То ви-б його за серце вколували
І, що у нього на душі, відкрили.
Тоді-б або яку обіцянку ласкаву
У нього вирвали-б, щоб при нагоді,

Як трапилась би справа, пригадати,
Або-ж стрівожили його понуру вдачу,
Що примусу не переносять з роду,
І злість його гарненько розбісивши,
Ви не дали-б йому консулювати.

Б р у т.

Та-ж ви постерегли, що і під нужду,
Як вашої запобігав він ласки,
Він кепкував із вас і насміхав ся.
А що-ж зневага ся із вами зробить,
Як матиме він силу вас крушити?
Чи серця в вас чортма у тілї зовсім,
Чи ваші язики на те в вас тільки,
Що-б зверхністю ума поневіряти?

С и ц и н і й.

Хто в вас прохав, тому ви одмовляли,
А ось не просить, глумить ся над вами,
І — на тобі, бери без договору!

Т р е т і й м і щ а н и н.

Ще він не втверджений, іще нам можна
Його й зректись.

Д р у г и й м і щ а н и н.

І зречемось. У мене буде

Пять сотень голосів єдиностайних.

П е р в и й м і щ а н и н.

А в мене в двоє, крім їх підсусідків.

Б р у т.

Ідїте-ж зараз та кажіте нашим,
Що консуля поставлено такого,
Що всі їх вольности у них одніме
І дасть їм права стільки, як собакам.
Собак держать для гавкання по дворах,
Собак і бють за гавканнє частенько.³⁵⁾

С и ц и н і й.

Нехай же їх скликають в чорву раду,
Та й знехтуйте дурний свій вибір зараз.

Пригадуйте, яка пиха у нього,
Як він ненавидить поспільство наше,
Як зневажав свою одежу смирну,
Як просючи із вас же насьміяв ся.
Скажіть, що ви, його заслуги знавши,
Не вважили, яким він робом ходить,
І байдуже, яким важким він духом
На все поспільство і простоту дише.

Б р у т.

Зверніть вину на нас, своїх трибунів.
Що ми нічого не схотіли слухать,
І в вас його вибору домагались.

С и ц и н і й.

Скажіть, що се не ви його обрали:
А підневільність нам, громадським мужам;
Що ви, мовляв, на те вважали тільки,
Аби обрать, а не на те, що-б добре
Обрать, і нехотя зголосували
Його у консулі. На нас зверніте.

Б р у т.

Не жалуйте нас і скажіть, що ми вам
Усе товкмачили про те, як рано
Почав служити він своєму краю,
Як довго він служив, і від якого
Коліна він походить, — з Марціянів,
З котрих і Нумин внук пійшов, Марк Анкус,
Що царював після Гостіля Туля.
З того-ж, мовляв, коліна був і Публій,
І Квінт, що провели найлуччу воду,
І Цензорін, любимець черні
(Цензорував він двічі по два годи,
За те і прізвище таке), і той був
Його прапрадід.³⁶⁾

С и ц и н і й.

Тим же то кажіте,
Вважаючи на рід його великий

І на його заслуги многоважні,
Ми вам його горячо поручали.
Та ви, розваживши його учинки
І давній рід його на добрих шалях,
Побачили, що він — ваш лютий ворог,
Тим і знесли свій необачний вибір.

Б р у т.

На те найбільш вам налягати треба,
Що ви його ніколи не обрали-б,
Коли-б ми вас не змусили до того.
А потім голоси перелічивши,
Ідіте в Капітоль.

М і щ а н е.

Так, так, се правда.

Ми каємось усі, таки й усі ми,
Що вибрали його. (Виходять міщане).

Б р у т.

Нехай буяють!

Нам лучче зараз бунт забунтувати,
Нїж ждати, що-б страшне із сього вийшло.
Коли відмова ся, що й мусить бути,
Його здосадує і розлютує,
Ми виглядим собі щасливу хвилю.

С и ц и н і й.

Ходїмо-ж в Капітоль, покіль не ринув
Туди народ. Тодї воно так здасть ся,
Що се він сам бунтуєть ся, не з наших
Підцьковин, та воно так трохи й справді.

(Виходять).

А К Т Т Р Е Т Ї Й.

Сцена перва.

Тамже. Улиця.

Сурмлять суремки. Входять Коріолян, Мененій, Коміній,
Тит Ларцій, сенатори та патриції.

Коріолян.

Так Тул Авфід ізнов дереть ся в гору?

Ларцій.

Він дравсь, мій пане; тим ми й поспішили
Зійтись на мир.

Коріолян.

То Вольски знов, як перше,
Стоять готові, тільки визирають
Случаю доброго на нас ударить?

Ларцій.

Нї, пане консуле, вони вже хирні,
І ми навряд уже коли побачим,
Як вольскі корогви у полї мають.

Коріолян.

А бачив ти Авфіда?

Ларцій.

Він одержав

Од мене лист залізний і прибувши
До мене, проклинав страшенно Вольсків,

Що город нам так підло уступили.
Тепер він в Анціюм переселив ся.

Коріолян.

Чи згадував про мене?

Ларцій.

Так, мій пане.

Коріолян.

Що-ж він казав?

Ларцій.

Казав про те найбільше,

Як часто меч його з твоїм стрічав ся,

Як він ненавидить тебе: нікого

Нема і в світі злішого до тебе.

Він заложив би всі свої маєтки,

Хоть би й не мав надії на їх викуп,

Що-б побідителем твоїм назватись.

Коріолян.

Так в Анціюм тепер він перебрав ся?

Хотів би я і там його спіткати,

Що-б насміятись із його завзяття. (До Ларція).

Вітаємо-ж тебе в домівці...

(Входять Сициній та Брут).

Дивись: ото ідуть сюди трибуни.

Се язики ротів мужицьких. Я гидую

До нестерпу дурним їх величаннем

Свою властю.

Сициній.

Стій, ані ногою!

Коріолян.

Га! що се таке?

Брут.

Для тебе дальше буде небезпечно.

Коріолян.

Що се за переміна?

Мененій.

Що там сталось?

Коміній.

Хиба він не пройшов і в нас і в черні?

Брут.

Коміне, ні.

Коріолян.

Так то була дівтора?

Вона давала голоси?

Сенатори.

Трибуни,

Дорогу! він на ринок піде зараз.

Брут.

Народ лютує, сердить ся на нього.

Сициній.

Стій, бо повстане все.

Коріолян.

От ваше стадо! —

Їм право голосу давати, дурням,

Що подають і зараз відіймають! —

Що-ж ваш уряд? Ви язики мужицькі;

Чому-ж не правите мужицькими зубами?

Се чи не ви їх так і збунтували?

Мененій.

Спокій ся, друже, о, спокій ся!

Коріолян.

Се наперед уковно; се змова

На нас патриційів, що-б нас зігнути.

Удасть ся їм, тоді живіть з такими,

Що правити громадою не вміють,

І підлягати вміючим не хочуть.

Брут.

Не змова се. Народ кричить на тебе,

Що ти з пихи гордуєш всім поспільством.

Недавно ще, як хліб йому давали

Без плати, ти проти сього озвав ся.

Ти лаяв тих, що за народ прохали,

Взивав підлизами та лестниками,
Патрициїв лихими ворогами.³⁷⁾

Коріолян.

Та се-ж була річ знана.

Брут.

Нї, не всім їм.

Коріолян.

Дак ти тепер їм об'явив?

Брут.

Я? я-б то?

Комінїй.

Ти вельми здатен до такої справи.

Брут.

Я здатен хоч на те, що б вас навчитп.

Коріолян.

Чого-ж менї тепер консулювати?

Клянусь отими хмарами, дай тільки

Менї до тебе знизитись, то зараз

Зроблюсь твоїм товаришем трибуном.

Сицинїй.

Ти надто виставляєш те, що бурить

Народ. Коли пройти туди бажаєш,

Куди надумавсь, то питай дороги,

З котрої збивсь, із лекшим трохи духом:

А то нї консуля ти не заслужиш,

Ані ярма трибунського із Брутом.

Мененїй.

Спокійтесь бо!

Комінїй.

Народ обманено... Як!

Таке вхідство Римови не личить.

І оттаку терпїть Коріоляну

Наругу за дїла великодушні?

Коріолян.

Менї про хлїб нагадувати сьміють!

Так, я казав, і знов скажу те-ж саме.

Мененій.

Ні, не тепер.

Первий сенатор.

Не під таку мінуту.

Коріолян.

Тепер, як я живу, тепер. Шановні
Мої ви друзі, вибачайте...

А мотлох сей вонючий та зрадливий

Нехай се знає, що я щиросердний,
І сам себе в моїм побачить слові.

Я знов кажу: що ми їм потураєм,

То тільки сим кукіль розводим бунту,
Безстидства та завзяття. Бо самі-ж ми
Посіяли його, самі й кохаєм.

А чим? тим, що рівняєм їх із нами,

Поважним станом, що ні добродітель,

Ні власть у нас во вік не оскудїв,

Опріч того, що подали ми нищим.

Мененій.

Ну, добре-ж, тільки годї.

Сенатори.

Годї, годї!

Коріолян.

Як! годї? Ні! Як я за рідну землю

Кров проливав і не боявсь нікого,

Так і слова чеканити я буду,

Докіль снаги, против отсих паршивих,

Що ми гидуємо об них торкнутись,

І все те робимо, що-б заразитись.

Брут.

Говориш так ти про народ, неначе

Ти бог, що-б за гріхи його карати,

А не людина із її гріхами.

Сициній.

Ми добре зробимо, оповістивши

Про се.

М е н е н і й.

Як! про слова в такому запалі?

К о р і о л я н.

В запалі! Ні, коли-б я був тихенький,
Як о півночі сон, клянусь Зевесом,
Я-б і тоді так думав.

С и ц и н і й.

Отся думка

Лишиться мусить як замкнута трута,
Щоб не затроювати інших.

К о р і о л я н.

Мусить?

Чи чуєте сього Трітона над ковблями? ³⁸⁾
Чи вважили, як властно рік він „мусить“?

К о м і н і й.

Се їх звичайна мова.

К о р і о л я н.

„Мусить“!

О добрі, необачні ви панове,
Сенатори поважні та безпечні!
Як гидрі ви дозволили обрати
Отамана, що, будши тільки рогом
Та ревом звіря, отсим своїм „мусить“
Рече, що спустить вашу річку в багна.
І ложе річки вашої присвоїть?
Коли він так могутній, нахиліться;
Коли-ж у вас ще сила, схаменіться!
Є в голові в вас царь — не спочивайте;
Нема — із мотлохом рядком сїдайте.
Ви плєбс, коли вони сенаторують:
Вони-ж бо й всть нічим од вас не нижчі,
Бо переважають вас голосами.
Вони самі собі становлять старших,
Та ще таких, як сей, що оглашає
Те своє „мусить“, оте хамське „мусить“,
Против такої лавиці, що в Греків

Не супилась ніколи поважнійша.
Клянусь самим Зевесом, се ганьбує
І консульство. Душа моя сумує:
Бо знає, що між двох властей однаких
Втискаєть ся усобиця кривава,
І їх обох одну другою губить.

Коміній.

Ну, годї вже, ходїмо всі на ринок.

Коріолян.

Хто-б то не був, що нам тоді пораяв
Давати хлїб скарбовий черні gratis,
Як їноді робили се і Греки —

Мененій.

Та годї-ж бо про се вже споминати!

Коріолян.

Хоть там поспільство більше власти мало, —
Я вам кажу, ми згодували буйство
Руїну краю.

Брут.

І народ захоче

Того обрати, хто таке провадить?

Коріолян.

Послухайте моїх резонів, братте:
В них більш ваги, ніж в голосах мужичих.
Народ се знає, що ми не в відплату
Давали хлїб: бо знає дуже добре,
Що він сього не заслужив ділами.
Як на війну ми кликали поспільство,
На ту війну, що край за пуп хапала,
Воно не вийшло навіть за ворота.
Ся послуга не варта хлїба gratis.
А стоячи у полі, бунтувалосьь,
І мужество являло тільки в бунтах:
За се також не личить похваляти.
А що сенат бувало винуватить
Химерними своїми клеветами,

То се чудна причина до відплати.
Та ще побачите, як переварить
Слїпа ся купа ввічливість сената:
Нехай ще вирече, і певно ось як:
„Ми допевнялись; нас далеко більше;
Злякавшись нас, вволили нашу волю“.
Так ми свою впослїджуємо постать,
І наше дбаннє їм здаєть ся страхом.
Колись воно в сенат відчинить двері,
І ворона орлів клювати будуть.

М е н е н ї й.

Ну, буде вже, ходїм.

Б р у т.

І надто буде.

К о р і о л я н.

Нї, ще не все. Візьміте закінчаннє,
І що воно правдиве, я клянусь
Усїм сьвятим і на землі й на небі. —
Ся власть двояка, де одні по правді
Впослїджують і зневажають хлопство,
А другі, без розсудку і резону,
Ненавидять і оскорбляють панство;
Де рід високий, дигнітарство, розум,
Без голосу многоголосих дурнів,
Не можуть радить, нї декретувати, —
Ся власть двояка змусить нас забути,
Що на потребу нам, і дасть дорогу
Безладньому, шкодливому недбальству.
Перепинивши так собі все добре,
Не зможете ви доброго чинити.
Тим вас благаю, вас, не боязливих,
А надто вже дбайливих та обачних,
Що любите більш основні звичаї,
Нїж боїтесь якої в них одміни;
Що висше ставите літа короткі
У благородних подвигах над довгі;

Що волите й страшні прийняти лїки,
Коли без них надїйде смерть видима, —
О, вирвіть той язик гиястий в чернї!
Нехай солодкої не лиже трути.

Збезчещеннє калїчить вам розсудок,
І не дає з'єдночити ся царству.

Нема в вас сили що зробити добре,
Бо вас лихе раз по раз контролює.

Б р у т.

Доволї він сказав.

С и ц и н ґ ї й.

Се зрада,

І одвічатиме він яко зрадник.

К о р і о л я н.

Нехай тебе побє моя погорда!

Про що сї лисиї трибуни чернї?

Підвладня їм, вона не хоче знати

І лавиці найвисшої в сенатї.

Їх вибрано колись під бунт крївавий,

Як сила брала гору в нас, не право.

Тепер час луччий; будь же право правом,

А силу їх повержемо на землю.

Б р у т.

Се явна зрада.

С и ц и н ґ ї й.

І він консуль? Ні!

Б р у т.

Еділї, гов! Візміть його під стражу. (Входить еділь).

С и ц и н ґ ї й.

Іди, скликай народ. (Виходить еділь).

В і м я н а р о д у

Беру тебе, зрадливого витворцю

І ворога громадського порядку.

Смирись, я поведу тебе до суду.³⁹⁾

К о р і о л я н.

Старий ти цапе, геть від мене!

Сенатори.

Ми не дамо його.

Коміній.

Геть, старичино!

Коріолян.

Гляди, гниляк, що-б я не витряс з риззя
Твоїх костей.⁴⁰⁾

Сициній.

Гей, гвалт! сюди, міщане!

Входить еділь із иншим і купа міщан.

Мененій.

Шануйте більш один одного, браттє!

Сициній.

Ось той, хто хоче в вас одняти волю.

Брут.

Беріть його, еділі.

Міщане.

Смерть ледащу!

Смерть, смерть йому! До зброї! зброї! зброї!

(Усі тиснуть ся коло Коріоляна).

Другий сенатор.

Трибуни! о патриції! міщане!

Сициній, Бруте, гов! Коріоляне!

Міщане.

Гей, стійте, стійте! годї! стійте! годї!

Мененій.

Ой, що-ж се буде?... Ой, аж дух, заперло!

Ой лихо!... Рветь ся голос... Ви, трибуни,

Ви до народу... О Коріоляне!

Спокій ся бо... Скажи їм ти, Сицивій...

Сициній.

Мовчіть! Послухайте, що я скажу вам.

Міщане.

Послухаймо трибуна! тихо! годї!

Кажі, кажі, кажі!

Сициній.

Отсе вже буде
Кінець всім вашим вольностям: бо Марцій,
Що вибрали ви консульом, задумав
Усе у вас повіднімати.

Мененій.

Фі, фі, фі!

Та се-ж ти більш розпалюєш, ніж гасиш.

Сенатори.

Руйнуєш місто, до землі руйнуєш.

Сициній.

А місто що таке, як не міщане?

Міщане.

Так, місто, город, се народ, міщане.

Брут.

А нас поставили усі міщане
Своїми старшими.

Міщане.

І старшинуйте.

Мененій.

Здаєть ся, так і буде.

Коміній.

Ви сим робом

Зрівняєте з землею город; ви верхами
Засиплете долівку; ви до тла
Все збурите, що розріжняє стани,
І буде все руїна.

Сициній.

Смерть за зраду!

Брут.

Або тепер за нашу власть постіймо,
Або пиши пропало. Ми ясуєм
Імям народу й нашого уряду,
Що Марцій заслужив каранне смертю.

С и ц и н і й.

Беріть його, ведіте на Тарпейську скелю,
І скиньте головою сторч, на гибель! ⁴¹⁾

Б р у т.

Вхопіть його, еділі.

М і щ а н е.

Здай ся, Каю!

М е н е н і й.

Одно, благаю вас, трибуни, тільки
Одно слівце сказати дайте!

Е ді л и.

Ц и т ь т е !

М е н е н і й.

Бувайте-ж тим, чим ви себе з'явили,
Справдешніми приятелями краю,
І знайте міру в тім, що ви хотіли
Зробити так завзято.

Б р у т.

Ні, мій пане,

Твої холодні та розумні ліки
В страшній сій болісти нам будуть трута. —
Беріть його, ведіть на скелю зараз.

К о р і о л я н.

О, ні! я тут умру. (Виймає меч).

М і ж в а с д е - н е х т о

Вбачав мене, як воював я в полі.
Нехай тепер поспробує, що бачив.

М е н е н і й.

Сховай меч! Трибуни, на хвилину...

Б р у т.

Беріть його.

М е н е н і й.

Рятуймо Марція, рятуймо!
Всі благородні, молоді і старші!

Міщане.

Смерть, смерть йому!

(Замішка. Трибунів, еділів і поспільство відперто ⁴²).

Мененій.

Іди до дому, йди звідсіль до дому,
А то пропало все!

Другий сенатор.

Іди!

Коріолян.

Ні, стіймо!

У нас і ворогів і друзів рівно.

Мененій.

Невже-ж до сього дійде?

Первий сенатор.

О боги, спасіте!

Прошу тебе, іди до дому, дай нам
Поправить справу.

Мененій.

Се-ж і наша рана.

Ти сам її не перевяжеш. Дай нам
Тебе вблагати.

Коміній.

О ходімо!

Коріолян.

Хотів би я, що-б варвари були се...

Вони бо й в, хоть і родились в Римі...

Що-б не Римляне се були... та й справді,

Хоть наплодились тут, під Капітолем,

Се не Римляне!...

Мененій.

Геть бо звідси! годі

Звіряти чесний гнів свій язикови.

Колись ми візьмемо своє.

Коріолян.

У полі

Я вклав би із півсотні їх.

Мененій.

Я й сам бп

Узяв на себе хоробрійших пару,
Хоть би обох трибунів.

Коміній.

Тут же й лґків

Нам не збагнути. Тут хоробрість стане
За безум, де паде ціла будова.

Зійдїть відсґль, поки вернулась ярость;
А вернетъ ся, то мов та річка бурна,
Що перегачена, прорве й загату,
Котра її впинила на часину.

Мененій.

Благаю, геть! Попробую ще раз я,
Чи мій старенький розум має силу
У невеличкій купі.⁴³⁾ Треба якось
Нам залатати, хоть і иншим цьвітом.

Коміній.

Ходїмо вже, ходїмо.

(Виходять Коріолян, Коміній і инші).

Первий патрицій.

Сей чоловік згубив свою фортуна.

Мененій.

Він надто благородний, не по сьвіту.
Не став би він лестити і Нептуну
Задля його тризубця, нї Зевесу
Задля його громів. У нього серце
Все на устах. Що викусть ся в серці,
Те вилїтає з уст. Він забуває
І слово „смерть“, як запалає духом.

Голоси з за сцени.

Тепер робота буде всїм нам добра!

Первий сенатор.

О, лучче-б їм у себе дома спати!

Мененій.

О, лучче-б їм у Тибрі всім лежати! —
І чом йому-б не бути лагіднійшим?

Вертають ся Брут та Сициній з купою чергї.

Сициній.

Де той змиюка, що хотїв пожерти
Увесь народ, і всім самому бути?

Мененій.

Достойні трибуни...

Сициній.

Нї, він буде

Летїти сторчака з Тарпейського урвища.
Він став напроти права опір; отже
Се право знать не хоче розбирання,
І віддає його на суд жорстокий
Народу, що він повернув у нївець.⁴⁴⁾

Первий міщанин.

Тепер він знатиме, що в нас трибуни —
Уста народу, ми ж трибунські руки.

Міщане.

О, знатиме!

Мененій.

Панове!

Сициній.

Годї, годї!

Мененій.

Чого кричати: бий, коли тут можна
Без галасу уполювати звіря?

Сициній.

А як же се, добродїю, зробилось,
Що ти поміг йому влизнути звідси?

Мененій.

Ось слухай... Я всі консулеві хибї
Так добре знаю, як і всі заслуги.

Коріолян.

Сидиній
Якого консуля?

Мененій.
Коріоляна.
Сидиній.

Він консуль?

Міщане.
Нї, нї, нї, нї, нї!
Мененій.

Коли-б, трибуни, ви, і ви, панове,
Послухали, яке скажу вам слово —
Не втратите ви сим нічого, тільки
Мінуту часу.

Сидиній.
Та кажи-ж скоріще.

Бо ми наважились уже стребити
Сього вхідного падлюку зараз.
Прогнать його було-б нам небезпечно;
Держать його була-б погибель наша.
Тим і повинен він сьогодні згинуть.

Мененій.

Хай не допустять же боги благїї,
Що-б славний Рим, котрого благодарність
Записана в Юпітеровій книзі,
Пожер своє, мов та нелюдська мати!

Сидиній.

Се рана, що нам вирізати треба.

Мененій.

О, нї! Ви член, в котрий впила́ ся болість.
Розрізати — смерть, а вигоїть не трудно.
Чим винен він? За що його карати?
За те, що бив ся з ворогами краю?
Клянусь, крови за нас пролив він більше,
Нїж у його тепер зосталось в жилах.
Коли-ж ми проллємо і сей остаток,
Тоді на всіх нас, хто й цїдити буде,

І хто попустить попуск, вічна пляма
Зостанеть ся до віку і до суду.

С и ц и н і й.

Се чиста нїсенїтниця.

Б р у т.

Дурниця!

Як він свій край любив, то й честь від краю
Одержував.

М е н е н і й.

За те, що помертвіла

Нога, забудьте, як вона служила.

Б р у т.

Доволї слухати. Ідїть до нього
І волочїть його сюди, що-б болїсть
Лиха заразою не розїйшла ся.

М е н е н і й.

Одно ще слово, о, одно ще слово!
Коли ся лютїсть тигронога зуздрить,
Що вкоїла поспїшнїстю своєю,
Тодї й пудовики-б до нїг чїпляла,
Та буде вже в пустий слїд жалкування.
Ведїть по праву дїло, що-б не встали,
Кому він дорогий. Тодї Римляне
Великий Рим з Римлянами зруйнують.

Б р у т.

Хоча-б і так було...

С и ц и н і й.

Та що балакать?

Хиба не бачили його покорнї?
Він руку зняв і на самих еділїв,
І навіть нам спротивив ся. Ходїмо!

М е н е н і й.

Уважте-ж се, що зріс він серед воєн,
І не навчивсь решетувати слово;
Тим борошном і висївками сипле.

Дозвольте, я піду без вас до нього,
То може приведу його без івалту
На суд правний, що-б він там оправдив ся,
Під страхом лютої, страшної кари.

Первий сенатор.

Шановні трибуни, се шлях людський,
А пійдете своїм завзятим робом —
Розіллете крови багато, і почавши,
Не знатимете, як воно скінчить ся.

Сициній.

Мененій благородний, підіймай же
Отаманство на себе посполите. —
А ви, панове, положіте зброю.⁴⁵⁾

Брут.

Та не розходьте ся!

Сициній.

Ідіть на ринок. —

Ми ждатимем тебе на ринку, і коли ти
Не приведеш нам Марція, тоді ми
Знов першим пійдем робом.

Мененій.

Не сумнітесь. —

Зробіть мені компанію, панове. (До сенаторів).
Він прийде, а як нї, то все погисло.

Первий сенатор.

Ходім, ходім до нього. (Виходять).

Сцена друга.

Сьвітлиця в Коріоляновім домі.⁴⁶⁾

Входять Коріолян та патриції.

Коріолян.

Нехай усе мені у-в уші вержуть;
Про смерть на колесі нехай провадять,

Або під копитами диких коней,
Або ще десять на Тарпейську скелю
Високих гір нехай собі громадять,
Щоб у безодню й око не сягнуло,
А я до них все буду той да той же.

Входить Волюмпія.

Первий сенатор.

Ти будеш тим ще більше благородний.

Коріолян.

Мене дивує тільки те, що мати
Тепер мене не хвалить, та, що перше
Все звала їх кудлатими рабами,⁴⁷⁾
Рожденними на те, щоб купувати
І продавати дрібязку за шеляг,
Щоб в наших радах без шапок стояти,
Зіваючи мовчати й дивуватись
Про мир чи про війну. (До Волюмпії).

Се я про тебе.

Про що ти кучиш, щоб я був смирнійший?
Хиба менї природу сфальшувати?
Ти б лучче кучила, щоб я був сам я.

Волюмпія.

О сину мій! о синочку мій любий!
Бажала-б я, щоб ти зовсім одіг ся
У власть свою, докіль її не зносиш.

Коріолян.

Нехай.

Волюмпія.

Ти сам собою міг би бути,
І менше борючись за те, щоб бути.
Не знав би ти перепинок досадних,
Коли-б не виявляв своєї вдачі,
Перш ніж вони свою втрають силу.

Коріолян.

На шибеницю їх!

Волю мнїя.

Хоч і спалити.

Входить Мененій із сенаторами.

Мененій.

Ну, ну, ти надто був... так, трошки надто...
Суворим. Ну, ходімо-ж та поправмо.

Первий сенатор.

Нема більш ради. Як сього не зробиш,
То надвое розколеть ся наш город
І згине.

Волю мнїя.

О послухай їх поради!

У мене серце, як і в тебе, горде:
Не схилить ся під примус без досади;
Та в мене єсть і голова, що вмів
Схиляти гнїв мій під вантаж найлуччий.

Мененій.

Рекла премудро, панї благородна.
Я й сам скорійш тяжкі надїв би лати,
Що вже тепер на силу двигать зможу,
А нїж його хилити перед стадом.
Та бач, сього у всіх нас вимагає
Страшна болізнь републики, як лків.

Коріолян.

Так що-ж робить?

Мененій.

Вернутись до трибунів.

Коріолян.

Ну, а що-ж потім, потім?

Мененій.

Каятись

В своїх словах.

Коріолян.

Щоб задля них я каявсь?

Та й для самих богів я не розкаюсь:
То як же-б міг я се для них зробити?

Волюмнія.

Ти самовільний надто вже. Ніколи
Не був би в тім ти надто благороден,
Коли-б того не крайність вимагала.
Я чула, як бувало ти говориш,
Що честь із хитрістю в військових справах,
Як подруги у купі виростають.
Скажи мені, чому під час спокою
Сі подруги не можуть жити в купі,
І чим вони одна одній пошкодять?

Коріолян.

Ба, ба!

Мененій.

А що-ж? питання дуже добре.

Волюмнія.

Коли се на війні в вас не безчесно,
Щоб бути не тим, чим хочете здаватись
(А хитрість на війні у вас зазвичай),
Чого-ж се вам підчас спокою не годить ся,
Так як під час війни, здаватись иньшим?
Воно-ж бо й там і тут потрібне вельми.

Коріолян.

Про що мене примушуєш так, нене?

Волюмнія.

Про те, щоб до народу вийшов, синку,
Не по своїй охоті до розмови,
Не з дорогими думками своїми,
Не з тим, що серце виявити хоче,
А з тим, що родить ся в устах у тебе,
Збайстручене, чуже твому серцю.
Не більш себе сим обезчестиш робом,
Як взявши город тихими словами,
Замість щоб на фортуна уповати,
І важити кривавими річками...
Я і сама прикинутись готова,
Коли-б судьба моя і інших друзів

Того в мові вимагала чести.
В твоєї як нас много вимагає!
Сама я, жінка, син, сенат, всі значні...
А ти більш рад сим гавам показати,
Як ти насуплювати вмієш брови,
Ніж, їх полащивши, собі з'єднати,
І тим нас забезпечить од руїни.

М е н е н і й.

О благородна жінко! Ну, ходімо-ж,
Промов гарненько, то спасеш не тільки
Те, що zagrożене тепер, та й надто
Усе минуше наше, що втеряєм.

В о л ю м н і я.

Прошу тебе, іди до них, мій сину,
І, знявши шапку, так махай їм нею,
А потім стань колїнами на камінь
(Проречистість у ділі мусить бути,
І очи черні від ушей мудрійші),
Схиляй голівоньку оттак частенько,
Смири своє завзяте, горде серце,
Нехай воно мякеньке в тебе буде,
Як ягода шовковична поспівши.
Або скажи їм, що ти зріс як воїн.
Що вчив ся ти звичаїв серед битов,
І не навчивсь того нїжного слова,
Котрим повинен ласку їх з'єднати.
А далі я, мовляв, старатись буду
Себе зробити иншим, скільки зможу.

М е н е н і й.

Зроби все так, як пані матка рає,
Хоть ти, я знаю, в огню безодню
Слідом за ворогом вженеш ся скорше,
Нїж у саду йому лестити станеш.
Ось і Комінїй йде.

Входить Коміній.

Коміній.

Я був на ринку.

І що-ж, добродію: готуйсь до бою,
Або обороняйся лагідним словом,
Чи утїкай: бо все ярить ся страшно.

Мененій.

Хороша мова...

Коміній.

Я такої думки,

Що помогло-б, коли-б він упокоривсь.

Волюмнія.

Він мусить, і він зробить. Ну, кажи ж бо,
Як думаєш, та зараз і за діло.

Коріолян.

Отсе мені без шапки перед ними?

Я благородне серце підлим словом,

Брехнею очерню, і щоб мовчало?

Ну, я зроблю се, тільки не для себе.

Нехай вони мене, отсей шмат глини,

Що Марцієм зовуть, стовчуть у порох

І на вітрах розвіють... Ну, на ринок!

Таку мені накинули ви ролю,

Що не мені зробить її живою.

Коміній.

Ходімо, ми тобі підкажем.

Волюмнія.

Любий

Мій сину, я прошу тебе. Бувало,

Ти кажеш, що з моїх похвал найперше

Зробивсь ти воїном. Нові заслужуй,

Сповнивши ролю ще тобі незнану.

Коріолян.

Словню, бо мушу. О. прощай же, чесність!

Вселись у мене дух якої шлюхи!

Нехай тепер моя гортань вояцька,

Що заглушала в полі тулумбаси,
Обернеть ся в сопілочку тоненьку,
Мов голос ріванця, або дівчатка,
Що над колискою котка співав.
Гуляй, гідкий сьміх ледаря, на щоках!
А на очах блищить, школярські сльози!
Виходь із уст моїх канюченне старече!
А ви, мої в'оружені колїна,
Що знали гнутись тільки у стременах,
Тепер ви задля милостивї гнїгесь!...
Нї, я не можу! Нї, не перестану
Себе за щирість і за правду чтити!
Не хочу дїлом тїла дух навчати,
Себе на віки вічні плямувати!

В о л ю м н і я.

Роби-ж тепер як знавш сам. Я більше
Себе збезчестила, тебе благавши,
Нїж ти-б себе збезчестив, їх прохавши.
Нехай все гине. Ти мене приносиш
У жертву гордості своєї раньше,
Нїж залякав страшним свої упрямством.
Так як і ти, я не бою ся смерті.
Роби по своїому. Що ти хоробрий,
То се в тобі мов, а що ти гордий,
То се у тебе власне.

К о р і о л я н.

Нї, пань-матко,
Спокій ся: я іду на ринок зараз.
Не докоряй. Я виманю в них серце;
Я підлещусь під них; вернусь до дому
Коханцем всіх ремесників у Римі.
Дивись, я йду. Поклін жонї від мене.
Верну ся консульом, або-ж не вір ніколи
Мойому язичку, як здумає лестити.

В о л ю м н і я.

Роби що хоч.

Коміній.

Ходім! трибуни ждуть нас.

В'оруж ся на лагідну мову, друже.

Я чув, що винуватять ще страшнійше

Нїж перш тебе!

Коріолян.

Лагідність буде в мене гаслом. Ну вже, йдїмо!

Нехай видумують. Я відкажу їм

По чесности моїй.

Мененїй.

І лагідненько.

Коріолян.

Та вже-ж, і лагідненько, й лагідненько. (Виходять).

Сцена третя.

Тамже. Форум.

Входять Сициній та Брут.

Брут.

Вина найголовніша буде в тому,

Що допевняеть ся він панування.

Як викрутить ся, налякати мусим,

Що він ненавидник народу; далїй,

Що анціянську здобич проміж черню

Не ділено.

Входить еділь.

Ну, що? чи прийде?

Еділь.

Зараз.

Брут.

А хто ще з ним?

Еділь.

Старий Мененїй, дехто

З сенаторів, що знай тягли за нього.

Сициній.

Чи в тебе той левстер з голосами,
Що голова у голову списали?

Еділь.

У мене. Ось він.

Сициній.

Ти зібрав по трибах?

Еділь.

По трибах.⁴⁸⁾

Сициній.

Ну, скликай же чорну раду,
І як почують поклик мій: „Так бути
По праву й силі черні“! щоб кричали,
Чи смерть, чи кара, чи вигнання вічне,
Щоб ні гукнув я: „смерть“, то й смерть гукайте,
„Пеня“ — пеня; „вигнання“, то й вигнання.
А опирати ся на давнє право
І силу справи, вірної, съвятої.

Еділь.

Я все їм се втовкмачу.

Брут.

А як зачнуть
Кричати, то щоб не переставали,
Аж докіль вимусять, щоб невідкладно,
Який би суд ми не дали, сповнив ся.

Еділь.

Гаразд, гаразд.

Сициній.

Гляди-ж, втовкмач їм добре,
Щоб одностайно брались та чигали
Знаку чи гасла нашого.

Брут.

Рушай же. (Виходить еділь).
Підцькуй його негайно. Він привик,
Що все його на верха, і не любить
Противне слово чути, а розсердивсь,

То вже його нічим не загнуждаєш.
Тоді що є на серці, все розмаже,
А в нього в серці знайдець ся доволі
Такого, щоб йому скрутити вязи.

Входять Коріолян, Мененій, Коміній, сенатори та патриції..
Сициній.

Ось він і йде.

Мененій.

Лиш з-лагідна, благаю!
Коріолян.

Та буду-ж, мов конюх той, що за шеляг
Перенесе сто лайок в батька, в матір. —
Хай сохранять боги блаженні Рим наш
У благоденствію! Хай засідають
На радних лавицях у нас премудрі!
Хай будуть в нас храми народу повні!
А вулиці нехай війни не знають!

Первий сенатор.

Амінь, амінь.

Мененій.

Бажання благородне.

Вертаєть ся еділь з міщанами.

Сициній.

Народе, приступіте.

Еділь.

Послухайте своїх трибунів. Тихо!

Коріолян.

Попереду мого почуйте слова.

Обидва трибуни.

А нуж, кажи. Мовчіте, цитьте, гов!

Коріолян

Чи се для мене суд у вас останній?
Чи все тут здекретуєте?

Сициній.

Відказуй,

Чи кориш ся ти голосам народу?

Чи признаєш народне отаманне?
Чи згоджуєш ся кару від його прийняти
За ті вини, які вони докажуть?

Коріолян.

Я згоджуюсь.⁴⁹⁾

Мененій.

Чи чуєте, міщане?

Він каже: згоджуюсь. Тепер згадайте
Усі його вояцькі заслуги,
Спогляньте на його премногі рани,
Що він окривсь немов би могилками.

Коріолян.

Подряпаний, мов би терновим віттем,
Що тільки сьміх із сього людям.

Мененій.

Зміркуйте, що коли він що говорить
Не так, бува, як личить гражданину,
То він за те у вас великий воїн.
В шорстких словах його не має злости:
Се річ вояцька, се ще не ненависть.

Коміній.

Так, істинно.

Коріолян.

Що се таке за диво,

Що консульом мене оголосивши,
У той же час мене й осоромили,
Однявши консульство?

Сициній.

Ти нам відказуй.

Коріолян.

Ну, говоріть. Се правда, мушу одвічати.

Сициній.

Ми винуватимо тебе, що хочеш
Знести у Римі всі уряди давні
І сам над ним задумав панувати.
За се ти зрадником єси народу.

Коріолян.

Як! зрадником?

Мененій.

О, угамуйсь, благаю!

Ти-ж обіцяв ся нам.

Коріолян.

О, щоб огні пекельні

Спалили ваш народ в безодні!

Я зрадник, я! Трибуне ти безлобий,

Хоч будь в очах у тебе двацять тисяч

Смертей, а у руках їх мільйони,

А на брехливім язичі ще більше,

Я і тоді сказав би, що ти брешеш,

Сказав свобідно, як богам молю ся.⁵⁰⁾

Сициній.

Чи чуєш се, народе?

Міщане.

О, на скелю,

На скелю зрадника!

Сициній.

Мовчати! цитьте!

Шкода нових переступів шукати.

Ви бачили, що він робив, і чули,

Що він казав. Він бив тут отаманне.

Вас проклинав, противив ся законам

І ось глумивсь над судьями своїми.

Се все переступи такі страшенні,

Що лютої заслугує він смерти.

Брут.

Та, що служив він добре Риму...

Коріолян.

Що торочиш

Ти про заслуги?

Брут.

Те кажу, що знаю.

Коріолян.

Ти?

Мененій.

Так хіба ти обіцявсь пань-матці?

Коміній.

Послухай.

Коріолян.

Ні, не слухатиму більше.

Нехай з Тарпейської шпурляють скелі,
Нехай баніцію присудять, шкуру злуплять,
Чи морять довгим голодом в темниці, —
Я не куплю в них милости й єдиним
Ласкавим словом. Ні, я не сказав би
Ім навіть раз добридень задля того,
Що в волі в них мені подарувати.

Сициній.

За те, що він, по силі і спроможі,
При всякій нагоді народу шкодив,
Шукаючи його позбавить власти,
І ось тепер ізняв на нього руку
Перед його суворим правосуддем
І тими, хто правосудом кермує, —
Ми, обране народом отаманне,
Його трибуни, чи громадські мужі,
В імя народу так постановляєм:
Щоб зараз він, у сю саму хвилину,
Із міста нашого зійшов на віки,
Під карою, за його неслухняність,
Преціпації з Тарпейської скали.
В імя народу, мовлю ось, так бути!

Міщане.

Так бути! так сьому і бути вічно! ⁵¹⁾

Коміній.

Ось слухайте, міщане, чуйте друзі!

Сицицій.

Суд виречено вже; шкода казати.

Коміній.

Ні, дайте бо й мені промовить слово.

Я сам був консульом і покажу вам
За Рим одержанії рани.

Люблю я благо рідної країни,
Ще більше, ще святійше і ще глибше,
Ніж власну жизнь мою або кохану
Жону мою і плід її утроби,
Скарби моєї крови, — і скажу я...

Сициній.

Ми знаєм, що ти скажеш. Ну, кажи вже.

Брут.

Тут нічого казати: він вигнанець,
Народови й країні рідній ворог.
Так бути!

Міщане.

Бути так, на віки бути!

Коріолян.

Ви, підла тічко псів, котрих диханне
Ненавиджу, як пару з баговиння,
Котрих любов цїную, як те падло,
Що скрізь заражує мені повітре!
Не ви мене, а я вас виганяю.

Зоставлю вам тут вашу нестаточність.

Нехай лякає вас усяка чутка!

Нехай тремтить у вас од жаху серце,

Як тільки зуздрите бунчук у полі!

Нехай вам служить право виганяти

Своїх защитників аж поти, поки

Темнота ваша, ваш найзлійший ворог,

Піддасть вас під ярмо такому люду,

Що вас звоює не виймавши й шаблі.

Я через вас зневажую і місто,

І спиною до нього повертаюсь.

Є світ іще й де инде.

(Виходять Коріолян, Меневій, Коміній, сенатори й патриції).

Е д і л ь.

Народній ворог злизнув, злизнув, злизнув!

(Народ гукає, підвідаючи в гору шапками⁵²).

С и ц и н і й.

Ідїте, проведїть аж за ворота,

Знущайтесь з його, як він з вас знущав ся.

Тепер йому оддячте по заслужї.

Сторожа, ти за нами скрізь по місту!

М і щ а н е.

Ходїмо, проведїм аж за ворота. —

Хранїть, боги, трибунів благородних! (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Тамже, перед мійськими ворітьми.

Входять Коріолян, Волюмнія, Віргілія, Мененій, Коміній та деякі молоді патриції.

Коріолян.

Ну, годі плакати. Прощаймось хутко.⁵³⁾
Многоголовий звір мене вигонить.
Де-ж викріплений дух у тебе, нене?
А ти-ж бувало кажеш, що недоля
На те потрібна, що-б кріпити духа;
Що менше горе менші й люде борють;
Що як вітрець тихенький подихав,
Тоді усякі судна вміють плавать;
А щоб фортуни бурю переносить,
Тут треба благородного уміння.
Се-ж ти мене тії науки вчила,
Що робить серце в нас непобідимим.

Віргілія.

О небеса! о небеса!

Коріолян.

Ні, жінко,

Прошу тебе...

Волюмнія.

Ударте-ж всі зарази

На всі ремества в Римі, і погиньте
Всі рукоділля римські!

Коріолян.

Що, що, що?

Вони любитимуть мене, як тільки
Мене не буде в них. Спокій ся, нене,
Прийми той дух ізнов, що говорила:
„Будь, синку, я жоною Геркулеса,
Я-б шість із подвигів його звершила,
Аби йому впочивок любий дати“. —
Коміній, годі сумувати! Жінко!
Паньматко! попрощаймось. Я не згину. —

А ти, старий та щирий мій Мененій,
У тебе, друже, солонійші сльози,
Ніж в молодого, і шкідливі тяжко
Твоїм очам. Ти, мій колись гетьмане!
Тебе я хмурим бачив, і ти часто
Вбачав таке, що скаменяє серце.

Скажи гірким сим жонам, що тужити
В непозбутному горю так же сьмішно,
Як і сьміятись з нього. Панї-матко!

Ти знаєш добре, що моя одвага

Приносила усе тобі одраду.

То віруй же й тепер, що одинокий

Твій син або поспільство переважить,

Або впаде від злости і вхидства:

Мов той дракон, що рідко хто вбачає,

А все таки страшна його печера,

І всюди йде про нього дивна чутка.

Волюмнія.

Куди ж ти пійдеш, мій великий сину?

Візьми з собою доброго Коміна,

Хоть поки що, хоть на малу часнну.

Зроби собі якийся план статочний;

Не отдавай ся дико всім випадкам,
Що траплять ся в дорозі.

Коріолян.

О боги!

Коміній.

Я

Побуду коло тебе з місяць часу.
Обмислимо у двох тобі оселю,
Щоб знав вси про нас, а ми про тебе.
Як випадє случай тебе вернути,
Тоді нам одинокого шукати
Скрізь по сьвіту широкому не треба,
І не втеряємо сим робом доброхіття,
Що за очи так хутко простигає.

Коріолян.

Прощай. Ти носиш за плечима старість,
І вже давно переситивсь війною:
З тобою нам у купі не блукати.
Ходім до царини, та й буде з мене. —
Ходім, моя кохана. Люба ненько!
І ви, мої друзяки благородні!
Скажіть мені „прощай“ і усміхнітесь.
А докіль землю буду я топтати,
Про мене ви чуватимете много,
І певно, що до вас таке не дійде,
Що не було б на Марція похоже.

Мененій.

Таке достойне вимовив ти слово,
Яке ледви коли людське чувало ухо.
Коли-б із сих старих костей я скинув
Хоч сім годів, клянусь богами,
Що всюди-б я тиняв ся за тобою.

Коріолян.

Дай руку, друже. Ну, ходімо-ж, годі.

(Виходять).

Сцена друга.

Тамже. Улиця поблизу воріт.
Входять Сициній, Брут і еділь.

Сициній.

Скажи, нехай розходять ся. Повіявсь,
І буде з нас. Патрициї, що руку
Тягли за нього, вельми оскорбились.

Брут.

Тепер, як ми свою явили силу,
То, допевнившись, мусимо притихнуть,⁵⁴⁾
Не так як перше, докіль допевнялись.

Сициній.

Ідть, мовляв, до дому, бо ваш ворог
Повіяв ся за вітром і вернулась
Давнішня ваша сила.

Брут.

Розпусти їх. (Виходить еділь).

Входять Волюмнія, Віргілія та Мененій).

Ось мати йде його.

Сициній.

Не зустріваймось.

Брут.

Чому?

Сициній.

Бо кажуть, що вона сказалась.

Брут.

Вже нас загледіли. Ідмо просто.⁵⁵⁾

Волюмнія.

А, ось і ви! Хай заплатять боги вам
Страшними язвами за вашу добрість!

Мененій.

Вгамуй ся, не роби вже колотнечі.

Волюмнія.

Коли-б не сльози, ви-б почули... Стійте!
Таки й почувте. (До Брута). Куди тікаєш?

Віргілія (до Сицинії).

Зостань ся й ти. О, що-б, коли-б та можна
Сказати слово се мойому мужу!

Сицинії (до Волюмнії).

Ти мужем стала?

Волюмнія.

Так. О дурню, дурню!

Хиба-ж се сором? Подивись на дурня!
Хиба-ж мій панотець та не був мужем?
А ти ось лисом був, аж поки вигнав
Того, хто більш врагів подужав римських,
Ніж ти промовив слів!

Сицинії.

Боги блаженні!

Волюмнія.

Так, більш, ніж ти розумних слів промовив.
І все-ж то для Римлян робив. Чи знавш?
Та що? іди! Ну, до кінця дослухай.
Бажала-б я, щоб син мій був серед Арапів
З мечем в руках, а триб твій перед ним.

Сицинії.

Та що-б же з сього вийшло?

Віргілія.

Що вийшло-б? згнуло-б твоє все кодро.

Волюмнія.

І з усіма байстрятами...

О, скільки ран здобув він задля Риму!

Мененій.

Ну, годі бо, спокій ся.

Сицинії.

Нехай би він служив йому до віку,
Як розпочав, — не розірвав тих звязків,
Що завязав так благородно з нами.

Брут.

І я сього бажав би.

Волюмнія.

Ти бажав би!

Та-ж ти, не хто, нацьковував на нього
Мужву, сих псів, що так судити здібні
Про його доблесті, як я про тайни,
Котрих землі не виявляє небо.

Брут.

Ходім.

Волюмнія.

Ідїть, добродію, ідїть!

Звершили ви великий подвиг. Отже,
Докіль не відійшли, ось що почуйте:
Як Капітоль стоїть високо й пишно
Над хатами мізерними у Римі,
Так син мій вигнаний, муж отсієї,
Дивіте ся, стоїть над всіма вами.

Брут.

Ну, добре, добре; ми йдемо від тебе.

Сициній.

Охота-ж слухати сю божевільну. (Виходять оба).

Волюмнія.

Візьміте-ж молитви мої з собою.
Нехай боги на небі тільки й роблять,
Що на землі клятьби мої сповняють. —
Коли-б мені хоть раз їх бачить на день,
Полекшало-б на серці трохи в мене.

Мененій.

Ти їх опельмувала по заслужі.

Чи пійдете вечеряти до мене?

Волюмнія.

Ні, я одним гнівом харчитись буду,
Вечеряти сама собою в серці;
Годуючись так, мушу і сконати. —
Ходімо, годі марні сльози лити.
Так лементуй, як я, так як Юнона в гніві!
Ходімо вже, ходімо.

Мененій.

Ох-о-хоо! (Виходять).

Сцена третя.

Битий шлях між Римом і Анціум.

Входять Римлянин та Вольск зустріваючись.⁵⁶)

Римлянин. Я добре тебе знаю, земляче, і ти мене знаєш. Здасть ся, тебе звуть Адріаном.

Вольск. Так, так, добродію. Далєбі, що не в тямки, хто ти такий.

Римлянин. Римлянин, і служу, так як і ти, проти них. Тепер упізнав?

Вольск. Ніканор би то? Дак же бо ні...

Римлянин. Він самий, добродію.

Вольск. У тебе було більш бороди, як я в останнє тебе бачив. Та пізнаю тепер тебе по голосу. Що нового в Римі? Мене за тим і послано від речи посполитої вольської, щоб ізнайти тебе тутеньки. Укоротив еси мені мандрівки на цілий день.

Римлянин. У Римі був якійсь чудний бунт: народ проти сенаторів, патрициїв і значних.

Вольск. Був! то скінчивсь уже? Наша річ посполита думає не так: готують ся вельми потужно, і сподівають ся напасти на них підчас усобиці.

Римлянин. Велику пожежу погашено, та з малого чого полумя запала' знов. Бо значні так прийняли до серця баніцію того достойного Коріоляна, що готові одняти в народа всю силу і скасувати його трибунів на віки. Тлів воно, кажу тобі, і мало вже не розжеврїлось так, що вихопить ся страшне полумя.

В о л ь с к. Дак Коріоляна банітовано?

Р и м л я н и н. Банітовано, добродію.

В о л ь с к. Ну, дак тебе з сїєю новиною вітатимуть, Ніканоре.

Р и м л я н и н. Тепер час як раз по них. Чував я, що найлучча пора підманити чужу жінку, як вона погризеть ся з чоловіком. Ваш благородний Тул Авфід потішить ся гарно в сїй війні, що його великий противник Коріолян не служитиме тепер своїому краєви.

В о л ь с к. Се йому на руку. Пощастило й мені отсе спіткатись з тобою. Закінчив єси мою справу і я рад вернутись із тобою до дому.

Р и м л я н и н. До вечері я розкажу тобі предивні вісти з Риму, і все на користь противникам його. Здасть ся ти казав, що в вас готове військо?

В о л ь с к. Та ще й справді царське. Сотників уже зрєєстровано з їх сотнями; вже й стацию дають їм. Тільки покликнуть, зараз і в поход.

Р и м л я н и н. Веселить мене їх готовість і здасть ся, що я то їх і рушу. Дуже радію, добродію, що зустрів ся з тобою і рад твому товариству.

В о л ь с к. Вийняв єси се з уст моїх, добродію: мені більш треба радуватись.

Р и м л я н и н. Так ходімо-ж у купі. (Виходять).

Сцена четверта.

Анціум. Перед домом Авфіда.

Входить Коріолян у простій одежі, закутуючись.

К о р і о л я н.

Який сей Анціум хороший город!...

Я вдовами сповнив тебе, бідахо.

Скількох господарів домів сих гарних
В моїх боях я чув хрипівне смертне!
Не пізнавай мене, я то потрощить
Мене кочергами твоє жіноцтво
І каменяками твоя дїтвора.⁵⁷⁾

Входить міщанин.

Хранїть тебе боги!

Міщанин.

Й тебе, мій друже.

Коріолян.

Вкажи менї, коли зволнш, спасибї.
Де тут живе Авфїд, великий воїн?
Чи в Анціюмі він?

Міщане.

Він тут, і саме
Дав сю ніч великий бенкет панству.

Коріолян.

Де-ж він живе? скажи менї, будьласко.

Міщанин.

Отсе його й доми.

Коріолян.

Спасибї, друже. (Виходить міщ.)

О сьвіте! як вертиш ся ти швиденько!

Два друзї, що недавно побратались,

Що в двох грудях одно носили серце,

Що дїм, і постїль і усяке дїло

Було в них спільне, що у побратаннї

Зробили ся близнятами любови, —

Сї вірні друзї розійшли ся різно,

І за покидьку стали ворогами.

А вороги завзяті та запеклі,

Що через злість ночей не досипляли,

Готовлючи біду один одному,

Сї злющі вороги, дивись, зійшли ся,

Через якусь пусту, нікчемну справу,

Що і яйця порожнього не стоїть,
І роблять ся на вік приятелями,
Кохаючись, дїтей своїх парують.
Отсе-ж і я свій край ізненавидїв,
І полюбив чужий ворожий город.
Ввійду. Убє — на се він має право,
А нї — оддам себе йому на службу. (Виходить).

Сцена пята.

Тамже. Сьвітлиця в Авфїдовім домі.

З за сцени музика. Входить слуга.

Первий слуга. Вина, вина, вина!⁵⁸) Що се за служба така? Чи не послули наші товариші? (Виходить).

Входить другий слуга.

Другий слуга. Де Котус? Пан кличе Котусе! (Виходить).

Входить Коріолян.

Коріолян.

Будинок гарний. Пир благоухає.
Та я прийшов не гостем.⁵⁹)

Вертаєть ся первий слуга.

Первий слуга.

Чого тобі тут, друже? Звідкіля ти?
Тобі нема тут місця; геть за двері!

Коріолян (стиха).

Не заслужив я лучшого витання:
Бо я Коріолян.

Вертаєть ся другий слуга.

Другий слуга. Звідкіля ти взявсь, добродію? Чи у одвірника нема очей у голові, що впускає таких тїмах? Іди собі геть.

Коріолян. Геть.

Другий слуга. Геть? Ти йди геть!

Коріолян. Не докучай мені.

Другий слуга. Ось який ти сьмілий!

Та я з тобою зараз розправлюсь.

Входить третій слуга. Первий стрічає.

Третій слуга. Що се за чоловік?

Первий слуга. Та прекумедний. Такого ще й не бачили. Не можна випровадити з дому. Поклич, будьласко, пана.

Третій слуга. Що тобі треба тут, чоловіче? Іди собі геть.

Коріолян. Нехай бо постою; я не пошкоджу вашому куреневі.

Третій слуга. Хто-ж ти такий?

Коріолян. Дворянин.

Третій слуга. Та вельми вбогий.

Коріолян. Правда, я вбогий.

Третій слуга. Попрошу-ж убогого дворянина пошукати иншого житла: тут нема для тебе місця. Забирай ся геть собі.

Коріолян. Знай своє діло; йди жерти холодні недоїдки. (Відтручує його).

Третій слуга. Так ти не хочеш? Скажи, будьласко, панови, що тут за чудний гість.

Другий слуга. Ось зараз. (Виходить).

Третій слуга. Де ти живеш?

Коріолян. Під небесною твердю.

Третій слуга. Під небесною твердю?

Коріолян. Так.

Третій слуга. Де-ж се?

Коріолян. У городі пугачів та круків.

Третій слуга. У городі пугачів та круків. — Що се за осел такий? Дак ти живеш із сороками?

Коріолян. Ні, я не служу твоєму панови.

Третій слуга. Як, добродію? То ти ще й до мого пана?

Коріолян. А чом-же? воно чеснійше, ніж би до твоєї пані. Да ти забалакав ся. Знай свою тацю. Геть! (Виштовхує його).

Входять Авфід і другий слуга.

Авфід. Де-ж сей гультай?

Другий слуга. Ось він, добродію. Я-б його вигнав, як пса, та щоб не потурбувати твоїх гостей.

Авфід. Звідкіля ти? Чого тобі треба? Імя твоє? Чого мовчиш? Говори! Як тобі на імя?

Коріолян (ровкритись).

Коли ти, Туле,

Ще не впізнав мене, я по неволі

Імя своє тобі сказати мушу....

Ще не впізнав єси, і подивившись

Не думавш, що я перед тобою справді,

То мушу сам себе назвати.

Авфід.

Хто-ж ти? (Слуга виходить).

Коріолян.

Імя мов для Вольсків неприємне,

А для тебе жорстке.

Авфід.

Яке-ж імя се?

Одежа в тебе проста, на обличчі-ж

Велительність. Хоч парус твій і ветхий,

Да ти судно, здасть ся, благородне.

Твоє імя?

Коріолян.

Насуплюй перше брови.

Ти ще не пізнаєш мене?

А в ф і д.

Не знаю,

Хто ти. Скажи імя своє, будьласко.⁶⁰⁾

Коріолян.

Імя мов Кай Марцій, що накоїв

Біди і Вольскам і тобі самому :

За се мене й зовуть Коріоляном.

За службу, за тяжкі труди, за рани,

За кров, що проливав я для невдячних,

В сьому титулі вся моя заплата.

Порука се страшної ворожнети,

Яку до мене мушиш чути в серці.

Один сей титул і zostавсь у мене.

Жорстокість і завидливість плебеїв

Пожерли все. А похопливе панство

Покинуло мене і попустило

Паскудникам мене із Риму вигнать.

Отся-ж то кривда, се безбожне діло

Спровадили мене у твій ворожий курінь.

Не думай, що я тут од смерти криюсь!

Коли б я знав, що се „боятись смерти“,

То більш усіх од тебе-б я ховав ся.

Нї, хочеть ся менї помститись добре

Над тими, що мене прогнали з Риму,

І от чого стою перед тобою.

Отсе-ж, коли кипить у тебе серце

І хочеш ти помстити ся за себе,

А край оборонить од пліндрування, —

Не гай ся, оберни мов нещасте

Собі в користь, а мстительну услугу

У благоденствіє твого народу.

Я воюватиму скажений край мій

З завзятостю усіх чортів пекельних.

Коли-ж не важиш ся сього вчинити,

Коли втомив ся пробувати щастя,

То й я втомивсь, не хочу жити довше

І ось тобі мов підставляю горло :
Насить свою давнішню ворожнету.
Не переріжеш — будеш просто дурень :
Я-ж переслїдував тебе завзято,
Цїдив бочками кров з твого народу,
І житиму тобі на вічну ганьбу,
Коли тобі моїх услуг не треба.

А в ф і д.

О Марціє! о Марціє! ⁶¹⁾

Що слово вимовив еси, то й вирвав
У мене з серця ворожнети корінь.
Коли-б Юпітер сам із онтієї хмар
Божественно прорік, додавши: „Правда се“,
То віри-б я й йому поняв не більше,
Як вірю я тобі, мій гостю благородний.
О, дай же обівю твоє руками тіло,
Що ратище мове сто раз на нїм ломалось,
І в небі місяця жахаючи скалками!
Отсе-ж держу в руках мого меча ковальню,
З тобою борючись любовю так завзято,
Так чесно, горячо, як мужеством боров ся.
Признаюсь я тобі: любив я вельми щиро,
Любивши одруживсь і з роду не зітхнуло
До дїви й до жони так щиро в мене серце,
Як, зуздрівши тебе в моїм дому, зітхає.
О благородний ти! воно міцнійше беть ся,
Нїж било ся тоді, як на моїм порозі
Я вперше вінчану мою любов побачив.
Скажу-ж тобі тепер, великодушний Марцій,
Що ми вже на ногах, і я на те наваживсь,
Або тобі мечем щита відтять з рукою,
Або свою бючись правцю потеряти.
Дванацять раз мене ти одолїв у полі;
З тобою боротьба менї що-ночи снить ся.
То, впавши, шоломи рвемо один з одного,
То, бач ся, ріжемося, то гриземось зубами.

Ні мертвий, ні живий прокидаюсь я зо сну.
Тепер же, Марціє, хоть би не мали й думки
За власну кров свою із Римом воювати,
Так за одно твоє вигнання недостойне
Старе й мале у нас схопилось би за зброю,
Що-б затопить йому меча в невдячне серце.
Ходімо-ж, тут зібралось отаманнє.
Подай йому твою союзну руку.
Ми хочемо у ваші землі впасти,
А там і в Рим зазирнемо з мечами.

Коріолян.

О ви, боги! благословіте помсту!

Авфід.

Мій самовладний пане, скоро хочеш
Помстити ся сам за себе, то візьми
Пів війська мого, й сам собі рішай,
Куди вести його, — бо ти-ж найліпше знаєш
Вовну штуку, силу й слабість краю.
Чи просто нам в ворота Риму вдарить,
Чи холоду перш з україн нагнати.
Ну, та ходімо, я тебе представлю
Тим, що вволять твою усяку волю.
Витаємо тебе всім серцем, друже,
Сто раз більш друже, ніж бував „вороже“.
А се, ти знаєш, Марціє, багато.
Ще раз тебе витаємо! Дай руку!

(Виходять Коріолян та Авфід).

Первий слуга (наближаючись). Отто чудна переміна!

Другий слуга. Клянусь рукою, я вже хотів був оперезати його кіякою, ща щось мені сказало, що його одежа бреше.

Первий слуга. А яка в його ручище!
Покрутнув мене круг пальця, наче дзигу.

Другий слуга. Я по його виду взнав, що в ньому щось в. У нього, добродію, такий якийсь вид, — ну не знаю, як і сказати.

Первий слуга. У нього щось таке: дивить ся так, наче... нехай мене завісять, коли я не подумав, що в йому було більш, ніж можна думати.

Другий слуга. І я також, хоч заприсягти. Просто, се найвеличнійший чоловік на світі.

Первий слуга. І я так думаю; та більшого воїна ти знаєш.

Другий слуга. Кого се? нашого пана?

Первий слуга. А то-ж. Йому рівні немає.

Другий слуга. Стоятиме шістьох таких.

Первий слуга. Ну, не зовсім. По м'якому, він превеликий воїн.

Другий слуга. Та воно, бачиш, як його й сказати? На оборону города наш гетьман найперший.

Первий слуга. Та й на здобування також.

Вертаєть ся третій слуга.

Третій слуга. Гей ви, хлопці! яку я новину вам скажу! От новина, ви роззяви!

Первий і другий слуги. Що, що, що? а скажи-ж!

Третій слуга. Із усіх народів я не хотів би бути Римлянином. Лучче вже бути шибеником.

Первий і другий слуги. Чому? Чому?

Третій слуга. Та тому, що тутеньки той, хто бувало духопелить нашого гетьмана, — Кай Марцій.

Первий слуга. Ти кажеш, що він духопеллв нашого гетьмана?

Третій слуга. Я не кажу: духопеллв нашого гетьмана, а завсїди вмів проти його стояти.

Другий слуга. Ну, ну, ми товариші й приятелі. Він справді був надто твердий для него. Я чув, як сам він се казав.

Первий слуга. Та таки й був надто твердий для нього, коли казати про се правду. Перед Коріолею він ізрубав, ізсїк його набите м'ясо.

Другий слуга. А будь він людоїд, то спік би та й іззїв би його.

Первий слуга. Ну, а ще-ж що?

Третій слуга. А от що: коло него там так упадають, мов би він син і наслідник Марса. Посадили за столом на перше місце, і ніхто з сенаторів не поспита' його, щоб не встав перед ним без шапки. Сам наш гетьман зробив собі з нього любовницю; освячує себе його рукою, і слухаючи його, підкочує білки під лоба. А саме дно новини те, що нашого гетьмана перетято на дві половинї, і вже з нього тільки половина того, чим він був учора: бо друга в того; ублагав і надав йому її увесь стіл. Пійду, каже, та вхоплю римського воротаря за вуха; викошу перед собою все, вигладжу свою дорогу чисто.

Другий слуга. І він таківський, що се зробить скоріще ніж инший чоловік здумає думкою.

Третій слуга. Зробить, о, зробить! Бо, розумійте народи, у його стільки-ж приятелів, як і ворогів, та що сї приятелі, розумійте народи, не сьміють, мовляв, показати себе, як

ми говоримо, приятелями його, докіль він у дєвкції.

Первий слуга. У дєвкції! Що се таке?

Третій слуга. А як побачать, народи ви, що його перната шапка знов ходить високо і чоловік о своїй силї, вони повилазять із своїх ямочок, мов ті кролі після дощук, та й гулятимуть у купі з ним.

Первий слуга. А коли-ж воно станеть ся?

Третій слуга. Завтра; сьогодні; зараз. Тулумбаси забубонять після обід. Се мов би частина їх бенкету, і станеть ся перше, ніж повтирають ся.

Другий слуга. О, тоді знов сьвіт заворушить ся! На що той мир? тільки аби залізо ржавіло, а кравці та кобзарі множились?

Первий слуга. Менї подавай війну. Вона переважує мир, так як день переважує ніч. Війна весела, похіплива, говірка, хвалебна. Мир млявий собі, сонливий, глухий, сліпий, безчутливий, і наплodжує більше байстрят, ніж війна вигублює людей.

Другий слуга. Се так, і як війну можна назвати по части хижою, так не можна перечити, щоб і мир не заводив рогатих людей.

Первий слуга. Так. Ще коїть він те, що люде одно одного ненавидять.

Третій слуга. Резон: бо тоді вони менш одно одним бідкають ся. Війна! скільки-б вона менї не коштувала. Маю надїю, що Римляне будуть так дешеві, як і Вольски... Ге, устають, устають!

У с ї. Ходім, ходім, ходім, ходім! (Виходять).

Сцена шеста.

Рим. Громадський майдан.

Входять Сицивій та Брут.

Сицивій.

Не чуємо, то нічого й боятись.
Нема війни, то на що нам він здав ся?
Тепер поспільство стало тихомірне,
Що через него дико бушувало.⁶²⁾
Прихильникам його великий сором,
Що сьвіт іде собі не треба лучче.
Вони були-б раднійші колотнечі,
Хоч би й самим терпіти довело ся,
Нїж слухати піснї веселі в шопях,
Дивитись, як ремесники працюють.

Входить Мененій.

Брут.

Ми впорались як раз у саму пору.
Се мов Мененій.

Сицивій.

Він же, він. О, вельми
Помнякшав він тепер! Здорові, пане!
Мененій.

Чолом обом вам.

Сицивій.

Що, не мож сказати,
Щоб сумували по Коріоляну?
Хиба його прихильники сумують.
Стоїть собі річ посполита тихо,
Й стоятиме, хоч би й ще більш він злив ся.
Мененій.

Усе гаразд, а ще було-б нам лучче,
Коли-б він був смирив ся.

Сицивій.

Чув ти, де він?

Мененій.

Ні, не чував. Також і мати й жінка
Про нього ще нічого не прочули.

Входять три чи чотири міщане.

Міщане.

Храніте вас боги!

Сициній.

Добрий вечір вам!

Брут.

Добрий вечір усім вам! Добрий вечір!

Первий міщанин.

І ми й жінки і наші діти мусим
На вколїшках за вас богів молити.

Сициній.

Живіте й благоденствуйте, сусіде.

Брут.

Прощайте, люде добрі. О, коли-б так,
Як ми, любив вас і Коріолян той!

Міщане.

Храніте вас боги!

Обидва трибуни.

Прощайте, друзі.

(Виходять міщане).

Сициній.

Здасть ся, се щасливіше й лучче время,
Ніж як було кричать отсі тімахи
По вулицях та миром знай колотять.

Брут.

Кай Марцій був отаман войовничий,
Та гордий, пишний, високо носив ся,
Про себе тільки дбав...

Сициній.

Та допевняв ся,

Щоб одному над всіми царювати.

Мененій.

Не думаю.

Сициній.

А ми так упевнились,
На горе нам, що се-б як раз і склалась,
Коли-б у консульство утеревив ся.

Брут.

Боги від нас біду сю одвернули;
Без нього Рим безпечний і спокійний.

Входить еділь.

Еділь.

Славетні трибуни, раб якийся —
Заперли ми його за се в темницю —
Говорить, ніби Вольсків два загони
Вламали ся у наші країни
І всіх людей пліндрують без оцадку.⁶³⁾

Мененій.

Так, се Авфід. Почувши, що вже Марцій
Баніта, знов показує він роги.
А поки Марцій був між нами в Римі,
Він їх ховав у свій п'явущник вольський.

Сициній.

Що все ти нам про Марція торочиш?

Брут.

Иди, нехай відлуплять батогами!
Неможня річ, щоб Вольски збунтувались

Мененій.

Неможня річ? О, тільки спогадайте
Старовину, то се річ вельми можня!
От хоч би й я, і то аж тричі бачив,
Як сей народ із нами воював ся.
Спитайте перш, вїж сікти горопаху,
Де він чував, щоб не карати марно
За те, що остеріг нас од напасти.

Сициній.

Що тут питать, коли се річ неможня?

Брут.

Неможня річ. Сьому не можна статись.

Входить посланець.

П о с л а н е ц ь.

Патриції прямують до сенату.

Непевне щось: в лиці перемінилися.

С и ц и н і й.

Се все той раб накоїв невпокою.

Іди та висічи перед народом.

Загони! се його дурні балаки.⁶⁴⁾

П о с л а н е ц ь.

Добродію, балаки ті справились;

Прийшли ще й гірші і страшніші вісти.

С и ц и н і й.

Які страшніші?

П о с л а н е ц ь.

Чутка йде розлога,

Не знаю тільки, скільки в тому правди,

Що Марцій побратав ся із Авфідом,

І в двох ведуть на Рим страшну ватагу.

Завзяв на нас таку широку пімсту,

Як просторонь між молодим і древнім.

С и ц и н і й.

На правду вельми схоже!

Б р у т.

Се для того

Видумують, щоб наші легкодухи

Вернули бога Марція до дому.

С и ц и н і й.

І певно так.

М е н е н і й.

Сьому не можна статись:

Він із Авфідом страшно ворогує.

Входить другий посланець.

П о с л а н е ц ь.

Обох вас кличуть у сенат, панове.

Кай Марцій, накладаючи з Авфідом,

Веде страшенне військо і пустошить,
Випалює, пліндрує Україну.

Входить Коміній.

Коміній.

От ви й зробили добре діло!

Мененій.

Що там?

Коміній.

Ви допомогли хапати ваших дочок,
Насилувать жінок у вас під носом,
Топити олово дахів над головами...

Мененій.

Що стало ся? Кажі, що там зробилось?

Коміній.

Храми з богами в попіл обертати,
І вольности, що ви за них стояли,
Позаганяти у дірки сверлові.

Мененій.

Та що-ж таке там? розкажи будьласко.
І я боюсь, що ви нам удружили...

Що там? Коли із Вольсками наш Марцій —

Коміній.

Коли! Тепер він бог, Юпітер вольський.
Веде він їх так, наче не природа,
А инше божество його створило,
Що творить чоловіка луччим, кращим;
І йдуть вони на нас неначе діти,
Ганяючи метеликів у літку,
Або як різники, вбиваючи комахи.

Мененій.

От ви чого гуртом нам наробили
З фартушними своїми крикунами!
Отсе вам ремесне голосування!

Коміній.

Струсне він Римом вам над головами!

М е н е н і й.

Як Геркулес садовину доспілу.

Б р у т.

Добродію, та чи сьому-ж бо правда?

К о м і н і й.

Ви будете лежати мертві перше,
Ніж пересьвідчитесь, що сьому правда.

Всі україни вже забунтували;

Хоробрих всюди на сьміх підіймають,
І вірними вони ослами гинуть.⁶⁵)

Хто-ж із між нас його карати стане?

І ваші вороги й його не можуть

Того, що він хоробрий, не признати.

М е н е н і й.

Коли не змилуєть ся він над нами,

Погибли ми, пропали ми на віки!

К о м і н і й.

А хто-ж проситиме пощади в нього?

Трибуни? ні: бо сором не позволить.

Народ так ласки заслужив у нього,

Як вовк у пастуха. Найлуччі друзі,

Коли-б сказали: „Змилуй ся над Римом“,

Йому-б ненавидними стали зараз,

Як вороги, що так його вразили.

М е н е н і й.

Се правда. Бо коли-б мою оселю

Підпалював він, і тоді-б не сьмів я

Йому сказати: „Годі вже гнївитись“. —

От ваші гарні вчинки, ваші та шевців тих,

Що добре нас тепер у шори вбрали!

К о м і н і й.

Нагнали в Рим ви холоду такого,

Що дріжаків таких ми й не зазнаєм.

С и ц и н і й.

Не говори, що ми.

Мененій.

А хто ж се вдіяв?

Ще чи не ми? Що ми його любили,
Се так, се правда, тільки по звірячи.
Злякавшись поганї, ми, люде значні,
Дали їй вигукать його із Риму.

Комінїй.

А ось тепер коли-б ще й не вгукнула!
Авфід у нього наказним у війську
І корить ся йому так як отаман.
Тепер у Риму вся снага, весь розум,
Вся оборона против них — розпука.

Входить купа міщан.

Мененій.

Ось мотлох ваш іде. — Так і Авфідій
Із ним? — Се ви так заразили воздух,
Як кидали шапки свої вонючі,
Іздихавши Коріоляна з Риму.
Ось він вернувся, і кожна волосина
На голові в його завзятих Вольсків
Ізробить ся бичем на ваші спини.
І скілько ви шапок метнули в гору,
Він стілько поведить роззяв ізтяти,
Що-б з вами за гуканне розплатитись.
Та хоть би звів і всіх вас до нащадку,
То се була-б нам кара по заслужї.

Міщане.

Ми справді чуємо щось дивне вельми.

Первий міщанин.

Що до мене, гукнувши „банїтуєм“,
Я тут же говорив сусїду: „школа“!

Другий міщанин.

Та й я казав так само. Та правду ска-
зати, так зробило багацько з нас. Що ми ро-
били, то найкраще робили, і хоч волили охо-

тою його банїтувати, тільки се була не наша воля.

Коміній.

Ну, так, що голоси!

Мененій.

Ну, наробили ж

Роботи ви із вашими хортами! —

Ходімо, що-ж? ходім до Капітоля.

Коміній.

А вже-ж не що робить, ходімо. (Виходять).

Сициній.

А ви, панове, по домах розходьтесь

Та не журітесь, не вдавайтесь в тугу.

Вони його прихильники, і дуже

Було-б їм по нутру, коли-б так сталось.

Ідіть, не бійтесь, нічого журитись.⁶⁶⁾

Первий міщанин. Нехай нас боги милують! Ходімо, панове, по домах. Я завсїди казав: „Не гаразд ми зробили, вигнавши його“.

Другий міщанин. Так і всі ми чинили. Та ходімо, ходімо до дому.

Брут. Ся новина мені не до вподоба.

Сициній. Мені також.

Брут.

Ходімо в Капітоль. Я половину

Худоби дав би, що-б вони збрехали. (Виходять).

Сцена сема.

Табір недалеко від Риму.

Входять Авфід і його наказний.

Авфід.

І все на Римлянина очи пялять? ⁶⁷⁾

Наказний.

Щось є в ньому немов надлюдське.
Вони ним молять ся перед обідом,
Вони про нього за столом говорять,
І дякують його імям поївши.
У сю війну ти в нас зовсім затьмив ся.

Авфід.

Тепер на се не має в мене ліків,
Хиба такі, що зопсував би справу.
Він і до мене став тепер гордїйший,
Нїж думалось, як я із ним обняв ся.
Така мабуть уже у нього вдача:
Терпїтиму, чо́го поправить годї.

Наказний.

А я-б тобі з прихильности пораяв
Нїколи з ним не воювати вкупі.
Або-б ти сам гетьманував над військом,
Або йому спустив усе гетьманство.

Авфід.

Я зрозумїв тебе. Бувай в тїм певен,
Йому того і в голову не прийде,
Які із ним рахунки в мене будуть.
Хоть бач ся-б то (така і в нього думка,
Так думають і инші необачні),
Що робить він усе гаразд, по правді,
І дбає про добро нас Вольскїв щиро,
Мов той дракон руйнує супостатів
І побіждає, скоро вийме шаблю;
Та не зробив ще те, що скрутить йому вязи,
Або мої одважить... Ще побачим.

Наказний.

Ти думаєш, що він добуде Рима?

Авфід.

Всі городи йому здають ся зараз,
Докіль іще їх військом не обгорне.
До нього всі прихильні римські значні,

Сенатори за нього руку тягнуть.
Трибуни не бойці, а люде прості
До призиву, як до вигнання, скорі.
Я думаю, що він для Риму буде
Те, що морський орел для риб у морі:
Його натура все там переважить.
Попереду служив він благородно,
Та закрутилась голова з гонорів.
Чи гордощі тут стали на заваді,
Що в щастю кожного із нас плямують,
Чи в нього не було розсудку в досталь
Розміркують свої щасливі шанси,
Чи то й сама його удача горда,
Що тим самим усе хотів він бути,
Не хтів скидати шолома у радї,
І в городї, мов у кошї, гетьманив:
Одна з сих хиб (бо в нього всіх по троха,
А вповні всіх не має) те зробила,
Що перш його боялись, не любили,
А потім і банїтували з Риму.
Достоїнства на те йому здали ся,
Щоб обертав їх в нївець виявлянням.
Час виявляє сам заслуги наші
І наш талант, сам по собі найвисший;
Нема памятника такого показного,
Як похвала його подїям славним.
Огонь огня палаючи вгашає;
Гвіздов гвіздка із дошки вибиває!
Над правом право візьме часом гору,
А сила силу вельми часто боре.
Аби поміг ти Рим нам звоювати,
Тоді не довго будеш ряст топтати.
Ходїм. (Виходять).

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененій, Коміній, Сициній, Брут і отамани.

Мененій.

Ні, не пійду: ви чули, що сказав він
Тому, хто був його гетьманом і всім серцем
Його любив.⁶⁸⁾ Мене то звав він батьком,
Та що? Ідьте ви, що виганяли,
Впадїть, за мило до намету, в полі,
Повзїть на вколїшках, молїте слїзно,
Коли він не схотїв Комінія послухать, —
Я не пійду.

Коміній.

І не признавсь до мене.

Мененій.

Чи чуєте?

Коміній.

Згадав імя на силу.

Я натякнув, як ми давно знайомі,

Як проливали кров свою у купі.

Коріоляна не схотїв і знати;

Заборонив менї і всі імення инші;

Він, мов, якесь ніщо, щось безіменне,
Докіль не викує якої назви
В огні палаючого Риму.

Мененій.

От вам!

Зробили ви, трибуни, добре діло.
Ви розпинали ся за Рим, аж поки
І вугле в ньому здешевіло. Так-то
Прославили себе ви у потомстві!

Коміній.

Я говорив йому, як се по царськи
Прощати, хто й прощіння вже не чає.
Він одказав, що сором государству
Благать того, кого воно скарало.

Мененій.

А вже-ж. І як одповідати инше?

Коміній.

Хотів був я звернуть його увагу
На щирих друзів. Ні, сказав до мене,
Не маю часу вибирать їх з купи
Вонючого, гнилого сьміття в Римі.
Безумно задля двох мізерних зерен
Не попалить його і нюхать вічно.

Мененій.

І тільки задля двох? Одно я буду...

Його пань-матка, жінка і дитина
Та сей товариш благородний, ми то
І єсть ті двоє зерен бідолашних,
А ви — паскудний сьміток, що воняє
Аж понад місяцем. І ми із вами
Засуджені згоріти без ощади.

Сициній.

О, будь терпливий! Коли не захочеш
Нам помогти у сій бермірній нужді,
То не знущайсь із нашого нещастя.
А все-ж бо ми вповаємо на тебе,

Коли-б підняв ся ти за край благати,
То твій язик впинив би його більше,
Нїж наше військо, хоч би ми й зібрали.

Мененій.

Нї, я мішати ся не буду.

Сициній.

О, благаю,

Іди до його!

Мененій.

Що-ж би я чинив там?

Брут.

Попробуй тільки, що вчинити може
Твоя любов до Марція.

Мененій.

Що-б потім

Сказати: „Випхав, так як і Коміна“!

Ну, що-ж вам з того?

Аби я перед вас явив ся другом,
Розшарпаним його гнівом? Не правда ж?

Сициній.

А все таки й твоя охота добра
Заслужить в Риму дяку, що послухав,
Бажавши нам добра.

Мененій.

Ну, ну, спробую.

Я думаю, мене захоче слухать.

Та тільки, що кусав собі він губи

Против Коміна, се мене лякав.

Не в пору може до його поткнув ся:

Ще може натще був: а у порожніх,

Холодних жилах кров у нас холодна,

І ми тоді дмемо ся і на ранок

Не любим ні давати, ні прощати.

Як сповнимо-ж сі дудочки й канавки

З вина та з страви звареною кровю,

Тоді душа в нас не така жорстока,

Яка була в тім постуванні жрецьким.
Отсе-ж я вижду, докіль він наїсть ся,
І приступлю тоді до нього сьміло.

Брут.

Ти знаєш вірний шлях до його серця,
Ти й манівцем до його втрапиш добре.

Мененій.

Ну, так і будь, попробую ще щастя!
Що буде, те і буде з сього. Скоро
Ви знатимете про мою удачу. (Відходить).

Коміній.

Не стане слухать і його: се певно.

Сициній.

Ні?

Коміній.

Я тобі кажу, він там сидить
На золоті. Червоні в нього очі,
Мов хочуть запалити Рим здалека,
А жаль його чатує милосерде.
Я став на вколішки. „Устань“ промовив,
Промовив стиха і махнув рукою
Оттак, і сим знаком мене одправив.
А в слід за мною вислав на папері,
Що може він зробити і не може:
Бо присягнув по договору Вольскам.
Так що нема вже більше і надії,
Хиба що благородна мати й жінка,
Як я прочув, його багати будуть.⁶⁹⁾
Отсе-ж ходім до них усї негайно,
Вблагаємо, нехай ідуть до нього. (Відходить).

Сцена друга.

Вольський табор перед Римом. Чатівники на чатах.
Входить Мененій.⁷⁰⁾

Первий чатівник.

Стій! Звідкіля ти?

Другий чатівник.

Стій! І геть ізвідси!

Мененій.

Чатуєте, як воїнам годить ся:

Та, з дозволу, я зверхник, і бажаю

Поговорить з Коріоляном.

Первий чатівник.

Звідки?

Мененій.

Із Риму.

Первий чатівник.

Ні, тебе ми не пропустим.

Гетьман не хоче чуть нічого звідти.

Другий чатівник.

Ти скорше в полум'ї свій Рим побачиш,

Ніж будеш говорить з Коріоляном.

Мененій.

Ні, добрі друзі: бо коли чували,

Як ваш гетьман розказував про Рим вам

І про своїх приятелів, ручаюсь,

Чим хочете, що і моє імя там

Було у вас в ушах: бо я Мененій.

Первий чатівник.

Дарма; назад! Твого імення сила

Не проведе тебе до нього.

Мененій.

Друже,

Мене гетьман ваш любить. Я зробив ся

Літописю його всіх діл преславних.

Бо я своїх приятелів за звичай

Вихвалюю без всякої утайки,

Як тільки правда істинна сягає,

А він з них первий, то його ще й надто:

Бо іноді, мов покотило з горба

Стрибав я високо понад тропою,

І з кривди похвалу йому чеканив.

Тим, друже, зупинять мене не важ ся.

Первий чатівник. Добродію, хоч би ти нагородив стільки брехень задля нього, скільки наблягузкав слів задля себе, то все-б таки не пройшов тутеньки, — хоч би навіть брехати було таким добрим ділом, як ціломудренно жити. Отсе-ж і геть!

Мененій. Та зміркуй же собі, прошу тебе, друже, що моє імя Мененій, що все я тягнув руку за вашого гетьмана.

Другий чатівник. Хоч і був вси брехуном його, як і сам кажеш, а я, говорячи під ним правду, мушу тобі сказати, що пропуску не допевниш ся. Тим то геть собі!

Мененій. А чи він пообідав уже? Можеш ти мені се сказати? Бо я не хотів би розмовляти з ним до обіду.

Первий чатівник. Ти Римлянин?

Мененій. Римлянин, як і твій гетьман.

Первий чатівник. То мусиш ненавидіти Рим, я і він ненавидить. Виштовхнули ви за ваші ворота їх першого защитника; через дурне завзяте вашої черні оддали вашому ворогу свій щит. Як же ви думаете впинити його помсту дешевим оханням старих баб, дівочькими слізьми ваших дочок, або немичним балаканням такого ветхого дурника, яким ти мені здаєш ся? Чи вже ти думаєш, що той огонь, котрим скоро запалає ваш город, можна задмухнути таким слабим диханням? Ні, помилув ся; то-ж вертай ся швидче в Рим та готуй ся до карі. Всіх вас осуджено. Наш гетьман запряг, що не буде нікому пільги.

Мененій. Козаче, коли-б твій старший знав, що я тут, він би до мене був уважливий.

Другий чатівник. Годі, годі, наш старший не знає тебе.

Мененій. Я розумію, твій гетьман.

Первий чатівник. Наш гетьман не дбає про тебе. Геть, кажу! Іди собі, а то я виціджу з тебе всю півквартирку твоєї крові... Геть, більше не добеш ся нічого.

Мененій. Ні бо, друже мій... мій друже...

Входить Коріолян та Авфід.

Коріолян. Що тут таке?

Мененій. Ну, панебрате, тепер я вкажу тобі твоє стійло. Знатимеш тепер, у якій я повазі. Побачиш, що який небудь жак на чатах не віджене мене від мого сина Коріоляна. Догадайся і по мойому обертанню до нього, чи близько тобі до шибениці, або ще до якої иншої смерти, що довго ждати й більше мучитись. Осяйні боги що години у раді про твоє особливе щастє, і люблять тебе не менше, як і твій старий батько Мененій! О сину мій! сину мій! ти готуєш для нас огонь. Споглянь, ось вода, щоб загасити його. Мене насилу змусили йти до тебе. Тільки через ту певність, що я один здолію тебе розжалобити, вишхано мене зітханнями за ворота. Заклинаю тебе, прости Римови і твоїм благаючим землякам. Благі боги нехай утихомирять твій гнів, і нехай дріжджі його проллють ся на сього харциза, от на його, що мов колода не пускав мене до тебе!

Коріолян. Геть!

Мененій. Як, геть?

Коріолян.

Нї матери, нї жінки, нї дитини
Не знаю я. Я чоловік підвладний.
Хоч помста і моя, та милосерде

В грудях у Вольсків. Що були ми друзі,
Хай забудтєм се огрую раднїйше,
Нїж з жалощів скажу, як я любив вас.
Тим геть звідсїль! Не так ворота римські
Замкнені для моїх полків, як слух мій
Для ваших просьб. Та що тебе любив я,
Вїзьми отсе з собою. (Подає папір). Се для тебе
Я написав, і до тебе послав би.
Авфїде, я колїсь любив його...
Та бачиш сам...

Авфїд.

Ти вірний сам собі

(Виходять Коріолян та Авфїд).

Первий чатївник. Ну, добродїю, твоє
їмя, здаєть ся, Мененїй?

Другий чатївник. Ти бачиш, воно мов
чарн, таке могутнє. Дорогу до дому ти знаєш.

Первий чатївник. Чи чув, як нас ви-
лаяно, що зупинили твоє величество?

Другий чатївник. Скажи, чого-ж
менї омлівати з ляку?

Мененїй. Байдуже менї і про сьвіт
і про вашого гетьмана, а про таких, як ви,
я ледви згадую, що ви на сьвітї: такі ви нїк-
чемні. Хто має волю вмерти сам від себе, не
боїть ся сього від другого. Нехай ваш гетьман
робить своє найгірше дїло. А ви бувайте тим,
чим єсте, довго, то ваша нїкчемність ростиме
з лїтамп. Скажу я вам, як менї сказано:
Геть! (Виходить).

Первий чатївник. Благородна лю-
дина, ручаюсь за нього.

Другий чатївник. Достойний чоловік
наш гетьман. Се скеля, дуб; не зрушити його
нїякому вітрови. (Виходять).

Сцена третя.

Коріолянів намет.

Входять Коріолян, Авфід і інші.

Коріолян.

Ми під самі вже мури завтра рушим. —
Товаришу, дай знати значним Вольскам,
Як добре я справлявсь у сїм походї.

Авфід.

Ти дбав про їх користь єдину,
Ти уші затикав на просьби Рима,
Не дозволяв шепнути нї словечка
Ба і тим друзям, що тобі звірялись.

Коріолян.

Отсей старий, що я нї з чим одправив,
Гірке роздерши бідоласї серце,
Любив мене більш, нїж би сина батько :
Він далєбі вважав мене за бога.
Його посольство, се була остання
Надїя їх, і я, його любивши
(Дарма що з ним так обійшовсь жорстоко),
Ще раз подав їм перші наші пункти,
Що вже вони одвергли, та й тепера
Не приймуть їх. Незначню сю уступку
Зробив я їм, аби осолодити
Йому тяжку посольську невдачу.
Тепер уже нові посольства з Рима,
Анї моїх приятелїв благання —
Одкину всі, не слухавши нї слова. —
Що се таке? невже нова спокуса? (Гук із середини).
Зламати слово, тїлько що промовив?
Нї, не зламаю!...

Входять у сумній одежі Віргілія, Волжунія, ведучи малого
Марція, Валерія і прибічники.⁷¹⁾

Жона іде попереду, за нею
Поважна форма та, в котрій зложилось

Се тіло, і веде крови свої
Унука. Ні, не допущу любви!
Вся звязь і всі права природи, рвітесь!
Нехай запеклість буде чеснотою!
Чого низенькі сї поклони стоять?
Або сї очи тихі, голубині,
Що і богів зламати слово змусять?
Я мякну: не з твердійшої й я глини.
І мати хилить ся передо мною:
Се-ж мов-би той Олімп хилився до муравлицька,
Низьким його благаючи поклоном!
І хлопчик мій мене очима просить;
Природа з них до мене промовляє:
„Не відпихай“! Та ні, нехай сї Вольски,
Заорють Рим, Італію зруйнують!
Не буду я таким гусям, щоб слухать
Інстинкта. Ні, я буду нерухомий,
Мов чоловік, що вродивсь сам собою,
І рідного нічого не зазнав.

Віргілія.

Мій повелителю і мужу!

Коріолян.

Ні, ні,

Сї очи вже не ті, що мав я в Римі.

Віргілія.

Се так того воно тобі здаєть ся,
Що нас тяжка журба перемінила.

Коріолян.

Мов той невданний актор, забуваю
Я роль свою, мішаюсь і готов покинуть. —
Прости мені, моя частино краща,
Що я такий тиран, та не жадай
За се, щоб я простив твоїм Римлянам.
О! поцілунок, довгий, як витанне,
Солодкий, як моя завзята помста!...
Ревнивою царицею Олімпа

Клянусь, се той, що я узяв з собою:
Він дівував у мене непорочно. —
Боги! се-ж я балакаю, а мати,
Усіх на світі матерей первійша,
Ще й досі не привитана. (Клякає). Згинайтесь,
Коліна, до землі і впечатліте
Такий глибокий знак пошанування,
Якого син ще не являв од віку.

Волюмнія.

О сину! встань же, встань благословенним!
А я на камяній подушці стану
Оттут навколїшках перед тобою,
І не за звичай виявлю шанобу,
Що й доси помиляючись приймала
Родителька від чада. (Клякає).

Коріолян.

- Що ти робиш?

Передо мною? винуватим сином?
Нехай же голий беріг каменяки
На зорі кидає, а бунтовливі
Вітри огняне сонце бють кедрами!
Нехай мертвяча неможливість зробить
Найлекшим ділом те, що бути не може!
(Підводить її).

Волюмнія.

Ти мій войовниче! І сподіваюсь,
Що будеш чемний. Знавш отсю паню?

Коріолян.

Публіколї сестриця благородна,⁷²⁾
Та римська Люна, чиста як шпиль леду,
Утворений морозом з найбільїшвх
Сьніжин, що звис із храма Артемїди.

Волюмнія.

А ось твоє епітоме убоге,
Що будущина коментар спорудить
І повний образ твій із него зробить

Коріолян.

Бог воїнства, з Зевесової ласки,
Нехай сповнить твій розум благородством;
Нехай худа тебе не вразить слава;
Нехай тебе війна кривава знає;
Щоб ти стояв, мов той маяк на морі,
І всіх спасав, хто дивить ся на тебе!

Волюмнїя.

На вколїшки, хлопчино!

Коріолян.

Любий синку!

Волюмнїя.

Отсе-ж твій син, жона, і я, й ся пані
Прийшли тебе просить...

Коріолян.

Нї, я благаю,

Мовчіть, — або просїть, та тільки знайте,
Що я поклявсь, а клятва — не відмова.
Не розпущу по вашій просьбі війська;
Не буду трактувать з ремесниками.
Шкода казати, в чім я став нелюдським;
Шкода мою вам гальмувати помсту.
Холодні тут резони не допоможуть.

Волюмнїя.

О, годі-ж, годї! Ти вже відказав нам,
Що ти для нас нічого не відміниш,
А ми того й просить хотїли в тебе,
Що ти вже нам відмовив так суворо.
Та все таки тебе благати будем,
Для того, що, коли одкинеш просьби,
Нехай хулять твоє жорстоке серце;
Тим вислухай, благаємо...

Коріолян.

Авфїде

І Вольски, слухайте гаразд: бо в мене
Нема нічого тайного. Кажіте!

Волюмнїя.

Хоть би й мовчали ми, одежа наша ⁷³⁾
І блїдолице тіло показали б,
Яке життє було нам у розлуці.
Подумай сам, чи знайдуть ся на сьвітї
Такі нещасні, як прийшли до тебе.
Побачившись, нам треба б веселитись,
І серцем, повним радощів, скакати;
Ми-ж плачемо, ми тремтимо від страху:
Бо мати, жінка і дитина мусять
На сина, мужа і отця дивитись,
Як він отчизни шарпає утробу.
Твоя вражда на нас гїрких упала.
Ти в нас одняв і ту єдину пільгу,
Що всїм нещасним дана у пригодах:
Ми небеса не сьміємо благати.
Наш довг за рідний край богам молигись;
Наш довг молитись разом і за тебе.
Ой леле! мусимо зректись отчизни,
Що згодувала нас, як рідна мати,
Або зректись тебе, своєї втїхи
І чести і хвали у ріднім краї.
Чи так, чи сяк, нам одинаке горе:
Чи то тебе, як зрадника отчизни,
В кайданах попровадять вулицями,
Чи то в тріумфі будеш ти топтати
Руїни рідної землі й одержиш пальму
За те, що славно так пролив ти кров
Жони і сина. Але я, мій сину,
Не ждатиму кінця війни тієї.
Коли не прихилю тебе на милість
І ти не пощадиш обох народів,
Замість щоб одного з них погубити,
То знай, що й ступня першого не ступиш,
Не наступивши на мою утробу,
За те, що я тебе на сьвіт родила.

Віргілія.

І на мою, що появила сина,
Котрий не дасть твому імя померти.

Хлопчик.

На мене він, не бійтесь, не наступить :
Бо я втечу, та виросту великий
І буду славно, славно воюватись.

Коріолян.

Коли не хочеш так як жінка змякнуть,
Не допускай жінок з дітьми до себе. (Встає).

Волюмнія.

Не покидай нас так, бо ми не просим
Спасати Римлян а погубити Вольсків,
Котрим ти служиш. Ні: тоді ти міг би
Сказати, що ми честь твою труїли.
Ми просим помирити з нами Вольсків.
Нехай говорять: „Ми явили милість .
„Ми прийняли“ нехай Римляне скажуть,
І з двох сторін тебе благословляють :
„Се він нам мир сей дарував спасенний!“
Ти знавш сам, о сину мій великий,
Що у війни кінець найнепевніший ;
А то річ певна, що, як Рим звоюєш,
Одно імя твоє заплата буде,
Та й те народи будуть проклинати,
І літописець так про тебе скаже :
„Муж був великий, воїн благородний,
Та ділом сим усе те обезславив.
Згубив своє отечество на вік,
Ненавидне й імя його во вік“ .
Промов до мене, сину! Ти-ж хвалив ся,
Що до найвищої прямуєш чести —
Роздери громом широченний воздух,
Та й розколоть стрілою тільки дуба.
Чого-ж мовчиш ?
Невже ти думаєш, що благородно

Урази й кривди вічно пам'ятати?
Промов же ти, моя єдина доню.
Він про твої не дбає сльози ревні.
Промов і ти, моє хлопятко. Може
Твоє безвинне белькотання більше
Його порушить, ніж резони наші.
Нікому мати стільки не зробила,
Як я йому, і річ моя для нього,
Мов те, що инша у стовпа лепече.
Ти, як живеш, не показав ніколи,
Що матері умієш покоритись;
А я-ж то, бідолашня квочка, мавши
Тебе одинчика, єдину втіху,
І на війну виквоктувала сина,
І по війні його витала в лаврах.
Скажи, що я від тебе хочу кривди,
Та й прожени мене. Коли-ж я правди
Від тебе требую, то ти безчесний,
І милосердїї боги тебе скарають,
Що не віддав мені того, що мусиш.
Він одвертаєть ся од нас! Впадїмо
Всі перед ним на вколїшки; нехай він
Соромить ся. Бо ми Коріоляну
Повинні більше виявлять шаноби,
Нїж його серцю завдавати туги,
На вколїшки! Се в нас уже останне.
Шкода — вертаймо ся до Риму мовчки,
Та й помираймо в купі із сусїдьми.
Споглянь на нас! Дивись, отсе дитина,
Не вмів ще сказати, що хотїла-б,
Та й стало в купі з нами на колїнця
І простягло до тебе рученята.
Воно покріпить наші сльози більше,
Нїж ти здолїєш против них стояти. —
Ходїмо, годї! Матїрю у нього
Була Вольщанка, і там в Коріолї

Живе його жона, а ся дитина
Якось случаєм на його похожа. —
Ну, відсилай нас. Не скажу нї слова,
Аж поки Рим наш полумя обійме,
Та і тоді не много.

Коріолян (бере її за руки).

Нене, нене! ⁷⁴⁾

Що ти зробила? Глянь, розкрилось небо,
Боги на нас дивують і сьміють ся.
Нелюдська сцена. Нене, нене! О, о!
Одержала вси побіду Риму,
А синові твому, — віруй слову,
О, віруй слову! — небезпеку, може
Смертельну. Ну, та вже нехай так буде. —
Авфіде, хоть не можу воювати,
Та можу мир вигідний вам зробити.
Авфіде, добрий мій, колиб се ти був,
Чи менше-ж матери-б вси послухав?
Чи менше-б їй подарував, Авфіде?

Авфід.

Я був зворушений.

Коріолян.

Клянусь, се правда!

І не малого треба, що-б сльозою
Моє окрити ~~моє~~. Що-ж ти скажеш,
Мій добрий ~~нене~~? як менї поравш
Сей мир вчинити? ⁷⁵⁾ Що до мене, брате,
Не хочу в Рим, вернись із вами в Анцій.
Прошу-ж тебе, допоможи мені в сім. —
О ненечко моя! о жінко!

Авфід (з стиха).

У тебе честь і жалість розійшли ся;
Вони менї мою фортуна вернуть.

Панїї дають знак Коріолянови.

Коріолян.

Я зараз, зараз. (До Віргілії і інших.).

Тільки в купі випем.

Тоді ви з луччим вернетесь сьвідоцтвом,
Ніж слово: бо ми скріпимо печатьми.

Ходімо, панїї. Ви заслужили,
Щоб вам воздвигли храм.⁷⁶⁾ Сього примирря
І всі мечі Італїї, з сусїдьми,
Не виборолиб Римови у мене. (Виходять).

Сцена четверта.

Рим. Громадський майдан.

Входять Мененїй та Сицинїй.

Мененїй. Бачиш оттого рога в Капі-
толю? оттого наріжного каменя?

Сицинїй. Так що-ж? що з того?

Мененїй. Коли подужавш видвигнути
його мізинним пальцем, то ще можна вповати,
що римські панїї, а найбільш його мати, на-
хилить його. Та я тобі кажу, шкода на се вповати.
Горлянки наші вже осуджені і ждуть зарізу.

Сицинїй. Як воно сталось, що чоловік
за такий короткий час та перемінив свою натуру?

Мененїй. Єсть ріжниця між червяком
і метеликом, а метелик був червяком. Так
і Марцій із чоловіка виріс у дракона. Тепер він
крилатий; тепер він більший від повзучої тварі.

Сицинїй. Він любив свою матір вельми.

Мененїй. Він і мене любив, а тепер
пам'ятає свою матір не більше, як восьмилі-
ток кінь. Лице в нього таке терпке, що й спі-
лий виноград окисав. Іде — наче той таран
двигавть ся і земля осїдає під його ступнями.
Оком своїм здолів би пробити панциря. Гово-
рить — мов те подзвінне дзвонить; а гукне —
мов тобі шанець стрілить. Сидить велично, мов
статуя Александра Великого. Скаже — і зро-
блено, ще він не докінчив велїння. До бога

не достає йому тільки вічності та неба, щоб тронувати на ньому.⁷⁷⁾

Сициній. Та ще милосердя, коли правдиво його змальовувати.

Мененій. Я змалював його по його вдачі. Побачиш, яке помилування принесе від нього мати. У нього стільки милости, скільки молока в тигра. Дознає сього бідний наш город, і за все се вам дякувати.

Сициній. Нехай боги над нами змилосердять ся!

Мененій. Ні, в таким разї боги над нами не змилосердять ся. Як банїтували його, ми про них не дбали; а тепер, як він вернув ся, щоб нам поскручувати вязи, вони про нас не дбатимуть.

Входить посланець.

П о с л а н е ц ь.

Добродію, коли ти не нажив ся
На сьвітї, то втікай чим дуж до дому.
Твого товариша уже волочать
По вулицях плебеї і кленуть ся,
Як панїї не принесуть потїхи,
На шматте розірвать обох трибунів.⁷⁸⁾

Входить другий посланець.

С и ц и н і ї.

Ну, що?

П о с л а н е ц ь.

Хороша новина, хороша!

Спасли нас панїї. Рушають Вольски,
І в ними Марцій відступив од Риму.
Не бачив Рим щаслившої години
Ані в той день, як вигнали Тарквіна.

С и ц и н і ї.

Мій друже, та чи ти-ж говориш правду?
Чи певен ти, що справді се все сталось?

П о с л а н е ц ь .

Так певен, як на небі сонце сьвітить.
Де-ж ви були, що се вам дивно чути?
Ніколи так вода під міст не рине,
Як містом скрізь веселі ринуть люде.
Чи чуєте?

(Гучять труби і гобої з тулумбасами. З середини веселі крики).

Суремки, жоломійки,

Цимбали, бубни, кобзи, тулумбаси
І людський гук, аж сонце в небі скаче!
Ось слухайте, яка всім людям радість!
(Знов із середини крики).

М е н е н і й .

От добра новина. Стрічаймо паній.
Волюмнія ся консулів заважить,
Сенаторів, патрициїв, весь город,
І ціле море й цілий сьвіт трибунів,
Таких як ви. Мабуть молились добре!
Сьогодні в ранці я не дав би й чеха
За десять тисяч ваших гирел... Чуєш?
(Веселі крики та музики).

С и ц и н і й .

Попереду нехай тебе із неба
Благословлять боги за добрі вісти,
А потім і моя тобі подяка.

П о с л а н е ц ь .

Сьогодні всім нам дякувати треба
Богам за превелику ласку з неба.

С и ц и н і й .

Чи близько вже вони?

П о с л а н е ц ь .

Увійдуть зараз.

М е н е н і й .

Ходімо-ж против них, щоб поділити
Іх радости.

Входять панії з почтом сенаторів, патрициїв, народу
і переходять через сцену.

Первий сенатор.

Витаймо нашу матір!

Ось та, що дарувала жизнь Римлянам!

Скликайте триби, дякуйте блаженним,

Запалюйтеognища триумфальні!

Ввесь путь квітками всиште перед ними;

Той крик, що вигнав сина, заглушіте

Вітаннем матери! назад зовіте!

Кричіть: „Витаєм, панії, витаєм!“

Усі.

Витаємо вас, панії, витаєм! (Труби і тулумбаси).

Сцена пята.

Анціюм. Громадський майдан.

Входить Тул Авфід із своїм почтом.

Авфід.

Скажіть сенаторам, що я вернув ся,

Оддайте сей папір. Як прочитають,

Нехай звольть сюди трубити в раду.

Тут я і їм самим і посполитим

Все, що пишу, засьвідчу. Винуватий

Вже увійшов у городську брану,

І хоче стать перед лицем народа,

Вповаючи очиститись словами.⁷⁹⁾

Хапайте ся-ж! (Виходять прибічники).

Входять трое чи четверо змовників Авфідової факції.

Первий змовник.

Як поживає наш ясновельможний?

Авфід.

Як той, що милостинею струїв ся,

І вбив себе своїм же милосердєм.

Другий змовник.

Коли ти, наш преблагородний пане,
Так мислиш, як змовлявсь колись із нами,
Ми визволим тебе гуртом з напасти.

Авфід.

Не знаю ще. Ми мусимо чинити,
Як думає усе поспільство наше.

Третій змовник.

Поспільство наше буде ще хитатись,
Поки усобиця між вами буде;
А хто впаде, наслідник все одержить.

Авфід.

Я знаю се, і мій претекст на нього вдарить
На добрії омер ся аргументи.
Підняв ся він зарукою мовою,
А зріши, став кропить росою лести
Новий свій цвіт перед моїми друзьми.
Перемінив він і свою натуру,
Що то була жорстка, понура, дика.

Третій змовник.

Добродію, його упряметво знає.
Як допевняв ся він консулювання,
То опір став...

Авфід.

Про се й казати хочу.

Як вигнано його за се, прийшов він
У мій курінь. „На, ріж! мовляв, от горло!“
І я прийняв його за побратима,
Я дав йому свою чинити волю.
Ну, догоджаючи його жаданню,
Я дав йому свої полки на службу,
Своїх людей найлуччих, найсвіжійших,
І сам служив персоною своєю.
Я помагав йому пожати славу,
А він її собі усю присвоїв.
Принизившись, я тим мов ще пишав ся,

Докіль не став слугою з побратима.
І він мені мов наймиту якому
Почав платить ласкавим панським видом.

Первий змовник.

Се правда, і все військо дивувалось.
А наконець, як Рим в його був волі
І нам не менша здобич, як і слава —

А в ф і д.

За се-ж то я його і винувачу.
За кілька крапель женських сліз, дешевих
Як та брехня, продав він кров і працю
Великого походу наших Вольсків.
Нехай же падає, щоб я підняв ся.
Чи чуєте? (Труби, тулумбаси і веселе гукання народу).

Первий змовник.

Ввійшов ти в город свій, неначе вістник.
Ані витання!... Він вернувся, і крики
Роздерли воздух.

Другий змовник.

Се терпиви дурні,
В котрих він повбивав дітей, горланять
Йому хвалу.

Третій змовник.

Оттим же то й не гай ся,
І поки він нічого не промовив,
Не привернув народ своєю річчю,
Нехай почув в тілі меч твій гострий.
А ми поможемо. Як упаде він,
Його резони ляжуть з ним в могилу.
Ні слова більш. Ось наше радне панство.

Входять радні пани.

Радні пани.

Витаємо з походу.

А в ф і д.

Я того не стою.

А прочитали ви, мої панове,
Мою цидулу?

Радні пани.
Прочитали.

Первий радний пан.

Гірко

Нам чути се. Що він чинив до сього,
Мені здасть ся, вибачити-б можна.
А що скінчив, де треба починати,
Подарувавши весь наш заробіток,
Помазавши нам шкуру нашим салом,⁸⁰⁾
І замирив тоді, як треба брати, —
За се не може бути вибачення.

Авфід.

Ось він і сам. Послухайте самого.

Входить Коріолян з тулумбасами та корогвами, а за ним
купа міщан.

Коріолян.

Витаю високоповажне панство!
Я вашим воїном до вас вернув ся,
Незгідженим любовю до отчизни,
Як і в той день, що звідси рушив. Буду
По вік під вашим присудом великим.
Ясую вам, що воював щасливо,
І військо ваше під ворота Рима
Привів кривавими шляхами. Здобич,
Що ми з собою принесли до дому,
Вартна третину більше, ніж утрата
На весь поход наш, і примирє славне
Для Анціян, а для Римлян соромне
Зробили. Ось воно вам на папері.
Два консулі й патриції ствердили
Підписами й сенатською печаттю.⁸¹⁾

Авфід.

Шкода й читати, благородне панство.

Скажі те зраднику, що він на шкоду
Нам обернув уповажненне ваше.

Коріолян.

Як! зраднику! Хто се?

Авфід.

Кай Марцій.

Коріолян.

Марцій!

Авфід.

Так, Марцій, Каюс Марцій. А ти думав,
Що величати тебе названнем,
Котре украв esi у Коріолі?
Цанове, голови отсего міста,
Єхидно зрадив він народню справу,
Бо Рим, ваш Рим, оддав жоні та неньці
За кілька крапельок води гіркої,
І розірвав свою міцну присягу,
Мов кусничок гнилої шовковинки.
Не скликавши військової наради,
І радючись із мамчиними слізми,
Проплакав, простогнав побіду нашу,
Що й чури, дивлячись на нього, червоніли,
А воїни один з одним зирались.

Коріолян.

Чи чуєш, Марсе?

Авфід.

Не тобі взивати
До бога битов, тонкослізний хлопче!

Коріолян.

Га!

Авфід.

Хлопче, так.

Коріолян.

Безмірний клеветниче!

Вразив esi мене аж надто в серце.⁸²⁾
Не стерплю... Хлопче! Рабе! Вибачайте,

Панове. Ще мене ніколи в світі
Не змушено до лайки. Ваш розсудок
Покаже вам, що сей собака бреше.
Та й соромне його признання власне
Брехню його віпхне йому у пельку.
Він на собі мої удари носить,
І мусить їх нести у домовину.

Первий радний пан.
Мовчіть обидва, слухайте, що скажуть.

Коріолян.
О, розітніть мене на кусні, Вольски!
Мужі і молодці, мечі сплямуйте!
Я хлопець! О брехлива песно!... Хлопець!
Коли у вас літописі правдиві,
Читайте в них, що я у Коріолю
Влетів, мов той орел у голубятню,
І ваших Вольсків розполохав різно.
Се я один зробив, один! Я — хлопець!...

Авфід.
І ви, мої панове благородні,
Перед очима в себе і ушима,
Дозвольте чванитись так безбожно
Сліпим його, для вас ганебним щастем!

Усі змовники.
Нехай умре за се!
У весь народ. Розтяти його на шматте!
розтяти зараз!... Він убив мого сина... мою
дочку... він убив мого братанича Марка... він
убив мого брата.

Другий радний пан.
Мовчати!... го!... Ні пальцем!... го!... Мовчати!
Се чоловік великий, і всю землю
Сповнила слава чуткою про нього.
Його вину ми вислухаєм в радї. —
Авфіде, стій! не колоти всім миром.

Коріолян.

О, дайте, я його з шістьма, чи й більше,
Авфідами мечем моїм скараю!

Авфід.

Безстидний ледарю!

Усі змовники.

Убий! убий! убий! убий його!

Первий радний пан.

Стій, стій, стій, стій!

(Авфід із змовниками кидаєть ся на Коріоляна; той падає.

Авфід становить ся на його тіло.

Авфід.

Послухайте мові мови.

Первий радний пан.

Тулле!

Другий радний пан.

Учинок твій оплаче добродітель.

Третій радний пан.

Ні, не топчи його погами, Тулле! —

Спокійте ся, панове! киньте зброю!

Авфід.

Панове радні мужі! слова, слова!

Коли-б ви знали (а в тій завірюсі,

Що він же скоїв, не могли ви взнати),

Як се життє було вам небезпечне, —

Зрадїли-б ви, що так воно порвалось.

Велїть мене у свій сенат позвати;

Я доведу, що я слуга ваш вірний, —

Або-ж мене карайте безпощадно.

Первий радний пан.

Візьміте тіло звідси та оплачте.

Нехай воно в нас буде благородне,

Яке коли до гробу провозжали.⁸³⁾

Другий радний пан.

Він сам своїм завзяттем нетерплячим

З Авфіда зняв його вини багато.
Залагодьмо сю справу як найлучше.

А в Ф і д.

Мій гнів утих, я й сам тепер сумую.
Ходіть сюди із війська трое старших,
Четвертий буду я: візьміте тіло.

Нехай ударять в тулумбаси сумно,
А ратища до долу поскиляють.

В сім городі посиротив він многих,

Жінок багато вдовами зоставив,

Що й доси плакати не перестали,

А ми такн йому хвалу віддаймо.⁸⁴)

(Виходять, несучи Коріолянове тіло. Сумний марш).

ПОЯСНЕННЯ.

---

1) По Плутарху Кай Марцій походив із того самого роду, що й третій римський король Анк Марцій. Коли відбули ся показані далі події, Плутарх не означає докладно, а тільки говорить загально, що се було в найдавніших часах республіки, значить, швидко по прогнанню остатнього короля (510 чи 509 до Хр.). Коли плебеї заворушились против важких законів про довжників, Кай Марцій не похваляв лихварів-патрициїв, але ще гірше докоряв патрициям за те, що оказали ся податливими супротив плебеїв. Відси пішло головню вороговане плебеїв супроти него.

2) Плутарх робить Марція одним із головних борців у війнах, які настали по вигнанню Тарквінія Пишного. Між иншим у одній битві бачучи, як ворог повалив Римлянина, він прискочив і заступив поваленого та вбив його ворога. За се був він відзначений найвисшим знаком військової заслуги — дубовим вінком (пригадкою давньої королівської корони, що також мала форму золотого вінка з дубового листа).

3) Плутарх оповідає, що Марцій найбільше шукав слави для того, аби нею владувати матір,

яку любив сердечно і яка переховувала його вінці і надгороди і плачучи з радості стискала коханого сина. Тяжучи, що був винен матери, він усім життям відплачував їй за її любов. От тим то й оженивши ся він не закладав своєї власної домівки, але жив у материнім домі.

4) Ціла ся сцена — слабенький відгук історичної події, тзв. сецесії плебеїв на сьвяту гору, яку Пліутарх звязав з історією Кая Марція. Як звісно, ся сецесія, що мала наслідком установлене людських трибунів, стала ся в р. 494 до Хр

5) По Пліутарху Мененій Агіппа був головою посольства з десятиох патрициїв, висланого сенатом до збунтованих плебеїв на сьвяту гору. У Шекспіра він, як бачимо, розмовляє з плебеями і втихомирює їх зовсім без ніякого вповажнення.

6) Оповіданє Мененія у Пліутарха передано дуже коротенько: „Одного часу збунтувались су-стави против жолудка за те, що осаджений у осередку їх нічим не прикладав ся до праці, яку вони поносили для него. Але він сьміяв ся з того, що вони не знали, як то він стравивши те, що давали йому, живив і покріпляв кожного з них. Так то і з нами діє ся, Римляне: сенат прилюдною радою перетравлює всяку річ, а те перетравлене живить, покріпляє і уділює кождому горожанинови те, що йому належить ся.“ Ширшу версію сеї притчі знайшов Шекспір у книзі Кедмена „The Reliques of Britannia,“ виданій 1605 р.

7) Отся і дальші промови Марція в сій сцені — видумані Шекспіром. Пліутарх говорить тільки; що він нарікав на сьвіжо встановлений уряд людських трибунів і взивав патрициїв, щоб заховували свої привілеї, але старались їх виправдати запопадною службою для добра краю.

8) Юній Брут і Сициній Велют, у Плотарха зразу головні провідники бунту і сецесії на сьвяту гору, а потім перші людові трибуни.

9) По Плотарху Марцій готов був спротивити ся угоді з плебеями, але вибух війни з Вольсками відвів його від сего наміру.

10) Про Туля Авфідія Плотарх при описі війни з Коріолею не згадує зовсім, а говорить про него тільки геть пізнійше, оповідаючи, як Марцій перейшов до Вольсків. Про те, що Марцій стрічав ся в битвах з Авфідієм, у Плотарха находимо лише неясний патак.

11) Коміній по Плотарху був у ту пору консулом і стояв у полі, бо Марцій прийшов йому на підмогу не в початку походу, а аж тоді, коли Коміній уже обляг Коріолю.

13) Характеристика Волюмнії основана на Плотарховім оповіданю, де сказано, що Марцій вчасно стративши батька, жив під опікою матери, по її вказівкам вибрав собі жінку і хоч мав з нею двоє дітей, не хотів покидати матириного дому. Цікаво, що у Лівія мати Коріоляна зоветь ся Веттурія, а жінка Волюмнія.

14) Характеристика Віргілії і впроваджене Валерії як приятельки дому Марцієвого — видумка Шекспіра. У Плотарха Марцій має двоє дітей, але про них ми не знаходимо ніякої близшої згадки крім того, що вони разом з матірю і бабкою йдуть у табор Коріоляна просити пощади для Риму.

15) В театрі Шекспірових часів у задній кулісі був у половині висоти прибудівок, немов балькон і там нераз відбували ся сцени, прим. сцена на бальконі в „Ромео і Джульетті.“ На таким прибудівку появляють ся й тут сенатори Вольсків.

16) Опис битви, особливо Марцієвого штурму на Коріолю, взятий зовсім від Плотарха.

17) Шекспірів анахронізм. Катон, про якого тут мова, жив далеко пізніше, в часі упадку республіки.

18) Плутарх потверджує, що Марцій своїм голосом і грізним виразом лица вмів полохати ворогів.

19) Римляне в пізнійших часах виводили своє походжене від Троянців, серед яких Гектор був найбільшим героєм. Шекспірове речення „That was the whip of your bragg'd progeny“ треба шабуть розуміти не в активнім значіню, як зрозумів його Куліш: „що бичував твоїх хвастливих предків“, бо ж Гектор не бичував Троянців, а радше так: „що був бичем серед твоїх хвастливих предків“.

20) Плутарх оповідає, що на другий день по одержаню побіди консуль перед усім військом вихваляв Марцієві заслуги, „по тім велів йому в багатій добичі в коштовних річах, конях і невольниках узяти наперед десяту часть, заки вона прийде до поділу між иньших, а надто дарував йому нишно вбраного коня як почесну нагороду. Всі Римляне згодили ся в тим, але Марцій заявив, що коня приймає і консулева похвала тішить його дуже, але десятої части добичі не візьме, бо се була би заплата, а не почесний дар, і вдоволить ся таким паєм, який припаде на него“.

21) У Плутарха промова Комінія обернена до війська і має такий зміст: „Дарунків не можемо йому накинути силою, то даймож йому такий дар, якого він не зможе відкинути. Постановімо ось тут, щоб він від нині звав ся Коріоляном“.

22) У Плутарха Коріолян жадає увільнення свого хазяїна, колишнього гостя, що з багатого і значного горожанина зробив ся невольником. Сей епізод у Плутарха йде зараз по тім, як

Марцій відкинув десяту часть добичі, і заким його названо Коріолянном.

23) Деталь, що Коріоляннів знайомий був бідним і що він навіть забув його імя — видумка Шекспіра.

24) Авгури — жерці, що віщували будуще в тельбухів заріваної в жертву богам скотини.

25) Дословно: На який надмір Марцій убогий і щоб ви оба не мали його подостатком?

Брут: Ні на одну хибу він не вбогий, але обладований усіми.

26) Дословно: до чарки горячого вина.

27) Девкаліон, по грецькому віруваню, одинокий чоловік, що вратував ся від потопа і потім ураз із своєю жінкою Піррою кидаючи позад себе каміне натворив нових людей; значить, тут в значіню: праотець.

28) Гален, славний лікар в II віку по Хр., в Шекспірових часах славив ся як найвисша лікарська повага старинного сьвіта. Розумієть ся, що згадка про него в устах Мененія — забавний анахронізм.

29) В оригіналі: при відбиваню Тарквінія. Плутарх оповідає, що перший Марціїв похід був тоді, коли Тарквіній, вигнаний із Риму, остатній раз зібрав велике військо і вдарив на Рим. Про сім ран, одержаних Марцієм у тій війні і загалом про число його ран у Плутарха нема ніякої згадки.

30) Дословно: ніж слухати, як із моїх дрібниць (nothings) роблять монстри.

31) За Шекспірових часів ролі жінок на сцені грали молоді хлопці без заросту. Знов анахронізм Шекспіра.

32) Дословно: „Та не багато й треба, щоб нас зробити не ліпшими від дивоглядів“. Куліш,

як бачимо, зрозумів англійський текст як раз навпаки.

33) Забавне непорозумінє Шекспіра, що вложив отсе гебрейське слово в уста Римлян.

34) В описі цілої попередньої сцени Шекспір відступає від оповідання Плутарха. По Плутарху Коріолян без вагання згодився просити у народу голосів, показував свої рани і говорив чемно; про насміхи нема ані згадки.

35) У Плутарха не трибуни підмовляють народ, щоб уневажнив своє попереднє голосуванє, але сам народ, бачучи гордощі Коріоляна, його пишні виступи і сквапність, з якою сенат робить його консулом, бунтує ся в тім переконаню, що Коріолян — партийний репрезентант аристократії і поверне свою власть на шкоду народови.

36) Отсю генеалогію Шекспір узяв із вступу Плутарха до житєпису Коріоляна. Публій Валерій, прозваний Публіколя, був по прогнаню Тарквінія великий організатор і оборонець римської республіки. Плутарх присвятив йому окрему біографію. Шекспір виводить у отсій драмі на сцену його сестру Валерію.

37) По Плутарху зараз по коріольській війні трибуни почали підбурювати народ проти богачів-патрициїв із за того, що в Римі був голод і дорожня. В оповіданю про вибір консуля про трибунів нема згадки.

38) Трітони — підрядні морські божества, прислужні Нептуна. Шекспір з власного дотепу зробив такого Трітона старшиною над найдрібнішою рибкою.

39) Плутарх повідає: коли трибуни побачили, що більшість сенату противна народови і тягне за Коріоляном, вони покинули засіданє, вийшли

на ринок і кликнули помочи, а потім післали еділів, щоб прикликали Коріоляна перед народній суд.

40) Плутарх оповідає, що Коріолян ставив опір трибунським еділям; тоді самі трибуни, за підмогою еділів (одні й другі були по закону sacrosancti) наклали на него руки, але патриції оточили Коріоляна, повідтрчували тих, що хотіли арештувати його, і на сьому в ночі закінчив ся розрух.

41) По Плутарху сей присуд виречено над Коріолянм аж другого дня, коли Коріолян мав стати перед народом і очистити ся з роблених йому закидів, а він натомісь ще дужше напав ся на трибунів і на ціле поспільство. Шекспір для упрощеня драматичної акції стягнув обі події на один день. Після Марцієвої промови на ринку счинив ся крик. Тоді Сициній, найсьмілійший із трибунів, по короткій нараді зі своїми товаришами заявив голосно перед збором, що трибуни засуджують Марція на смерть і велів еділям вести його на Капітоль і без дальших формальностей зіпхнути ві скали.

42) По Плутарху еділі сповняючи вирок трибунів наклали руки на Марція, але сей вирок навіть многим із простого народа видав ся занадто жорстоким і вухвалим. З патрициїв деякі кинули ся на поміч Марцієви, відігнали тих, що були обступили його, і взяли його поміж себе; иньші простягали руки і просили нарід змиловати ся і втихомирити ся. До замішки і бійки, яку тут представив Шекспір, не прийшло.

43) Дословно: хочу попробувати, чи мій старий дотеп має силу у людей, що мають його лиш маленько.

44) У Плутарха сам Сициній, бачучи, що патриції лавою стоять за Коріолянм і що годі

буде покарати його без великого розливу крові, говорить до патрициїв: „Добре, не хочемо давати вам причини до незгоди і роздору з народом. Народ згоджуєть ся, щоб Марцій був суджений. А тобі Марціє заявляю, що маєш на третій торговий день (за 27 днів) ставити ся і коли ти невинний, виправдати себе перед своїми співгорожанами, а вони рішать справу своїми голосами.“ Патрициї пристали на се. Як бачимо, Шекспір і тут підчорнив сильно трибунів, а невеличку проволоку в акції зробив наслідком уговкувань Мененія.

45) Про се отаманство Мененія аві взагалі про яку небудь його роль в Коріоляновім заколоті Плутарх не знає нічогосінько.

46) На місці сеї сцени у Плутарха маєть ся оповіданє про короткий похід Рямлян на Анцію, а потім про наради патрициїв над тим, як би вратувати Марція і задовольнити народ. Роль, яку Шекспір приписав Коріолянови, у Плутарха грає Аппій Клявдій, „окричаний яко найгірший ворог народа“. Він доказує патрициям, що поспільство готово знести сенат і зовсім перемінити дотеперішню управу, бо має більшість голосів. Натомісь значна часть старших сенаторів радить поступати лагідно, а Марцій згоджуєть ся стати перед народом і виправдати ся, коли його будуть винуватити тільки в тому, що він бажав загорнути в свої руки самодержавну власть. Про яку небуть роль Волумнії в тій нараді у Плутарха нема ніякої згадки.

47) Оповідаючи про Коріоляннів гнів з тої причини, що його не вибрано консулом, Плутарх додає, що він „кермував ся звичайно тою частиною душі, де містить ся лютість і упертість, які йому видавали ся величвістю і благородством духа, але не мав тої лагідної твердості, що головно чинить політичну мудрість, не надбавши її наукою

і вихованем.“ А що виховане його, як сказано висше, вела мати, то Шекспір і виснував із сего внесок, що се вона напоїла його тими гордощами і призирством до простого народа.

48) Найстарша звісна нам політична організація Римлян основувала ся на звязках родинних. Десять родин (*familia*) творило рід (*gens*), десять родів — дворище (*curia*), десять курій — третину міста (*tribus*). Ся організація була строго аристократична; простий народ не мав ніяких політичних прав. Тільки в VI в. мав король Сервій завести нову організацію на основі маєткового цензу. Відповідно до розміру ґрунтової власности поділено всіх вольних горожан на сотні (центурії). Політичні права виконували горожане на зборах (*comitia*), сходячись чи то сотнями (*comitia centuriata*), чи трибами (*comitia tributa*). Плутарх закидає трибунам, що коли прийшло ся судити Марція, вони поперед усього силою перевели те, що голосовано не центуріями, а трибами і через се бідне, неспокійне поспільство, що не дбало про ніяку чесність, узяло перевагу над маючими, поважними і в війнах заслуженими горожанами“. Як се могло стати ся, се нам зовсім не ясно, бож у трибах мала голос сама тільки аристократія.

49) Як уже сказано, Кориолан згодив ся стати перед народнім судом і виправдати ся, коли йому закинуть змагане до самовладства, очевидно чуючи себе в тім невинуватим. Плутарх оповідає далі, що трибуни знаючи добре, що на се нема ніяких доказів, не дотикали на зборі тої справи, але закидали йому, що він перед сенатом говорив за скасованем трибунського уряду, а надто що здобич принесену з остатнього походу на Анціум не віддав до державного скарбу, але розділив між своїх прихильників. Се збило Марція в пав-

телику, він не вмів витолкувати ся як слід, а коли почав хвалити тих, що ходили з ним у похід, купа народа заглушила його мову окриками обуреня.

50) Як сказано, Плютарх заявляє виразно, що на зборі трибуни зовсім не робили Марцієви закиду в того, буцім то він задумав захопити в Римі королівську власть, звязучи, що на такий закид не мають ніяких доказів.

51) Плютарх оповідає, що коли допущено триби до голосованя, Марція признано винним більшістю всего тільки двох голосів.

52) Плютарх зазначає, що коли проголошено Марцієви кару — досмертне вигнанє, народ розійшов ся радісно і з такими гордощами, яких не знав ще ніколи при жадній побіді. Натомісь сенат і патриції були тяжко пригноблені.

53) По Плютарху Коріолян вернув до свого дому, де застав матір і жінку в сльозах і голосінях; потішивши їх він зараз вийшов із брами міста в супроводі многих патрицій і покинув римську область разом з трьома чи чотирма приятелями, нічого з собою не взявши і нічого не просивши.

54) По Плютарху навпаки: по відході Коріоляна партійна боротьба в Римі розгоріла ся ще дужше.

55) Ся стріча Волюннії з трибунами — додаток самого Шекспіра.

56) І ся сцена — видумка Шекспіра. Плютарх оповідає, що коли Марцій пристав до Вольсків, Авфідій покористував ся зневаженєм якогось Вольска в Римі, щоб виповісти Римлянам війну.

57) Плютарх оповідає, що Марцій перебралий пішов вечером до Анціум і вийшовши незмітно в дім Анфідія (так він називаєть ся у грецького автора) сів на камени, де розпалювано огонь.

Сей камінь у кождім домі був посвячений богині Весті і вважав ся сьвятим, а хто сїв на ньому, був нетикальний. Марцій заслонив своє лице і ніхто з домашніх не міг його пізнати. Слуги не сьміли також прогнати його, бо його вигляд так само як і його мовчане сьвідчили про його достойність.

58) Подобиця, що у Авфідія в ту пору були гості, видумана самим Шекспіром.

59) Хто сїдав на огнищаний камінь, той шукав захисту. Цікаво, що Шекспір пропустив сей Плютархів деталь і заставив Коріоляна розмовляти зі слугами.

60) Плютарх оповідає, що Авфідій оповіщений слугами про появу незвичайного чужинця, зараз вийшов і запитав його, хто він і чого хоче. Марцій у довшій промові виявив йому своє імя і свої пригоди, просив прийняти його до служби, а в противнім разі вбити як нецотрібного ні на що.

61) У Плютарха Авфідій відповідає Марцієви дружно, але коротко: „Встань, Марціє, і не бій ся. Се для нас велике щастє, що ти приходиш і піддаєш ся нам. Надій ся від Вольсків ще більших гонорів“. Потім угостив його як найщиріше і в найблизших днях нараджувались оба про війну.

62) Плютарх навпаки оповідає про великий неспокій у Римі по відході Марція, спричинений не тільки ворожнетою патрициїв проти народа, але також лихими віщуваннями жерців.

63) В оповіданю Плютарха самі Римляне, може навіть наслідком Коріолянових інтриг, роздравнили Вольсків, так що ті в кінці, за намовою Авфідія і Марція, вислали до Риму посольство, жадаючи звороту міст і сел забраних в часі війни. Римляне обурені відповіли, що Вольски найперші вхоплять за оружє, але Римляне положать його

остатні. Тоді Авфідій скликав загальне зібранє Вольсків, де постановлено розпочати з Римом війну і віддати провід Марцієви. Сей зараз зібрав добровольців і напав на римські посілости, де й набрав не мало добичі. Але головна його мета була — збільшити в Римі роздор між плебеями і патриціями; для того він велів грабувати тільки плебейські добра, а дібр патрициїв не тикати. З за сего в Римі почала ся ще гірша незгода і взаїмне підозріванє: патриції дорікали плебеям, що прогнали такого войовника, а плебеї патриціям, що стоять у змові в ворогом краю. Тимчасом Марцій ві своїм відділом вернув безпечно до Вольсків.

64) Плутарх оповідає детально історію сего другого походу Коріоляна на римську територію, де між иньшими Коріолян зруйнував місточко Бовілле, віддалене лише сто стадій від Риму, і вирівав у ньому всіх мужчин.

65) Тут Шекспір переборщив. Ніякого бунту на римській території не було, а тільки одно місточко Цірцеї (по Плутарху) добровільно піддалось Коріолянови.

66) Плутарх оповідає, що коли Коріолян обляж Лявініюм, плебеї нараз згодили ся покликати його назад до Риму, але сенат спротивив ся сему і сим іще дужше розсердив Коріоляна, який тепер уже не ощаджував дібр патрициїв.

67) По Плутарху Коріолян і Авфідій поділились комендою так, що Коріолян провадив війну, а Авфідій лишив ся дома захищати міста в половиную війська. Але коли Коріолян підійшов під Рим, усе військо з під Авфідія прибігло до Коріоляна і заявило, що його одного хоче мати своїм начальником. Се й збудило в Авфідієвій душі зависть супроти Марція. Особливо коли Марцій відступив від Риму давши Римлянам 30 день часу згодитись

на поставлені їм умови, деякі Вольски разом з Авфідієм почали бачити в тім зраду і змовляти ся против Коріоляна.

68) Плутарх оповідає про два Коріолянові підходи до Риму. За першим разом до него послано його свояків з ухвалою народа, що касувала його вигнанє: але він приняв висланців гордо і зажадав, щоб Римляне звернули всі міста забрапі в війні і зрівняли Вольсків у правах з Латинцями. На се дав їм 30 день і вернув у край Вольсків. По 30 днях підійшов знов до Риму. Сенат велів через висланців сказати йому, щоб відступив від Риму, а потім будуть з Вольсками вести ся переговори. Під страхом Римляне не приймуть ніяких умовин, а по добру згодять ся на все, що справедливе. Коріолян дав їм ще три дні до намислу з тим, що потім не прийме вже ніяких післанців. Римляне вислали до него жерців, та Марцій хоч і приняв їх, але всяким їх просьбам і намовам відмовив рішучо. Про посольство Комінія у Плутарха нема ніякої згадки.

69) У Плутарха вихід матери й жінки Коріоляна до табору Вольсків для випрошеня помилуваня dokonує ся без відома сенату, з ініціативи Валерії. Вона збирає римських жінок, іде з ними до дому Волюмнії, і своєю промовою наклонює матір і жінку Коріоляна до сего благального походу.

70) Посольство Мененія до Коріоляна і роль, яка при тім випала на долю Мененія — видумка самого Шекспіра.

71) Плутарх оповідає, що коли Волюмнія з иньшими жінками прийшла до табору Вольсків, то сей незвичайний вид проймив навіть ворогів пошаною і заставив їх бути тихо. Марцій сидів власне з визначнішими полковниками на судейськім стільці.

Наближенє жіночої процесії здивувало його немало, та коли на їх чолі побачив свою жінку, постановив витримати непорушно і невмолимо при своїм намірі. Але він уляг своїм почуттям і сей вид так потряс його, що він не зосьмілився прийняти їх сидючи, але швидко встав і на сам перед та найдовше обняв свою матір, потім жінку й дітей, не спиняючи своїх сліз і пестошів, але піддаючи ся зовсім поривам свого чуття.

72) Плотарх говорить про Валерію, що вона й по смерті брата (він умер 15 літ перед тим) тішила ся в Римі великою честю і повагою за те, що своїм способом життя ні в чому не вменшила поваги свого дому.

73) Плотарх нічого не знає про ніяку Коріолянову клятву. По привитаню, бачучи, що його мати хоче говорити, він велів полководцям Вольсків стати довкола себе і всі вони слухали промови Волюмнії, яку Шекспір і перевірявав із Плотарха майже дословно, з невеличкими, але характерними додатками.

74) Плотарх оповідає, що по промові Волюмнії Коріолян довгий час мовчав. Тоді мати разом з жінкою й дітьми кинулась йому до ніг; аж се зломало Коріоляна. Шекспір обернув сю сцену інакше і з глибшим знанєм психології: тут мати насамперед паде синові до ніг, а переборює його в кінці своїм гнівом і погордою.

75) Як згадано висше, ані про присутність Авфідія при тій сцені, ані про заключенє якого небудь мира з Римлянами Плотарх не знає нічого.

76) По Плотарху справді наслідком сего сенат велів у Римі збудувати храм „Фортуні жінок“.

77) Опис навіяний увагами Плотарха про Божу всемогучість, приточеними власне в сьому місці.

78) Сей деталь видуманий Шекспіром; у Плутарха нема нічого подібного.

79) По Плутарху сам Авфідій розгніваний на Марція жадає від него, аби здав Вольскам обрахунок зі свого походу.

80) Дословно: заплатив нам нашим власним заробітком.

81) Плутарх не знає нічого про такий договір; навпаки, він говорить, що Марцій силою свого красноріччя і своїх давніших заслуг потягнув на свій бік розумніших і поміркованих Анціян. Те, що Марцій не здобув Риму, ніхто не був би вважав якимсь ущербом, колиб сам Марцій не був показав близької можности такого здобути.

82) У Плутарха нема ніякої суперечки між Марцієм і Авфідієм; сказано тільки, що Авфідій не хотів допустити Марція до виголошеня своєї оборони, а найсьмілійші в його змовників закричали, що не треба слухати зрадника, не можна допустити, щоб він довше тиранив Вольсків і нехай зараз зречеть полководства.

83) У Плутарха змовники кидають ся на Коріоляна і вбивають його на ринку; ніхто з Вольсків не сьміє стати в його обороні, хоча найбільша часть народа зовсім не рада була такому вчинкови. З усіх міст приходили люде до його трупа, його поховано в почестями, а його гріб украшено множеством здобутого оружя.

84) Плутарх додає, що Вольски швидко потім були побиті Римлянами, при чім і Авфідій поляг у битві, і Вольски мусіли зовсім піддати ся Римови.
